

04

megazin za hakiranje stvarnosti

dvo/broj 13/14, mjesečnik/ca, godina druga, prosinac 2005., cijena 10 kn

DRUG POLICY U HRVATSKOJ

**LINA KOVAČEVIĆ
DIZAJN NIJE**

"OMOT OD BOMBONIJERE"

PENDREK NA STRUJU

strip > azilanti > queer lingvistika > artizan > zooropa > terminator tehnologija > foto privatizacija vode > sam svoj haker > kuharica > ubuntu-hr > slušna obmana > poezija

megazin 04 [13/14]
megazin za hakiranje stvarnosti

izdavač: savez udruga klubitura [zg]

uredništvo: lela vujančić & karolina pavić & vid jeraj

suradnici: pero gabud & miroslav zec & eugen vuković & teo matković & seven & ivana armanini & filjio & davor konjikušić & maja hrgović & ivana slunjski & marijan crtalić & barbara ivezić majstorović & sven cvek & ivan šamija & vrki & tomlislav kalousek & dovla & igor kozličić & marija andrijašević & lina kovačević & dragan šiša

redaktura: karolina pavić

financije: ružica gajić – seka & sofija dobrčić

dizajn: klis

adresa redakcije: su klubitura, svačićev trg 1, zagreb

tel/fax: +385 (0)1 457 2591

web: www.04zine.org

e-mail: 04@clubture.org

tisak: tiskara zelina

naklada: 2000, prosinac 2005.

suradnja: multimedijalni institut mi2 [zg]

donatori: heinrich böll stiftung FONDACIJA HEINRICH BÖLL
veleposlanstvo kraljevine nizozemske u republici hrvatskoj
nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva

realizirano kroz platformu **clubture**^{OT}

ISSN 1845-2469

Svi sadržaji u ovom časopisu objavljeni su pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 2.0, ako nije drugačije izričito navedeno. Licencu Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 2.0 možete naći na <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0>

HAPPY CONSUMERISM

003 INTERNO

03 Promjene

004 In: vju

04 Lina Kovačević: Dizajn nije omot od bombonijere

012 fajn

12 Drug policy u Hrvatskoj 16 Metadomska terapija 21 UHO 26 Overload

028 strip blok

28 Prica o Igoru

034 čekiranje realnosti

34 Pendrek na struju 38 (K)raj na zemlji

044 oko queera

44 Queer lingvistika

048 artizan

48 Renata Poljak & Velika očekivanja 54 Festival novoga cirkusa 58 Human Rights Film Festival

062 azil za grejtere

62 Albert Hofmann & LSD

064 centrala

64 Žurka 04

066 zooropa

66 Mađarska: Cinizam nakon EU-forije

070 kolumna

70 Arnie & birokratska puška

072 priroda & društvo

72 Terminator tehnologija 78 Privatizacija vode

082 sam svoj haker

084 vrkijeva kuharica

086 sloboda softveru

088 slušna obmana

096 fotografija

102 poezija & proza

106 najave

82 Zaštitite bajk

84 Hummus, chai & baterije

86 Ubuntu-hr loco team

88 Matt Dariaux **92** Recenzije **94** Lee Scratch Perry

96 Davor Konjikušić

102 Marija Andrijašević

106 S*CORE **107** Superheroes / Što čitaš **108** Pretplata **109** Kolporter

Promjene

► Konačno. Kraj godine. Jedva čekamo da završimo ovaj broj i otpilimo nekamo na put. Pa smo zato radili dvobroj. Jer smo ful umorni od mjesečnog ritma.

Ok, zapravo za dvobroj postoje puno jači razlozi. Proizašli iz našeg dugotrajnog i mukotrpnog razmišljanja o tome što Nulačetvorka jest ili želi biti, što želi komunicirati svojim sadržajem i svojim izgledom...

Ukratko, u narednoj bi se godini Megazinu za hakiranje stvarnosti mogle dogoditi neke značajne promjene.

Nama je inače strašno važno to što Nulačetvorku radimo sami, što nemamo funkcije glavnog/e urednika/ce, što su nam svi/e suradnici/e veoma dragocjeni/e... I, da, još nam je bitnije da i naše čitatelje/ice uključimo u stvaranje megazina koji pravo držite u rukama.

Stoga pišite na 04@clubture.org. Sljedeći broj bit će vani početkom veljače i tada ćete vidjeti što smo (dakle, zajedno s vama) napravili.

LINA KOVAČEVIĆ, dizajnerica

Dizajn nije

- razgovarao Vid Jeraj
- fotografirao Dragan Šiša
- oblikovala Lina Kovačević

O onome što komuniciraš ovisi i razina komunikacije. Nikada ne bih radila plakat koji njegova publika ne bi mogla razumjeti

Lina Kovačević rođena je 1979. u Zagrebu, a posljednje četiri godine bavi se oblikovanjem vizualnih komunikacija, za što je dobila nekolicinu prestižnih nagrada, poput nagrade Red Dot u njemačkom Essenu, kao i Distinct Merit Award newyorškog Art Directors Cluba i ID Magazina. Nastupala je na Club Transmediale u Berlinu, Steirischer Herbstu u Grazu, Muzičkom bijenalu i Urbanom festivalu u Zagrebu, festivalu Magdalena u Mariboru. Oblikovala je niz vizualnih identiteta i drugih idejnih rješenja na području «starih» i «novih» medija za Multimedijalni institut, Urbani festival, Human Rights Film Festival, Riječki karneval, Centar za dramsku umjetnost, Eks-scenu, Teatar ITD i Exit, surađivala na umjetničkom projektu Sir i vrhnje Kristine Leko i drugima.

Od 2002. odgovorna je za osmišljavanje i produkciju vizualnih identiteta u Multimedijalnom institutu, nevladinoj organizaciji koja djeluje na području kulture, novih medija i tehnologija. Iste je godine s dvije glazbenice osnovala ženski audio-vizualni kolektiv Gnu Girl Power Lounge, s kojim je održala niz nastupa u Hrvatskoj i inozemstvu. Programski uređuje i dizajnira materijale za Pixel Flux, program koji se bavi prezentacijom aktualnih događanja na području vizualnih medija i digitalne slike, kroz predavanja, prezentacije i gostovanja relevantnih umjetnika i dizajnera.

omot od bombonijere”

04: Je li na tvoj rad utjecao hobi ili obrazovanje?

I jedno i drugo. Kao klinka sam uvijek nešto crtkala, a pomoglo mi je otvaranje Studija dizajna pri Arhitektonskom fakultetu, koji je bio šminkerski studij jer je to 1997./98. bila «nova hype profesija». U srednjoj smo školi nešto crtali u školskom listu, kao i na prvoj godini studija, ali je to iz današnje perspektive uistinu bilo drugo stoljeće. Mi smo rezali i radili kolaže.

04: Jesi li se u djetinjstvu bavila vizualnom kulturom, radila spomene?

O, da, i te kako, imala sam leksikone... Iskreirali bismo i dizajnirali sadržaj kemijskom, flomasterima iz Graza, bojcama. Isproducirali bismo otprilike jedan leksikon godišnje, koji bi kolao po školi, među razredima. Bilo ih je i intimne prirode, s upitnicima, nešto pop-kulture, favourites, na kraju simpatije i slično...

04: Je li to bilo pod utjecajem časopisa Bravo?

Ne, bilo je oslobođeno svih kapitalističkih fora koje su došle kasnije. Postere uopće nisam imala, nisu mi bili fora. Više sam voljela sličice, kojima bih uništavala namještaj. Bilo je tu svega, naljepnica Univerzijade i Sedam sekretara SKOJ-a. Bedževi su mi isto bili jako fora, djed mi je ostavio značaka i bedževa, a s markama nisam daleko došla. Sitne sam stvari voljela više od predimenzioniranih postera.

04: Kakva je bila situacija s likovnim u srednjoj školi?

U četiri godine nismo ništa za crtanje uzeli u ruku. Išla sam na izborni iz psihologije jer mi likovni nije bio toliko zanimljiv. Bili smo od Vrapča i Centra za autizam do PTSP-a na Rebru, na grupi za borbu protiv alkohola; možda je to subliminalno utjecalo na moje bavljenje dizajnom.

04: Kako je izgledao studij dizajna, i njegovi studenti, u odnosu na Tekstilni fakultet, Akademiju likovnih umjetnosti i Grafički fakultet?

Bili su šminkeri u estetskom, intelektualnom i profinjnom smislu. Nisu bili umjetnici kao darkeri s Akademije. Bilo je jako puno cura, studij je privlačio zgodne žene. Što se tiče talenta, to je bilo tricky jer nismo puno znali o prakticiranju dizajna u današnjem, tržišnom smislu. Ljudi su dolazili s

različitim konceptima o tome što to jest i što bi s tim. Trebalo je vremena da se sam faks pozicionira, a i tržište je tek počelo postavljati zahtjeve za dizajnom. Profesori su bili isključivo likovnjaci, koji su posvršavali studije u inozemstvu, a do danas velika većina diplomanata studija nalazi mjesto u oglašavačkoj industriji.

04: Pogledaš li povijest civilizacije, dizajn je u svemu – od antičkog stila do japanske kaligrafije. Nije li oglašivačka industrija dizajn emancipirala, odnosno dala mu težinu?

Ekonomске su promjene u određenom razdoblju dovele do spajanja dizajna s disciplinama advertajzinga, PR-a, menadžmenta. Dizajn je industriji također dao težinu, pa mi dizajneri stalno tupimo da dizajn nije styling, omot od bombonijere ili celofan u koji su zamotane ruže, već bi se trebao tretirati kao jedan od osnovnih segmenata strategije poslovanja, a ne samo kao servis korporacija i konzumerizma. Mnogi dizajneri puno razmišljaju o smislu svog zanata, e da bi na kraju završili samo kao egzekutori, što baš i nije neka motivacija. Dizajner je messenger (posrednik) ili translator (prenositelj), ali ne u smislu da doslovno prevodi poruku, već je oblikuje tako da je ljudi mogu razumjeti. Dizajn proces više se ne usmjerava na samo rješenje specifičnog problema, već predstavlja pomak u integraciju s različitim razinama prakse.

04: Koliki je bio utjecaj Borisa Ljubičića na Studiju dizajna?

Ne znam konkretno, ali još u bivšoj Jugoslaviji napravio je sjajne plakate, uveo bar-kodove. Ljubičić je puno napravio za poziciju dizajnera u Hrvatskoj jer samoga sebe vidi ne samo kao egzekutora, već i kao mislitelja. Prvi je isfurao priču s nacionalnim identitetom i zahvaljujući njemu na proizvodima se pojavljuje znak hrvatske kvalitete. Izvrsne je plakate u Jugoslaviji radio i Stipe Brčić, recimo za neke od posljednjih skupština Saveza komunista.

04: Mora li dizajn, ili ne mora, biti prodorna umjetnost?

Mislim da definitivno ne mora, to je osobni izbor dizajnera. Oglašivači često kažu da je i oglašavanje umjetnost. I kao i u svakoj drugoj umjetnosti, tu ima prostora za dobre i ne tako dobre radove. S druge strane, ja sam ove godine na Art Directors Clubu vidjela

radove kojih se ne bi posramili ni najnabrijaniji medijski umjetnici. No, svi postavljaju tu «biti ili ne biti» dilemu oko oglašavanja protiv kulture, a razina posredovanja na kojoj se danas komunicira te je granice već ispretumbala tako da, po meni, pitanje nije «da li?» već «kako?». Ja ne mislim da sve što je za tržište mora biti loše i klišejasto, koliko god to samo «prodavalo proizvod». No, nije se lako nametnuti klijentu i ne posustati pred prvim izjevom macho-seljakluka. Tu leži ta odgovornost koja bi trebala biti dio definicije profesije, a većina je se odriče. Lako je biti ciničan i zaraditi pare. Ajde se ti pametno nametni klijentu, pa mu objasni što je dobro za njega. Težak je to zadatak za nas krhke i senzibilne dizajnerske duše, valjda nismo dorusli.

04: Okej, razlika između oglašavanja i prodornog dizajna sa socijalnom dobrobiti?

Osnovni zadatak dizajnera u industriji jest dealijenacija već alijeniranih artefakata. Naime, kad se neki artikl proizvede, on ide na tržište i dealijenira se od proizvođača isto kao što je namijenjen anonimnom kupcu. Dizajnerov je zadatak posredovanje tog jaza između produkcije i gole potrošnje; odnosno, učiniti da se kupac identificira s proizvodom, kao jedinstvenim predmetom želje, a ne predstaviti ga kao masovno proizvedeni artikl. Slika uvijek stoji za nešto drugo... Neki teoretičari opisuju dizajn kao laksativ u lancu proizvodnje i potrošnje, odnosno kao sredstvo koje pomaže dobrima da se brže kreću.

04: U redu, je li onda Warholova konzerva juhe Campbell ironična kritika ovoga što si sad rekla?

Mislim da jest, ali Warhol je još šezdesetih radio kao dizajner, prije nego što je postao umjetnik. Čak je dobivao i nagrade na Art Directors Clubu, tako da mislim da je s prvim radovima koje je napravio krenuo kao jedan fino frustrirani dizajner. Uzeo je upravo tu poziciju i iskoristio je za svoje umjetničko djelo.

04: Motiv recikliranja u suvremenom se dizajnu smatra njegovim bremenom, ali je istovremeno i moto...

Zависи od konteksta u kojemu se to upotrebljava. Mislim da je istovremeno i jedno i drugo, posrijedi je paradoks. Kvalitativna razina komunikacije odraz je razvijenosti društva. Reciklaža može

biti vrlo originalno upotrijebljena. Ono što mi se ponekad samoj čini bezveznim jest razina komunikacije koju sama oglašavačka industrija opravdava stavom da je niska razina usmjerenja masovnom tržištu, tj. «za budale». Pritom zauzimaju cinične pozicije, a mislim da je to, osim što je podcjenjivanje publike, cheap excuse za rad na brzinu i nekreativnost.

04: Kako bi onda objasnila paradoks lista 24 sata, koji, priča se, ima 40.000 čitatelja?

Više to gledam kao fenomen. OK, recimo da je to pitanje tržišta i da se stvarno toliko prodaje. Svaka čast, dobar biznis. Zašto bi baš svi tiskani mediji morali biti osviješteni, informativni, upućeni i relevantni? Za to postoji Nulačetvorka.

04: Ako plakati moraju komunicirati porukom, koliko je tu ostalo od likovnosti, umjetnosti?

Ne postoji jedna definicija, nego opet ovisi o kontekstu. Dakle, o onome što komuniciraš ovisi i razina komunikacije. Ako komuniciraš s jednom skupinom ljudi, napišeš na plakat «Mišo Kovač» i onda dođu ljudi koji žele vidjeti Mišu Kovača. Međutim, obraćaš li se drugoj vrsti publike, otvara se prostor za semiotičke igrice i fore. Onda nije nužno da slova budu velika jer ne komuniciraš samo s ljudima koji znaju čitati, već na posredovanoj razini. To sam radila s plakatom za Urbani festival, s rupom na samom plakatu, koja je korespondirala s «ad hoc vizualnim strukturama», samom temom festivala. Mislim da je publika koja prati Urbani festival mogla shvatiti o čemu se tu radi. A na osnovu prve poruke mogli su iščitati i ostatak. Nikada ne bih radila plakat koji njegova publika ne bi mogla razumjeti.

04: Je li se pri tvom «bijelom» plakatu za HRFF radilo o pozivu javnosti da sama dovrši plakat, odnosno njegovu temu?

U okolišu u kojemu sve veoma trešti i vlada blještavilo, plakati su mi izuzetno zanimljivi kao arhaična i statična forma. Super mi izgledaju izložbe plakata koji su prezentirani kao slike, objekt kojemu se treba diviti zbog grafičke ekspresije ili značenja. Meni je zanimljivo da plakat, iako je stari medij, utjecajem i u kontekstu novih medija može poprimiti nove forme, koje sâm po prvotnoj definiciji i nije morao imati. Plakat za HRFF bio je namijenjen ljudima koji su po njemu ispisali «inteligentne rasističke

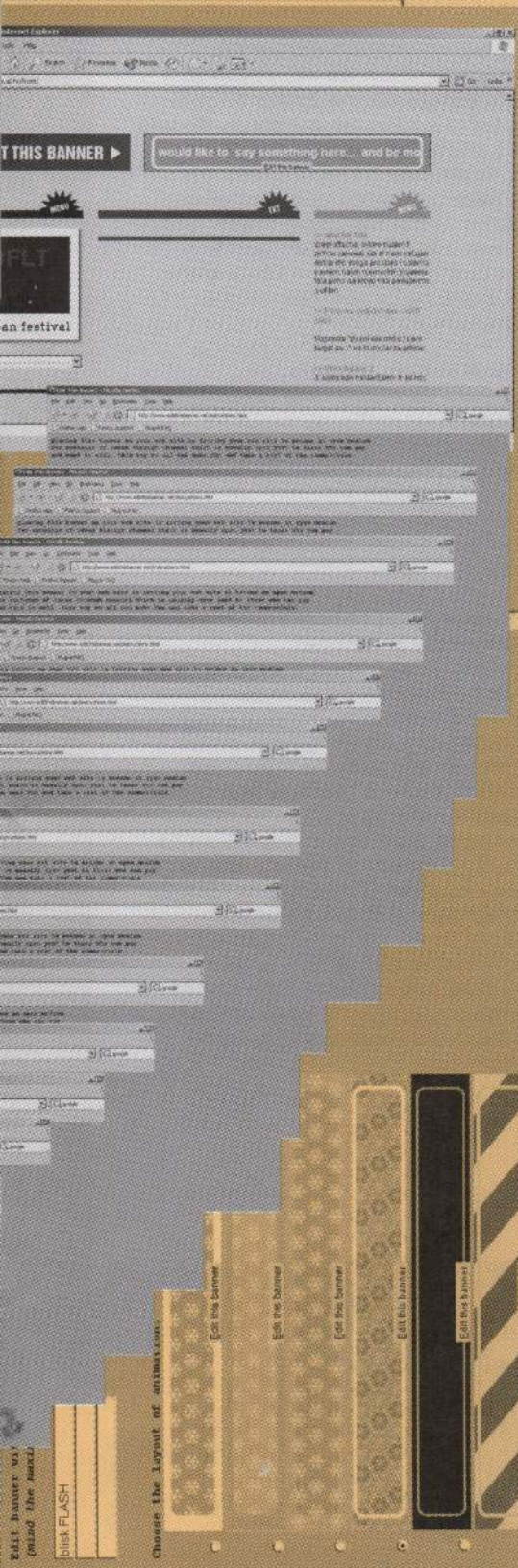
ispade», odnosno trebao je funkcionirati kao svojevrsni lakmus papir i skupiti neku povratnu informaciju o stanju društvene svijesti. I ljudi su tu priliku iskoristili, većinom za duhovite intervencije.

04: Od listopada 2003. na Internetu radiš interaktivni projekt «Edit this banner», predstavljen i na Festivalu prvih u sklopu prvog ZFF-a. Kako ocjenjuješ razvoj projekta?

Banner je prvo bio postavljen na stranici Urbanog festivala, nakon čega i na raznim blogovima, forumima i siteovima, a kasnije ga je Art service koristio za akciju skupljanja slogana. Nema dovršetak jer je podlozan stalnoj promjeni, dok ne dođe novi korisnik koji će zamijeniti staru poruku novom. Učinak onoga koji ga uredi kratkoročan je, ali postoji arhiva tekstova na siteu i mogu se vidjeti sve intervencije. Meni se sviđjelo da su ga neki ljudi shvatili u doslovnom smislu, dok su ga neki drugi shvatili kao prostor kritičkog osvrtu. Bilo je natpisa poput «Prodajem piceke i antene», poziva na partyje, poruka ljudi koji su se prenosili preko bannera, filozofskih poruka. Čak je bilo situacija da par sati ljudi komuniciraju preko bannera, odnosno da ga koriste kao trenutni komunikacijski kanal, chat. Tako je on sam postao medij. Kada je Bush ponovno izabran na izborima u SAD, netko je napisao na banner da je to loš dan za SAD i ostatak svijeta. Na engleskom.

04: Što je interface, kakva je njegova upotreba uvriježena i kakve su mu mogućnosti?

Interface je jako širok pojam, a mogućnosti su mu (ne)ograničene napretkom tehnologije. U smislu web aplikacija i onoga što danas najčešće možemo vidjeti po netu, čini mi se da je malo previše zastranio u stil i trend, bez pronalaženja opravdanja tome u sadržaju i primjeni. Mislim da je to pogotovo problem u oblikovanju interaktivnih, tj. responzivnih medija u kojima se korisnika prvenstveno mora dobro navigirati da bio on uopće mogao doprijeti do informacija. Interface bi se trebao razvijati u smjeru korisnika, a ponekad zastrani u dizajnerske eskapade. Ako ne razmišljamo o usability, dobijemo smiješnu situaciju da npr. svaki put kad si gladan i želiš na brzinu pogledati broj pizzerije na pripadajućem web siteu, moraš prvo odgledati četiri animacije u trajanju od 15 sekundi... ma koliko one bile

začudne, ti ih ne želiš gledati baš svaki put kad naručuješ pizzu.

04: Sviđa li ti se više interactive ili responsive dizajn?

Čini mi se da postoji nesporazum oko upotrebe riječi «interaktivan» jer je nekako uvriježeno da se sve što nije statično olako naziva interaktivnim. Recimo, animacija nije interaktivna, kao ni web site na kojemu se nešto klika mišem, pa se onda nešto miče i skakuće po ekranu. Interaktivnost podrazumijeva participaciju korisnika u smislu utjecanja na sam sadržaj medija i pružanja mogućnosti izbora korisniku. U tom je smislu i puno uzbudljivija. Interakcija za mene ne mora nužno podrazumijevati ni tehnologiju, tako da su na moj print rad utjecali interaktivni mediji, pa su neki plakati, iako po definiciji vrlo statični, postali mjestom participacije korisnika i publike. Općenito mi je zanimljivo preoblikovati neke zatvorene i jednosmjerne komunikacijske forme, kao npr. banner ili plakat, u prostor za povratnu informaciju. Stvara se svojevrsan loop između oblikovatelja i korisnika.

04: Angažirana si i u audio-vizualnom kolektivu Ghetto Booties, navodno je s vaše stranice skinut veliki broj mp3-ja, nekih 12.000 puta?

Najviše je pomogla jedna Španjolka, koja je link na našu stranicu stavila na jednu prilično posjećenu španjolsku stranicu, tako da je to vjerojatno otuda. U početku smo se zvale GNU Girl Power Lounge, kao stereotip ženskog angažmana, skraćeno GNU GPL – kao i u licenci! – a krilatica nam je bila «GNU GPL is a Girl's Best Friend», kao referenca na Marilyn Monroe i «Diamonds Are Girls' Best Friends». Kao audio dio kolektiva, Anja i Dina su bile Ghetto Booties, a zajedno smo bile GNU GPL, što je ljudima bilo prekomplikirano i previše značenja, pa su nam savjetovali da budemo samo Ghetto Booties, «kvartovske guze», kao pozitivna diskriminacija. Linijom manjeg otpora postale smo Ghetto Booties, tj. pod to sam podvedena i ja, što je puno prijemčivije ljudima od GNU GPL. Djelomično mi je zato žao, ali mi je smiješno kao priča o ženskoj diskriminaciji. Inače, Ghetto Booties je natpis s jedne naljepnice.

04: Imate li dovoljno nastupa?

Sve smo tri u raznim filmovima, nemamo stalne probe, već se sastajemo da održimo performans, što ima svojih čari, a možda krenemo i u drugom smjeru. Dina je u rugbyju, a Anja u svojim stvarima, dok ja radim dizajn. Super mi to dođe za ispućavanje frustracija iz svijeta dizajna, mogu pjevati i raditi performans od toga. Djevojke su prionule poslu, album je u pripremi i spremamo nezaboravan audio-video disk.

04: Što je zapravo nagrada Red Dot i kako ona funkcionira?

Na godišnjim dodjelama nagrada, dizajneri šalju svoj rad i plate kotizaciju za njegovu objavu u zborniku radova, čak i nakon što si nagrađen. Dakle, nakon takve nagrade naraste ti cijena posla za duplo. Najmanje. U konkurenciji su i naj hi-end projekti, koji koštaju i po par milijuna eura, te mi je utoliko draže da je moj plakat ušao u tu konkurenciju. To je neki presedan jer sam aplicirala bijeli plakat, a uz njega prezentaciju intervencija na plakat, budući da su ljudi koji su ga ispisali suautori plakata.

04: Koji značaj ima dodjela za tebe regionalno?

Nema najboljeg iz Hrvatske ili iz Slovenije, već se radi pool najboljih. Mi smo prilično uspješni, kao tako mala zemlja, s jednim studijem dizajna. Hrvatski su dizajneri na neki način Hrvatsku uveli u Europu jer smo puno uspješniji od mnogih zemalja u regiji. Natječaj je godišnji, možeš dobiti nagradu više puta za redom. Javnost je ponekad prihvaća sa skepsom jer ne znaju koliko ju je ljudi zapravo dobilo, kao ni tko su oni drugi koji su je svojim radom zaslužili.

04: Zanimljivo je da su i splitski dizajneri Vinko Pelicarić i Mile Modic, autori Zlikavaca, radili web stranicu za Sean John, modnu liniju Puff Daddyja. Nagradu koju su dobili još prije dvije godine tek su nedavno preuzeli jer ih nitko nije podržao, u smislu da im je platio kartu da podignu nagradu. Modić je dobio nagradu radi koje su uvršteni u monografiju izdavača Taschen, za banner Pastimater.

To govori o situaciji s kojom se moramo nositi, odnosno o tome koliko u medijima ima mjesta za kulturu, a koliko za showbiz. Kada bi se to išlo uspoređivati prema uspjesima koje netko postiže, bilo bi nemjerljivo i, priznali bismo,

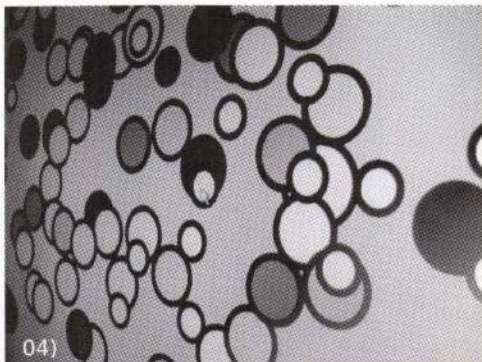
podcijenjeno. Pomalo je smiješna činjenica da smo u trenutku kada se u svijetu kultura dizajna potpuno izjednačila s kulturom potrošnje, što vrlo dobro znamo jer uvozimo pozamašne količine artikala, mi na razini da još uvjeravamo gospodarstvo u profit od ulaganja u oblikovanje proizvoda. Ipak, nekima je ulagačima počela postajati jasna ta priča oko dizajna kao dodane vrijednosti, pa će se stvari u tome smjeru ipak pomicati.

04: Bi li voljela, recimo, za Podravku osmisliti novi identitet za Vegetu?

To bi bilo zanimljivo, ali i zahtjevno jer je Vegeta «evergreen» u načinima. Možda bi im to mogao biti i slogan... Ever-green i u doslovnom smislu, začim koji se nikada ne pokvari. Skoro kao «soylent green».

04: Što je Pixel Flux program i kakva mu je primjena?

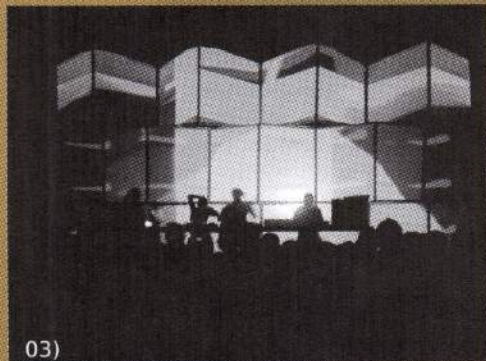
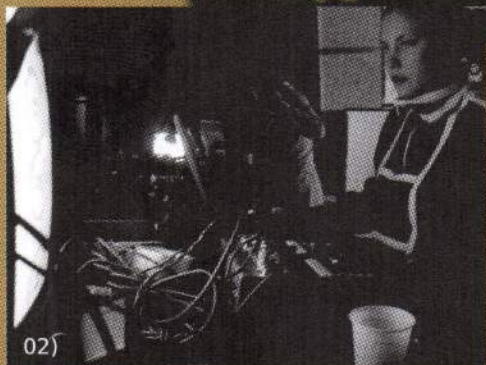
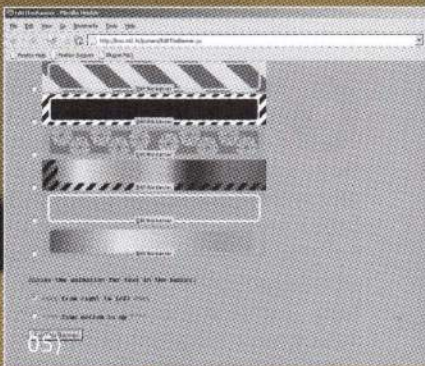
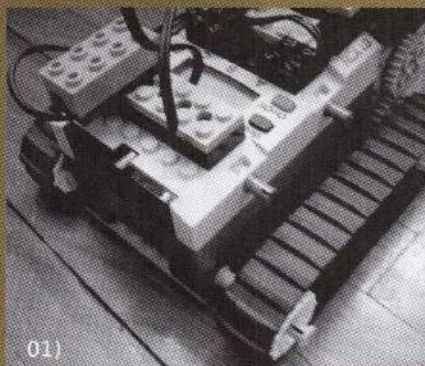
Pixel Flux ili Pxl ~ Flx je program mi2-a koji se bavi suvremenim tendencijama na području vizualne digitalne kulture - intersekcijama digitalne slike, drugih medija i drugih područja djelovanja. Predstaviti će nove estetske pravce koji nastaju iz najsmjelijih pravaca razvoja tehnologije, s posebnim naglaskom na specifičnoj eksperimentalnoj, kritičkoj i kreativno-umjetničkoj upotrebi medija. Program radimo Željko Blaće i ja, u prosincu smo imali Pabla de Sota iz Meksika i Daniela Fischera iz Njemačke, a sljedeće će godine biti širok raspon zanimljivih gostiju, i to od akademskih do grassroots i festivalskih zvijezda backgrounda.

04: Lani si s programerom Sinišom Miličićem kreirala Lego robota Raymonda koji naspram dobivenog inputa generira vizualni output. O čemu je riječ?

Raymond je robot sastavljen od Lego kockica, a može se kretati po prostoru i naspram skupljenog inputa kreirati određeni output u obliku grafičkih elemenata iscrtanih na ekranu. Zove se Raymond po Raymondu Loewyu, ocu industrijskog dizajna i stylinga, što je bio ironičan komentar. Sastavila sam ga sa Sinišom za lanjsku Device Art izložbu, koju su radili Kontejner i Galerija Galženica. I tako, dok je kompjutor stajao u prostoru, Raymond je šetao i crtao, zapisivao sve sličice i napravio pozamašnu kolekciju radova koje sam kasnije koristila za VJ-ing. Trenutno je u procesu usavršavanja; naime, ubuduće bi trebao biti sposoban raditi i s tekstom, pa će se moći koristiti ne samo kao ljubimac koji lijepo crta, već će moći raditi ozbiljne performanse i komunicirati s ljudima.

- 01) Robot Raymond
- 02, 03) nastup Ghetto Booties
- 04) web instalacija Maicircles
- 05) Edit this banner
- 06) Raymondov output

06)

MRTVA TRKA

Po svemu sudeći, bit će potrebno da normalizacija još uznapreduje dok pritisak stvarnih problema i javnosti ne spusti i politiku prema drogama iz normativne u pragmatičnu sferu. Trenutačno, kao što je uvodna snimka terena ustanovila, vlada za-
tišje. I uredno zujanje umjereno ugođene *drug policy* mašine

— piše **Teo Matković**

Osobu hobistički zainteresiranu za događanja na fronti "droga i društvo" u posljednje vrijeme može oneraspoložiti manjak pažnje koju javnost posvećuje ovom području. Droga se povukla s naslovnica, udarnih intervju-a, posebnih televizijskih emisija, političkih rasprava. Čak se i u žutoj štampi danas može naći iznenađujuće malo tragičnih priča ovisnika ili skandala iz privatnih života popularnih i uspješnih. I mainstream domaća kinematografija temu oslovljava na umoran, *passé* način – lanjska Ostojićeva *Ta divna splitska noć* doimlje se gotovo kao povijesna drama.

Dobra stara vremena

Gotovo se sa sjetom možemo prisjećati velikih preventivnih (?) kampanja poput *Samo reci ne*, *Svi za protiv*, *Znanjem ili pak Sportom protiv droge*. Zatim buke o eksploziji narkomanije, o novim narkomanskim scenama (kako je kršten rave fenomen od sredine devedesetih), o novim drogama (poput GHB-a, nazvanog "drogom za jedan dolar", koji se na koncu u Hrvatskoj nije ni pojavio, osim

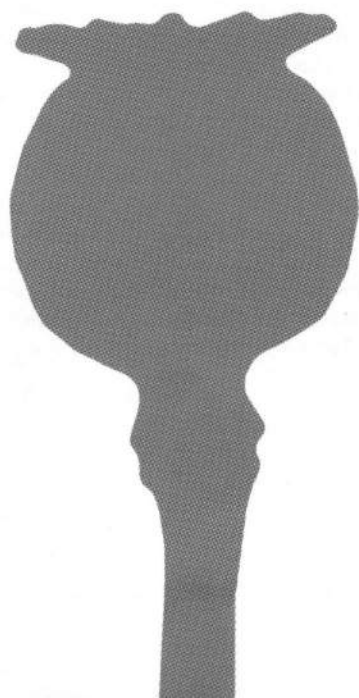
u krugovima body buildera kojima je svojstven), ili "dobrim starim heroinskim ovisnicima", kako su im, suočeni s upotrebom neopijatskih droga, tepali voditelji terapijskih zajednica. Bilo je to vrijeme redovitih TV priloga o radu komuna i medijskih prepucavanja o svršishodnosti metadonskog programa, žustrih polemika u vezi dekriminalizacije cannabisa te testiranja studenata i učnika na droge.

Da petljanje s drogom neminovno vodi do problema sa zakonom simbolično je ukazao i posljednji veći incident, kada su tadašnji predstojnik Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga i suradnici iz nekolicine drugih organizacija bili stavljeni pod istragu zbog malverzacija te smijenjeni.

Rutina: u sustavu ništa novo

Iza ovog manjka pozornosti postoji starije stvari koje se nije značajno pomaknulo ni u kojemu smjeru. Od prijeloma desetljeća priljev heroinskih ovisnika stabilizirao se, kao i razina zapljena droga ili sudskih procesa vezanih uz njihovo posjedovanje ili preprodaju. Hrvatski *drug policy* sustav, "iskaljen" u ratu i izgrađen nakon njega, u proteklih se desetak godina u znatnoj mjeri stabilizirao i razgranao te sada rutinski

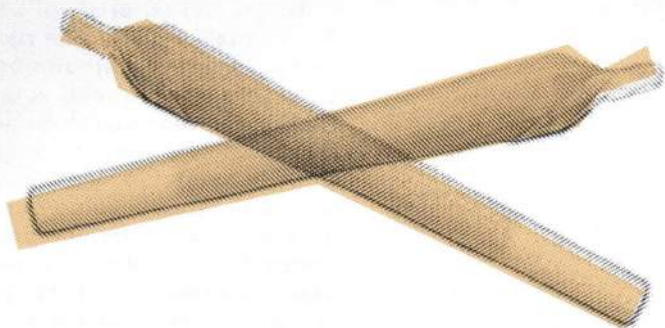
funkcionira po starim dobrim organizacijskim načelima inercije i razručenja ingerencija. "Mašina" funkcionira kako je uspostavljena; policija i sudstvo suzbijaju međunarodnu i lokalnu trgovinu drogom, uzgred sankcionirajući i korisnike, te tako obavljaju funkciju suzbijanja ponude, odnosno represije; preventivni programi provode se na mahove, u posljednje vrijeme ne toliko grandiozno, te je kontraproduktivno sotoniziranje droge uglavnom zamijenjeno tematizacijom ovisnosti općenito i promocijom pozitivnih vrijednosti i vještina; u mrežama komuna uglavnom se molitvom liječe heroinski ovisnici koji su spremni upustiti se u to, dok se ostali nalaze razbacani u sustavu zdravstva, što institucionalizirani, što ambulantly, prolazeći kroz širok spektar tretmana, od psihosocijalnih terapija i detokska do održavanja metadonom; na (i opet heroinskoj) outreach fronti postoji već značajan broj dobro uhodanih organizacija, a na dnevni red dolazi i pitanje resocijalizacije bivših ovisnika, oko čega je angažiran znatan broj NGO-a.

Dakle, svi su pristupi prisutni. No, za razliku od jeftinih riječi, prioritete sustava najbolje oslikava struktura financiranja, koja je već godinama stabilna, i to na način da dvije trećine sredstava "odgrizaju" policija i sudstvo. Većina ostatka odlazi na terapiju ovisnika u sustavu zdravstva (relativno velik broj "jeftinih" korisnika) te terapijskih zajednica (manji broj "skupih" korisnika, od kojih se tek manji dio financira proračunski). Prevencija, outreach, smanjivanje štete, resocijalizacija i problemi vezani uz neheroinske tipove ovisnosti iz budžeta dobivaju kikiriki te se moraju snalaziti iz raznih manje ili više blagonaklonih nedržavnih izvora.

Ipak, u postojećoj konstelaciji svaka organizacija pokriva svoj dio kolača (koliko god malen ili velik bio), a institucionalna je struktura stabilna. Tome je tako ne zato što se stanje na "živom" terenu ili potrebe ovisnika ne mijenjaju, nego stoga što su organizacije i projekti sustava većinom "vezani" uz određeno pitanje ili pristup aktualan u trenutku vlastitog nastanka te su svaki razvoj djelatnosti ili promjena područja vrlo ograničeni interesima i aktivnostima drugih aktera na *drug policy* sceni. Ovo se pokušava osloviti već čitavim desetljećem napora uspostavljanja koordinativnih mehanizama, ali strah od kontrole sabotira njihov razvoj.

No, papirnati trag u posljednje vrijeme postaje čitljiviji, financirani projekti vidljiviji, akcijski planovi i njihova izvješća izrađeni i dostupni (pa makar varirali svojom kvalitetom), a brojčani indikatori o funkcioniranju gotovo svih dijelova sustava ažurni – iako neusklađeni. Na ovoj liniji idejno-političkog rada, nakon ne preživahne javne rasprave, 6. listopada na sjednici Vlade usvojena je i nova Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe opojnih droga u RH za razdoblje od 2006. do 2012. godine. U pitanju je odmjeren dokument od tridesetak stranica koji uzima u obzir sve postojeće aktere u Hrvatskoj, kao i strategiju prema drogama EU, te po svemu sudeći ne vodi promjeni pravca ili prioriteta nego legitimaciji postojećeg stanja i strukture sustava.

Kao i svaki rat, kada se iz razine stožera prebacimo na frontu, i "rat protiv droga" postaje mnogo neugodniji. Napustimo visine institucija, financiranja, hladnih brojki i retorike te razmotrimo stvarne živote stvarnih ljudi i konkretne štete vezane uz upotrebu droga. Heroinski se ovisnici i dalje predoziraju, prosljeđuju hepatitis (srećom, zasad ne i HIV) te dobivaju dosjee i stigmu koja im onemogućuje povratak normalnom životu čak kada se i othrvaju ovisnosti. Šteta je donekle smanjena nedavnim povratkom posjedovanja manjih količina u domenu (prilično skupog) prekršaja. Ipak, i dalje se osobe koje nikada neće postati ovisne, niti imaju problema s ilegalnim drogama, poput nebrojenih korisnika cannabisa, kažnjavaju i upućuju na terapije (okupirajući kapacitete sustava), a uskraćuju im se i informacije o stvarnim rizicima vezanima uz njihovo korištenje droga (što u slučaju tzv. "plesnih" droga može imati i pogubne posljedice). S druge strane, teški ovisnici (o legalnim i ilegalnim drogama) uz muku dolaze do pomoći i u pravilu su njome nezadovoljni. Istina, medikalizacija i patologizacija korisnika i dalje je privlačnija opcija nego njihova kriminalizacija i penalizacija, kao što je slučaj u SAD-u.

Normalizacija...

Zašto je onda buka oko droga trenutno utihnula u javnosti? I manjak dramatične mijene na sceni i stabilizacija sustava, kao i smirivanje borbi unutar njega, zacijelo su doprinijeli tome. Međutim, postoji i treći razlog, a to je: normalizacija upotrebe droga.

Svaki studentski seminar o upotrebi droga obavezno spomene da su one prisutne u svim civilizacijama odvajkada i da imaju svoju kulturno prihvaćenu, reguliranu funkciju. A zatim nastavlja kako u suvremenim Zapadnim društvima uzimanje (ilegalnih) droga nema takvu kul-

turnu podlogu te postaje nekontrolirano, opasno i pogubno – dakle, zloporaba. Ovdje obično u priču ulaze devijantne subkulture, patologija i slično.

Međutim, u proteklih desetak godina i u Hrvatskoj je upotreba mnogih tipova ilegalnih droga postala dramatično uobičajena. Tranzicijskim ratno-poslijeratnim otvaranjem zemlje puno se više mladih susrelo s drogama nego što je to bio slučaj prije. Neki kroz socijalni kontakt s korisnicima (pa i ovisnicima), neki kroz osobno iskustvo korištenja. Većina tih ljudi u međuvremenu je ušla u srednju dob, uposilila se, zasnovala obitelj, kadgod i nastavila konzumaciju. A kako stvari stoje s trenutačno mladima najbolje kazuju rezultati *European School Survey of Alcohol and Other Drugs* (ESPAD), koja se u Hrvatskoj provodi od 1997. godine.

Dakle, 2003. godine 21 posto učenika prvog razreda i 32 posto učenika drugih razreda (15 i 16-godišnjaka) u anketi je izjavilo da ima iskustva s nekim tipom ilegalne droge, 8 posto koristi marihuanu redovno, a 5 posto je probalo Ecstasy. Ovo stanje, koje ne odstupa značajno od onoga u drugim europskim zemljama, ukazuje tek na startnu poziciju perioda adolescentskog i postadolescentskog hedonizma. U nastavku svoje mladosti još će se

mnogi iz generacije upoznati s drogama kroz njihovo korištenje, iskušavati nove droge ili kombinacije, eventualno prestajati s uzimanjem, te u izvjesnom broju slučajeva doživljavati zdravstvene, psihološke ili socijalne probleme zbog upotrebe ili zaći u ovisnost – kao i svaki naraštaj dosad.

Međutim, pogubno je promatrati ovaj trend kroz prizmu "izgubljene mladeži", dominacije patološkog životnog stila i devijantnosti kod mladih. Kao i u svakoj generaciji, udio "problematičnih" mladih ne razlikuje se mnogo, ono što se promijenilo jest kontekst upotrebe (nekih) droga. Ona više nije akt otpora, subkulturni kuriozitet ili čin samodestrukcije, pa ni sredstvo "duhovnog rasta". Većini mladih (i manje mladih) ona predstavlja način rekreacije u okviru slobodnog vremena, potpuno usklađen sa životnim stilom, duhom vremena i vrijednostima suvremenog hiperkapitalizma. Mladi racionalno diferenciraju droge i njihove učinke. Oni u okvirima svojih spoznaja procjenjuju rizike i koristi te temeljem toga donose odluke o (ne)korištenju određenih sredstava. Usprkos horor pričama i katastrofičnim predviđanjima, veći će dio i ove generacije "preživjeti" svoje dvadesete. Više ukoliko je *drug policy* usklađen s društvenom zbiljom i stvarnim rizicima i rizičnim populacijama.

Zbog činjenica da u mlađoj polovici populacije gotovo svatko ima izravno iskustva s ilegalnim psihoaktivnim tvarima koje zovemo drogama ili s osobama koje su ih koristile, te da rezultat njihova korištenja u većini slučajeva nije toliko tragičan i nediferenciran kao što to diskurs politike prema drogama proklamira (magično zamjenjujući joint za iglu i nazad), nije čudan pad zainteresiranost šire javnosti za dramatično predočavanje ovog fenomena. Trend normalizacije i rekreativne upotrebe droga možemo smatrati lošim, dobrim ili jednostavno novim, ali iskustva s kojima ima dodir

većina populacije ne možemo definirati devijantnima i trpati u isti koš "ovisnosti" bez rizika da ne budemo shvaćeni ozbiljno. Postoje stvarni problemi koji zahtijevaju stvarno i diferencirano oslovljavanje, a to vam mogu posvjedočiti i roditelji heroinskih ovisnika i posjetitelji noćnih klubova, i adolescenti što u parku sve manje skriveno motaju svoj joint.

...i njezini protivnici

Vratimo se politici prema drogama, stavu čija retorika nije reagirala na fenomen normalizacije te i dalje koristi tvrd i nediferenciran pristup u kojemu je kriterij (i)legalnosti centralniji od kriterija štete. Ipak, u praksi je velika većina nerepresivnih resursa (bilo u području liječenja i rehabilitacije, bilo u području smanjivanja štete) usmjerena tamo gdje su problemi i rizici, a time i potreba za intervencijom najakutniji. Dakle, na heroinsku ovisnost. Koliko god indikativan, ovakav fokus doista predstavlja i jedini odgovoran način usmjeravanja resursa. S druge strane, izostanak kampanja profila "svi za protiv", kao i (pragmatično) napuštanje kriminalizacije korisnika droga, ukazuju da sustav ipak nije u cijelosti zanemario promjene.

Normalizacija upotrebe (pojedinih) ilegalnih droga u široj kulturi mladih (i manje mladih) ne čini stvari na području droga ništa jednostavnijima – svaka droga i svaki način upotrebe nose svoje specifične rizike i opasnosti. Decidirano stavljanje glave u pijesak, moraliziranje i pozivanje na temeljito zastarjele obrasce (poput višestruko opovrgnute "gateway" teorije prema kojoj jedna droga vodi drugoj, a sve na koncu heroinu) neće učiniti ništa da oslovi ove probleme. Po svemu sudeći, bit će potrebno da (i ako) normalizacija još uznapreduje, dok pritisak stvarnih problema i javnosti ne spusti i politiku prema drogama iz normativne u pragmatičnu sferu. Trenutačno, kao što je uvodna snimka terena ustanovila, vlada zatišje. I uredno zujanje umjereno ugođene *drug policy* mašine.

Lektira: Parker, Aldridge, Measham, *Illegal Leisure: The Normalisation of Adolescent Drug Use*, Routledge, London, 1998.

Akterima sustava odgovara paraliziran sustav

Osoba koje liječi religioznom duhovnošću i osoba koji dijeli igle u *harm reduction* programu na istoj su platformi. To premalo ljudi može shvatiti, dijelom jer ne prihvaćaju taj koncept i zagovaraju moralni pristup ovisnicima, a dijelom jer su jednostavno tašti

— razgovarala **Lela Vujančić**

Do kraja 2004. godine u Registru za praćenje ovisnika o drogama zabilježene su 20.162 osobe.

Vladin Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga te pripadajuća mu nacionalna strategija, detoks jedinice u velikim bolnicama, terapijske zajednice ili komune, metadonska terapija, kao i hrpa NGO-a koji se s različitih aspekata bave problemom ovisnosti, čine frontu za spas. Uz potrošene milijune kuna u prošloj godini te brojne afere koje potresaju ovu frontu, rezultati su iznimno slabi. Istovremeno su ovisnici na udaru najjače društvene stigme, a zakon ih progoni zbog pukoga konzumiranja.

U liječenju ovisnosti u Hrvatskoj posebnu pažnju i polarizaciju javnosti i struke od trenutka svoga uvođenja izaziva metadonska terapija. Metadon, ili u Plivinom komercijalnom nazivu heptanon, jest narkoanalgetik koji se počinje široko primjenjivati u vrijeme epidemioškog buma ovisnosti, početkom devedesetih. Heptanon tada postaje

je sredstvo za gašenje požara, supstitucija heroina legalnom drogom koja će omogućiti praćenje ovisnika te njihovo micanje od uličnog kriminala.

Uz brojna osporavanja dijela struke i dijela javnosti, a uz veliko zalaganje doktora Slavka Sakomana, kontrolirana primjena metadona utvrđena je temeljem Nacionalne strategije za suzbijanje zlouporabe opojnih droga 1996. Argumentacija je tada bila: heptanon posreduje u uključivanju ovisnika u terapijski proces, omogućuje što ranije otkrivanje ovisnosti jer ovisnici sami dolaze u zdravstvene ustanove po lijek, smanjuje širenje zaraze, omogućuje bolju kvalitetu života ovisnika...

Od tada se ovaj Plivin strateški proizvod koristi u supstitucijskoj detoksikaciji opijatskih ovisnika. **To znači da se registriranim ovisnicima svakodnevno besplatno izdaju tablete koje bi oni – barem u prvom razdoblju – trebali uzimati u ordinacijama uz nadzor stručne osobe. Uz propisani**

broj tableta ovisnik nema potrebu za heroinom i nema apstinencijskih kriza. Međutim, u praksi se događa nešto potpuno drugo, a heptanonsku terapiju stalno potresaju afere,

poput ovoletnog slučaja doktora Gudelja u Rijeci, sumnjičenog za preprodaju i šverc tabletama, koje su zapravo samo malen dio priče koji dopire do javnosti.

O metadonskoj terapiji, njenoj neučinkovitosti u Hrvatskoj, kao i razlozima za neuspjeh, razgovarali smo s doktorom Robertom Torreom, psihijatom na Odjelu za liječenje i suzbijanje ovisnosti u Kliničkoj bolnici "Sestre milosrdnice", koji je ujedno i jedan od malobrojnih ljudi iz struke koji su javno progovorili o "curenju" heptanona iz ordinacija, njegovoj preprodaji te nezainteresiranosti sustava da riješi taj problem i iskoristi pozitivne elemente heptanonske terapije.

04: Od trenutka uvođenja metadona ili Plivinog heptanona u program liječenja ovisnosti u Hrvatskoj radi se samo o supstitucijskom rješenju u kojemu se jedna droga zamjenjuje drugom, bez ikakvog ozbiljnijeg psihoterapijskog programa?

Da, jer se jedna ovisnost zamjenjuje drugom. No, ulična se zamjenjuje doktorskom, crna bijelom, junkera se prevodi u ovisnika (život mu je lakši), pa kroz taj heptanon jedan malen broj ljudi počinje imati neku vrstu nadzora nad narko scenom. Tek se kasnije polako razvijaju sustavi pomoći ovisnicima i prevencije ovisnosti, a možemo čak reći da je problem ovisnosti kod nas dobio neprimjereno velike prostore u medijima, u javnosti, pa su ovisnici danas najžašćenija skupina psihijatrijskih pacijenata uopće. Znači, postignuta je velika javna senzibilizacija, a ono što je kod heptanona ostalo manjkavo jest to da smo mi cijeli program liječenja zapravo sveli na puko izdavanje tableta.

Heptanon kao najučinkovitije sredstvo liječenja heroinske ovisnosti nije pokazao te terapijske potencijale; štoviše, on je dobio obol druge najopasnije ulične droge koja se pojavljuje i ispalo je da je donio više štete nego koristi. Mi ga kao struka nismo znali upakirati u cjelovit sustav liječenja heptanomom, već smo ga sveli na junky market, dijeljenje tableta. Ovisnik ne dolazi na pregled da bi vidio nas, nego da bi dobio metadon, i tu mi nismo iskoristili trenutak da imamo u ruci legalnu drogu, da prvi put imamo nešto što oni trebaju od nas. Mogli smo uvjetovati to dobivanje sudjelovanjem u drugim programima oporavka u kojima bi oni svoje defekte u socijalizaciji i psihosazrijevanju mogli postupno rješavati.

Ovisnici koji su na heptanonu, nažalost, ne oporavljaju se u mjeri u kojoj bismo mi to htjeli, u mjeri u kojoj to sugeriraju i Zapadni rezultati. Recimo, nama se heptanon nije uspio pokazati učinkovitim za resocijalizaciju ovisnika. Hapatanonski ovisnici žive jednako katično i destruktivno kao i heroinski, a to je zato što smo im dali samo tabletu. Mi podržavamo njihovu ovisnost ovako dezorganiziranim sustavom distribucije heptanona, a pozitivne trenutke nekih grupa, njihove resocijalizacije, uvjeta koje oni moraju ispuniti da bi dobili svojih 15 tableta, što god oni mislili o tim uvjetima... jednostavno smo propustili. Ovako mi na neki način negiramo njihovu osobnost, heptanon smo iskoristili samo na kemijskoj razini.

Ovisnici protiv heptanona i

Ovisnici na tretmanu metadonom umjesto da svakodnevno više dana ne bi li ih se odvratio od svakodnevnog programa metadonske terapije ovisnost drži »na drogom / Odgovorom je Vladin ured za suzbijanje nad dijelom zdravstvene zaštite u k

Biserka Lovrić

ZAGREB, 12. veljače – Ako je istina da se na crnom tržištu nade od 20 do 40 posto metadona, lijeka koji se primjenjuje u liječenju ovisnosti o opijatima, znači da se zdravstvo ne može nositi sa svojim zadatkom. Dr. Robert Torre, psihijatar na Odjelu za liječenje i suzbijanje ovisnosti u KB-u »Sestre milosrdnice«, kaže da je zatajila struka, da nedostaju koncepcija i algoritmi za provedbu programa

Robert Torre

04: Dezorganizirani sustav distribucije zapravo znači da sami ovisnici u većini slučajeva određuju svoju dnevnu dozu heptanona, dobivaju je na ruke, pa se onda – opet u većini slučajeva – ti heptanoni prodaju za heroin, ljudi se ne "skidaju", a ovisnost se nastavlja. Heptanon se prodaje na cesti po stalnoj cijeni od 10 kuna – izašao iz ordinacija – a liječnici šutke podržavaju takvu situaciju. Zašto?

Heptanon je veliko oružje koje prebagatelno dijelimo, u njihovu tempu i na njihov način. U zemljama koje imaju visoku pojavnost ovisnika i AIDS-a heptanon se daje na zahtjev, čak se i doza daje na zahtjev. Zemlje koje nemaju opasnost od toga i ne boje se otvorenih narko scena mogu imati malo kritičnije indikacije za davanje heptanona. Kod nas je stvar previše pukla jer nije dogovoren jedan program na razini zemlje. Prihvatili su ga samo neki psihijatri. I onda premali broj osoba radi s previše pacijenata i ne stigne drugo raditi, već se cjenkati oko tableta. Ne radi se o lijenosti osobe i nije nikada kriva pojedinačna osoba, već sustavno rješenje. Na mala je vrata, a bez prethodnog konsenzusa struke, uveden dezorganizirani oblik distribucije heptanona na značajnom broju ovisnika diljem zemlje. Značajan broj heptanona curi na cestu, na ilegalno tržište – preveliki broj koji sugerira dezorganiziranu distribuciju.

Primarna zdravstvena zaštita, liječnici opće prakse, uvaljeni su u prepisivanje i ordiniranje metadona nevoljko, teško im je ispoštovati u tom decentrilaziranom obliku da svaki dan desetak ovisnika dolazi k njima piti heptanon, remeti im to dnevni rad. Možemo priznati da značajan broj liječnika opće prakse nije senzibiliziran za problem heroinske ovisnosti i nerado prima ovisnike. Ovisnici se, pak, ponašaju sukladno svojoj manipulativnoj naravi.

Međutim, nisu oni krivi, kriv je sustav koji ima toliko rupa da toliki broj tableta završi na ilegalnom tržištu. Cijene heptanona na ulici već su dugo godina stalne, što znači da je tržište stalno snabdjeveno, da se jedan značajan broj ovisnika ne resocijalizira, već žive od preprodaje heptanona. To su zapravo neke javne tajne koje mi na neki način znamo i osjećamo da su na djelu. Ipak, bolje je ikakav nego nikakav, bolje čak i loš heptanon nego nikakav. Čak i ovoj formi curenja na cestu – i taj heptanon pojedju ovisnici. Pa bolje da pojedju heptanon nego heroin jer heptanon ima bolja farmakoterapijska svojstva, bolje da dođu do njega nego do dilera, bolje da se jedan dio ovisnika sačuva od naroko kriminala...

04: Tko je odgovoran za takvu situaciju?

Svakako da su tu psihijatrija i čelništvo psihijatrijske struke uvelike zakazali, došlo je do velike polarizacije kod tih hepova – jedni su za, jedni su protiv, nema konsenzusa ni stručnog protokola na razini struke, tako da se heptanon pojavljuje u svom najgorem vidu. Čak se nema dojam da je ikome interes da se to promijeni. A to nije kvadratura kruga, nije problem koji se ne može riješiti. Kako da X broj tableta dođe do osobe B, a da se pritom prevelik broj tableta po putu ne pogubi.

Moj je duboki dojam da se taj problem ne želi riješiti. Sprčkali smo heptanon, a čini se da to odgovara svima. Jer predugo se govori da se treba napraviti reda, a ništa se ne događa, dok se s druge strane točno zna koje su instance za to zadužene. Ministarstvo zdravstva, Hrvatsko psihijatrijsko društvo, ravnateljstva velikih bolnica, Ured za suzbijanje zlouporabe droga – to su sve instance koje su odgovorne za to što je tako kako je. Od trenutka uvođenja heptanona na mala vrata stječe se dojam da nositeljima tretmana ovisnosti zapravo odgovara ova napeta konfliktna ravnoteža koja svim akterima omogućava da uzmu svoj dio kolača i scene.

04: Što mislite o *harm reduction* programima u Hrvatskoj, posebno o nekim radikalnijim vidovima poput *needles exchange* koji su kod nas još uvijek u teškom undergroundu, odnosno izazivaju otpor i zgražanje?

Mi moramo pristati na to da se značajan broj aktualnih ovisnika ne želi liječiti, ili žele samo djelomično, ili ne pristaju na rješenja koja su najbolja za njih. No, pristat će na rješenja za koja oni misle da su u tome trenutku najbolja za njih, u trenutku kada oni mogu dosegnuti samo parcijalne rezultate, pa im onda trebamo pružiti te parcijalne ciljeve i raditi na tome. U tome je smislu metoda smanjenja štete ili *harm reduction* dobra, gdje se svakome da onoliko koliko bi on htio uzeti, a ne koliko ja mislim da bi on trebao uzeti, bez obzira na moju stručnu utemeljenost. Mi moramo čekati tog ovisnika, on treba ići iz jednog segmenta sustava u drugi, a sustavi trebaju međusobno surađivati. Ovisnici bi se trebali seliti s ceste i heroina na heptanon, s detoks jedinica u anonimne narkomane.

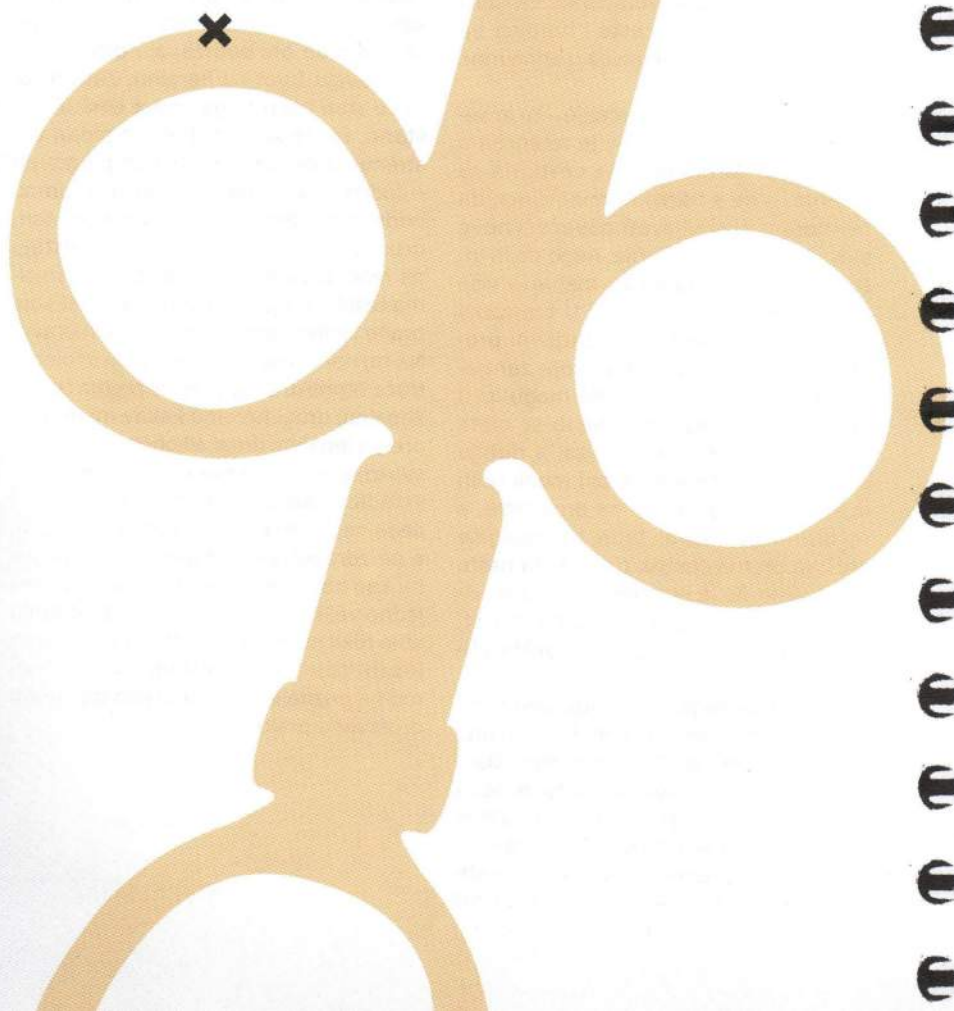
Bit tretmana nije izlječenje – to je sekundarni cilj. Primarni cilj je retencija u programu, da oni nisu na cesti, da su s nama, a ne s narko kriminalcima, da ne moraju preživljavati novačeći nove ovisnike i nove mušterije, nego da ih institucije društva čekaju s manje ili više zahtjevnim programima. U trenutku kada oni ne mogu ići u zahtjevni program, a zajednice imaju svoju zahtjevnost i nisu za svakoga, da mogu ići u nezahtjevni program, gdje ih se ništa puno ni ne čačka ni ne pita, a dobiju ono što žele. Onda bi se oni mogli seliti iz manje u više zahtjevnog programa, a mi bismo im trasirali taj put iz margine društva prema centru, da s njima nešto napravimo. To je problem u tim sustavima, njihova međusobna neumreženost, a za to nema volje, osim na deklarativnoj razini.

Trebali bismo poslušati što kažu *harm reduction* programi, da nam što veći broj ovisnika bude uključen u tretman. Osoba koja liječi religioznom duhovnošću i osoba koji dijeli igle u *harm reduction* programu – to su osobe koje su na istoj platformi. To premla ljudi može shvatiti, dijelom jer ne prihvaćaju taj koncept i zagovaraju moralni pristup ovisnicima,

a dijelom jer su jednostavno tašti. U toj podjeli karata i igara, *harm reduction* programi lošije prolaze – to je ova treća struja kojoj se teško afirmirati. Temeljna je moralna struja klasične psihijatrije u sprezi s terapijskim zajednicama, koji priznaju apstinenciju kao jedini cilj liječenja, a heptanon na neki način drže drogom; zatim postoji ova heptanonska struja u zdravstvenim ustanovama koje rade s heptanomom. Moralni diskurs je dominantan, pa i zbog toga razloga postoje jaki otpori prema programima *needles exchange*, prema nekim radikalnijim mjerama pomoći ovisnika – jer bi ispalo da oni podržavaju drogiranje, olakšavaju život na heroinu. Zato nitko neće stati iza udruge poput UHO-a; tko stane, taj se zaprlja. UHO je jedan ekstremni oblik *harm reduction* programa – čudno zvuče i na neki način otvoreno podržavaju drogiranje mijenjajući sam diskurs govora o drogama: ne pristaju na riječ ovisnik, već govore o korisnicima teških droga i pravu na ovisnost koje brane terminologijom građanskih prava. Na taj način rade paralelu s alkoholom i traže otprilike sličan odnos prema teškoj ilegalnoj drogi heroinu kakav mi imamo prema legalnoj drogi alkoholu. Međutim, svakoj kulturi su neke droge inherentne i tradicionalne, neke netradicionalne i ilegalne. Te su odluke zapravo političke, a ne zdravstvene odluke, pitanje je što mi kao narod hoćemo. Pijenju smo rekli jedno veliko nekritičko da, ali drogiranju smo rekli ne. To je politički izbor u kojem jedan "stari" konzervativni hrvatski narod ne priznaje drogiranje kao legitimnu društvenu praksu.

04: Budućnost liječenja ovisnosti u Hrvatskoj?

Nismo dobili to da svi ti akteri na polju pomoći ovisnicima prepoznaju da su dio istog vala. Pa su komune za jedan tip liječenja, nositelji heptanonskih terapija za drugi, detoks jedinice za treći – svatko zagovara da je njegova partikularna metoda koju koristi najbolja. Nositelji različitih sustava u Hrvatskoj zapravo su kao jedno raskomadano tijelo – pa se međusobno mrže, ogovaraju... To vidi laička javnost, to čitaju i sami ovisnici i onda vide da nam oni nisu bitni, nego da se svađamo među sobom, a oni su samo moneta za potkusurivanje vlastitih ciljeva. Nedopustivo, ali tako je, i to mi se čini temeljnim problemom. Dok se ne riješi taj problem međusobne kompetivnosti, a ne kooperativnosti, ništa se neće promijeniti, dok bi povećanje novca samo zaoštrilo sukob. Akterima sustava odgovara takav paralizirani sustav. Ovisnici imaju veliku štetu zbog toga što im sustav ne prilazi adekvatno.

Osnovno je održati ovisnika na životu

Funkcija UHO-a je pomoći onome tko se drogira jer i on treba preživjeti. Ne možeš ga osuditi na smrt zato što je narkoman

— razgovarao **Eugen Vuković**

Udruga hrvatskih ovisnika, UHO, jedna je od rijetkih domaćih udruga koja u svom radu s ovisnicima primjenjuje tzv. *harm reduction* pristup, a ujedno i jedina koju su osnovali sami heroinski ovisnici (bivši i aktivni). *Harm reduction* (smanjenje štete) podrazumijeva mjere kojima je cilj smanjivanje štete (zdravstvene, socijalne, itd.) povezane s uporabom droga, a koje ne zahtijevaju nužno smanjenje konzumacije odnosno apstinenciju. Među široj javnosti najpoznatijim primjerima *harm reduction* pristupa jesu npr. metadonska terapija i *needle exchange*, tj. razmjena šprica. Iako su neutralne spram dugoročnih ciljeva intervencije, za velik broj ovisnika upravo su *harm reduction* mjere prvi korak prema smanjenju ili čak potpunom prestanku uporabe droga. Dostojanstvenim tretmanom ovisnika, *harm reduction* programi uspješni su u dovođenju korisnika u programe liječenja.

UHO se, osim konkretnog terenskog rada na smanjivanju štete, bavi i promocijom i zaštitom ljudskih prava ovisnika poput prava na rad ili dostojnu zdravstvenu zaštitu. O djelovanju i ciljevima UHO-a popričali smo s Ksenijom, višegodišnjom aktivisticom udruge.

04: Kada, kako i zašto je osnovano UHO?

To je bilo negdje 2001., mislim da je tada udruga registrirana, iako smo zapravo počeli raditi godinu ranije. Početak je bio, onako, prilično neozbiljan... Pokazala se potreba. UHO su organizirali ovisnici i bivši ovisnici. Bilo je očito da se događa svašta što se ne bi trebalo događati i na što je trebalo obratiti pažnju kako bi se počelo mijenjati. To je bio jedan luđački projekt nadrogiranih mozгова, ali situacija se promijenila: većina nas se skinula. Čudno, slučajno!?... I onda smo si mogli dopustiti da se nečime bavimo. Prije nisi imao ni vremena ni volje ni energije, ništa. Onda smo se raspitali, vidjeli da se to može, i pokrenuli stvar. Radili smo s OSI-jem (Soroševa fondacija). Financirao nas je dvije godine, ali sad izlaze iz regije, pa nikoga ne financiraju. Sad bi nas trebala država financirati, Bernardica, ali to se ne može dogoditi. (smijeh)

04: Misliš li da vam je pomoglo to što ste osnovali udrugu i što ste bili skupa? Rekla si da se većina ljudi koji su osnivali UHO skinula.

Ne. Funkcija UHO-a nije da pomaže ljudima da se skinu. Tisuće njih, od Bernardice na dalje, bave se skidačinama i liječenjima, ne znam kako oni to sve zovu. Funkcija je UHO-a pomoći onome tko se drogira jer i on treba preživjeti. Ne možeš ga osuditi na smrt zato što je narkoman.

04: Koja je zapravo misija UHO-a?

Najkraće bih to rekla ovako: prvo i osnovno jest održati ovisnika na životu. Svaki ovisnik mora preživjeti da bi se dalje moglo bilo što drugo raditi; staviti ga u program održavanja, skidanja, bilo čega. Prvo od njega opet napraviti čovjeka, a onda ćemo vidjeti možeš li ga uopće skidati. Neke ljude ne možeš skidati, s nekima nemaš ni teoretske nade. Jednostavno su se našli u dopu i ne pada im na pamet da se ikada više skinu.

04: Kako to UHO konkretno radi? Kako pomažete održavati ljude na životu?

Stvar je u tome kako se drogirati. Kako ostati živ i zdrav. Ne zaraziti se. Ne predozirati se i ne raditi pizdarije. Ne dolaziti u sukob sa zakonom.

04: Jeste li u tome imali podršku države ili drugih institucija zaduženih da se bave problemom droge? Jeste li uopće pokušavali doći u kontakt s njima i kakve su bile reakcije?

Sa svima, cijelo smo vrijeme pokušavali. Još uvijek s nekima radimo, s onima na Britancu, s Crvenim križem... Ideja je bila s cijelim *harm reductionom*... s *needle exchange* programom. To i sada radimo. To je možda jedini konkretni zadatak trenutačno.

04: Je li taj *needle exchange* financiran od države ili od koga?

Gunovi (šprice) su iz donacija, to doniraju stranci, a to što mi njih dijelimo, nitko ne plaća. Bili su oni neki... *Život*, ili tako nekako... oni jesu davali 100 do 200 kuna mjesečno za onoga tko je to direktno dijelio, ali to je bilo i prošlo, toga nema već šest mjeseci.

04: Zašto toga više nema?

Ja to radim još uvijek. Imam doma gomilu *gunova*, zvone mi đankiji na vrata...

04: Za to te nitko ne plaća, to je skroz volonterski?

Da. Znaš, osnova je da se ljudi ne zaraze...

* I na Zapadu je to još uvijek u eksperimentalnoj fazi i izaziva prilične kontroverze, iako su rezultati prvih studija prilično ohrabrujući (op. ispitivača).

04: Jeste li imali veze s nekim drugim udrugama koje su se bavile *harm reductionom*. Recimo, *Špica* se bavila...?

Da, ali *Špica* se bavi plesnim drogama, kako mi to zovemo. Mi se bavimo đankom.

04: Koji je politički korektan naziv za đankija?

User, znači – konzument teških droga. No, to nije bitno, bitan je, ono, tvoj predumišljaj. Ako mi pričaš s predrasudama, onda me vrijeđa i ako kažeš konzument.

04: Ali đankiji se međusobno nazivaju đankijima?

Pa da! (smijeh)

04: Koji je najveći problem u pristupu državnih institucija đankijima?

Kao i u svemu: rigidni su, blesavi su, nepristupačni, puni su administrativnih zabrana, zavrzlama. Ne možeš s njima ništa postići.

04: Na koje konkretne probleme nailazi đanki kad se javlja psihijatru ili liječniku?

To je čak prilično dobro kod nas organizirano jer ću ja, ako se hoću skinuti, otići u Vinogradsku, odnosno kod svoga doktora. On ti da uputnicu – ne može ti ne dati – i potom odeš u Vinogradsku. Čim dođeš gore doktor će te poslati pišati. Metnut će ti tester unutra, vidjet će na čemu si i zaključit će da tebi treba pomoć. Sad... ako si klinac, dat će ti ski-dačinu, ako si već stari đanker i prvi si put došao, naravno da ti mora dati održavanje. To odlično funkcionira kod nas. Sakoman je to organizirao jako dobro, ali to je samo liječenje; a što je s drugim? Neće se baš svi liječiti. Zapad je prešao na heroin preko recepta*. Gle što se dogodilo. Nizozemska je prva počela, poslije i Španjolska, Njemačka i Francuska, svi su napravili taj test. Dogodilo se to da je u testnoj grupi pao postotak kriminala, da su se ljudi resocijalizirali, k'o da ništa nije bilo, počeli ići na posao,

Bilo je jednostavno otići u bolnicu u Vinogradskoj, na odjel za narkomaniju, i zatražiti pomoć doktora. I tu ja čekam na red, razmišljam, pušim, divim se samome sebi kako sam pronašao rješenje koje će me izbaciti iz furke heroina i vratiti tamo negdje gdje bi mi trebalo biti mjesto. Ni dan danas nemam pojma gdje je to, ali ne zahvaljujući svemu tome, iako mislim da sad kvalitetnije razmišljam...

No, da ne skrenem s teme, došao ja na red i primio me izvjesni doktor, psihijatar (mogao bih im lijepiti sličice u album koliko sam ih prošao), te nakon formalnog upitnika i upoznavanja upitao me zbog čega sam tu. Objasnim čovjeku da je razlog dop, a on mi postavi pitanje koje ni danas baš potpuno ne razumijem:

"Koliko ti treba?"

Ha!? Čega? Hepova!? Paa, ne znam. Što vi mislite?

"Jel bi 25 bilo u redu?"

Bi.

I evo mene već 7-8 mjeseci tu negdje oko 25 heptanona, više ne osjećam ni kad ih pedesetak popijem. Doktor opće prakse mi ne vjeruje jer sam jednom prilikom došao par dana ranije, pa mi ih sad mrvli s Cedevitom, dok drugima daje table koje djelomično prodaju, djelomično izmrve, pa naprave soluciju i puknu se, a ja koji ih pijem, koji ih stvarno pijem jer sam na toliko navučen i mislim da ću ići na više, i koji imam poteškoća sa želucem, pa tu i tamo koju terapiju povratim, ja valjda odgovaram za sve njih i sve njihove grijeha i zajedno ih sa svim svojim nosim na vlastitim (otud mi i grba, valjda) leđima.

Nije važno što drugi pacijenti dolaze i po desetak dana prije, pomogne im se čak i s tablom, dvije. No, bit u cijeloj priči nije taj doktor opće prakse koji kaže da svaki pacijent dobije kako zaslužuje. I ako prekrši pravilo, slijeđi neka vrsta kazne. Kod tog istog doktora poimence bih bez problema nabrojao nekolicinu koji su pravila prekršili više puta i na različite načine, pa se prema njima i dalje odnosi zaštitnički i svoju terapiju dobivaju u neotvorenim tablama po 10 komada tableta heptanona.

Bit je da svaki ovisnik može legalnim putem doći do broja heptanona koji on poželi. Ja kažem broj, doktor mi napiše, a ponekad čak ne moram ni reći broj, nego samo nakon doktorovog nabiranja količine koja bi mi bila "prihvatljiva" kažem – dosta.

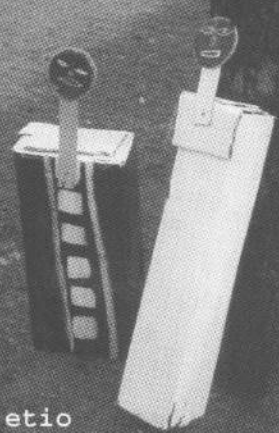
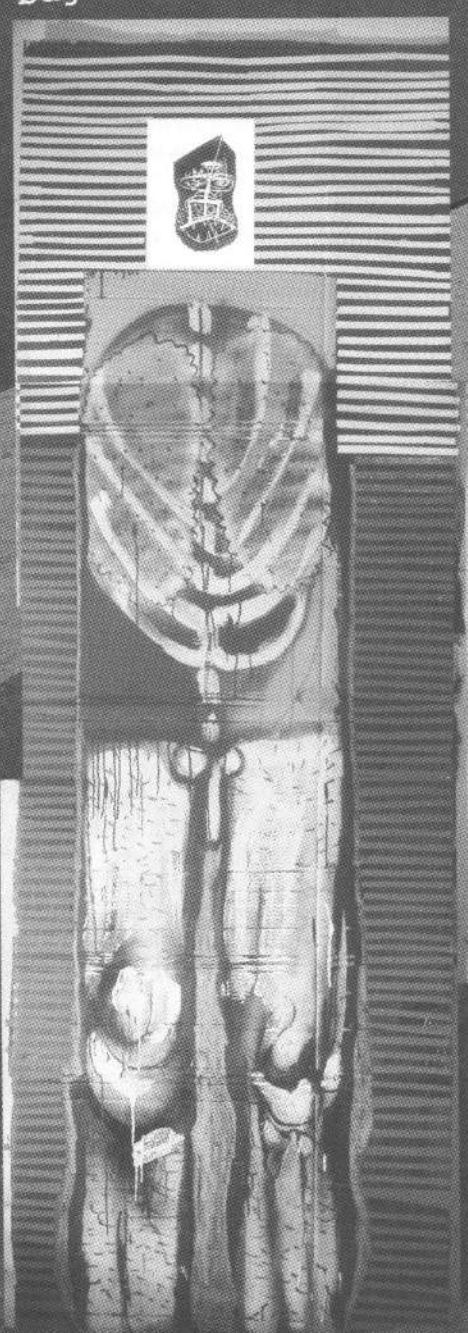
Ne moram reći da sam uspio dobiti terapiju koja je barem duplo veća od one koja bi mi bila dovoljna, ali s vremenom, vrlo brzo, ta terapija postane taman toliko da me pokrije i nakon par mjeseci shvatim da sam ovisnik o 35-40 metadona dnevno te da mi je puno bolje bilo dok sam koristio heroin. Neusporedivo lakše mi se bilo skinuti, a sad sumnjam da ću se uopće ikada skinuti. Terapiju ponekad povratim jer mi ne odgovara način uzimanja, tada se pokrijem heroinom. Drugi, treći dan popijem, povratim, ne povratim... i tako se borim da preživim, uzimajući i dop i heptanon.

To nije nagon za preživljavanjem, to je čisto preživljavanje.

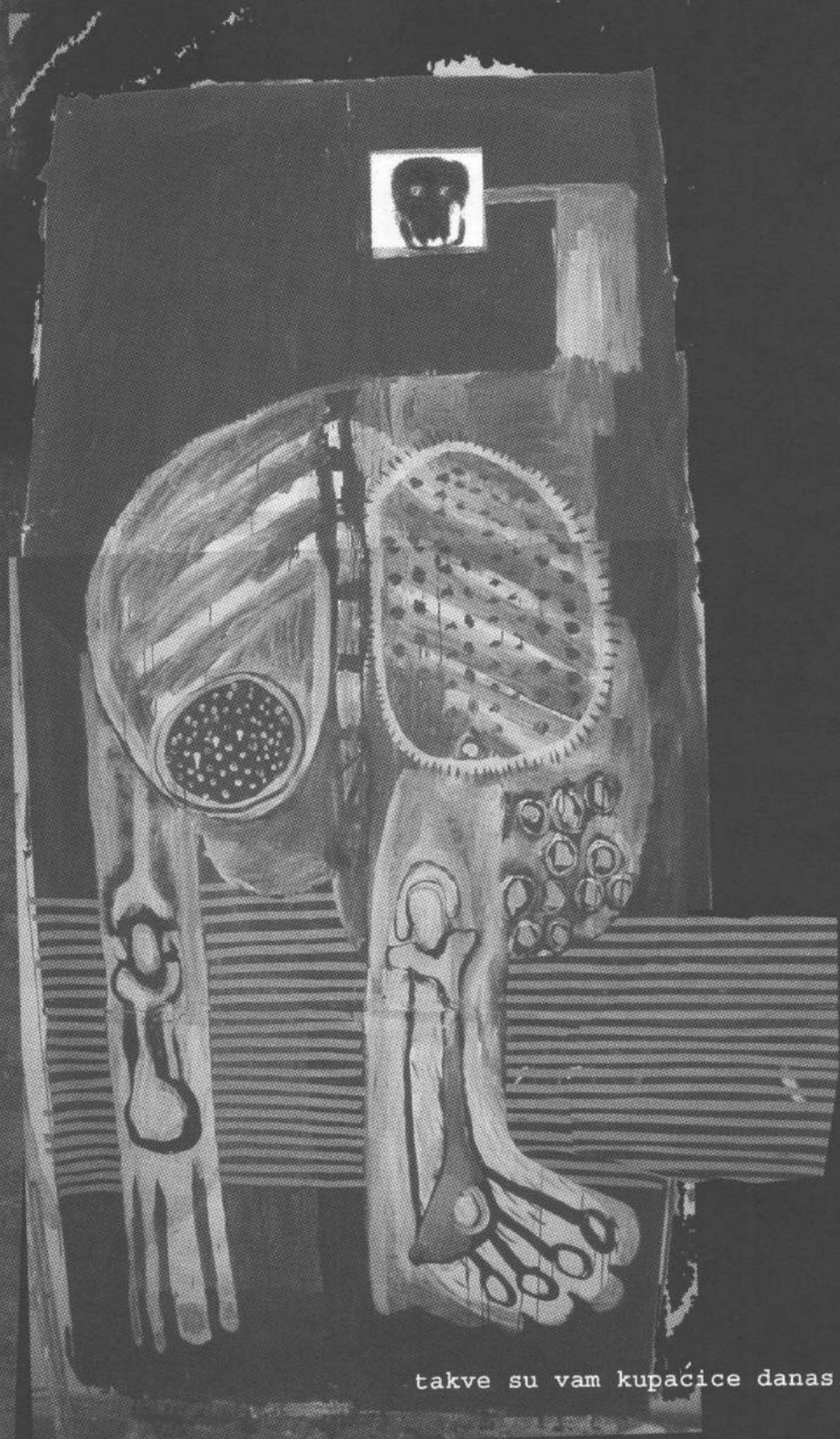
To je apsolutni kaos.

PRICA O IGORU

igor se snebivao promatrajući
bajnu debelu kupacicu.

nije ni primjetio
da ga promatraju dva agenta
sile za suzbijanje promatranja.

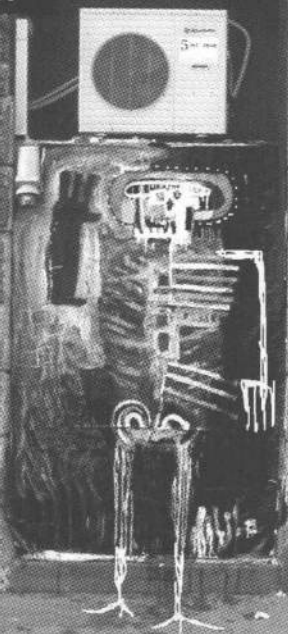
takve su vam kupačice danas.

predivna debela kupačica nije bila ničeg svjesna.
moglo bi se primjetiti da je bila pomalo tupava.

u munjevitom slijedu zbivanja,
agenci su izgubili igora iz vidokruga.

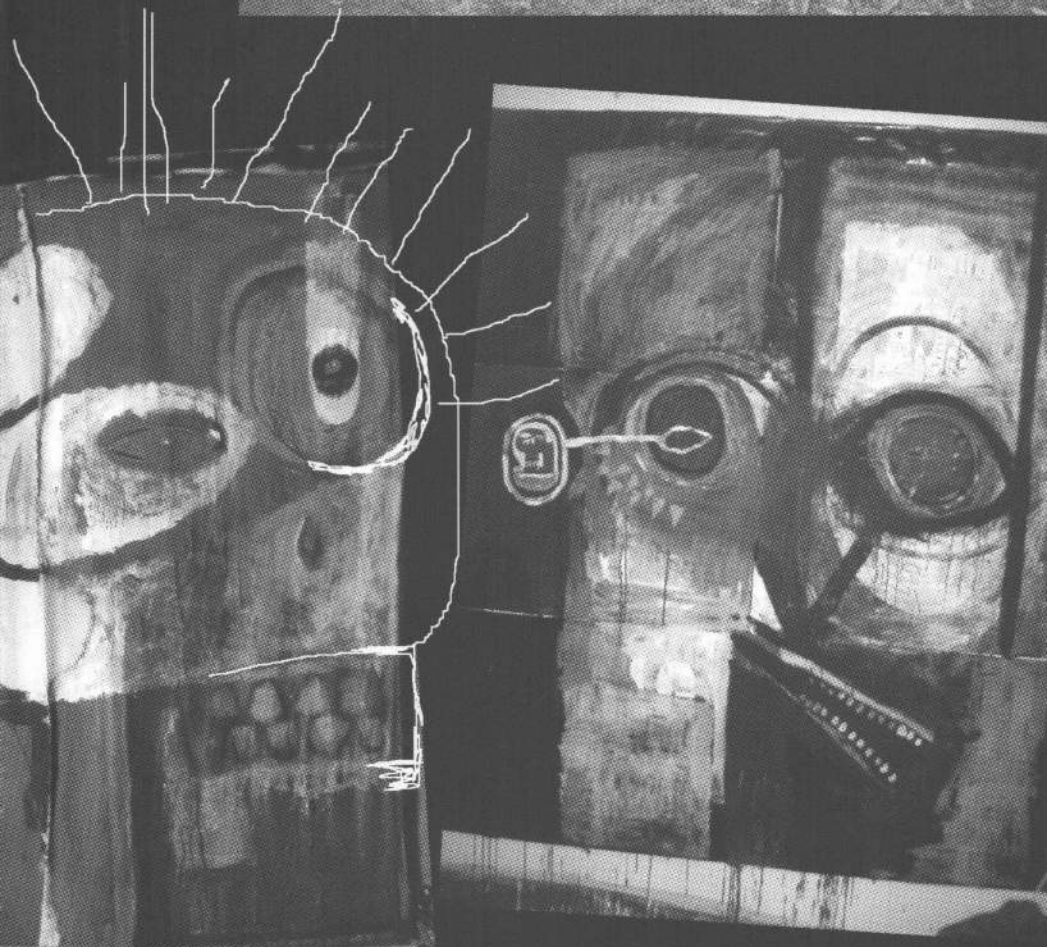
promatrao sam taj nemio događaj
i mahao igoru i sad već pripadajućoj mu plivacici
u bijegu.

svaki daljni pokušaj potrage bio je uzaludan,
jer je igorov vjerni pas šansa napao agente.

strip blok

kroz sjećanje odmah su mi prošla lica
mojih dragih prijatelja.
bili smo vrlo dobri,
i stalno smo se družili.

naravno, kao i svaki put...

ZAHVALJUJUĆI MOJOJ GLUPOSTI

KOMUNIKACIJA JE
SVE DENA NA
NULU.

KRAY.

JER NIJEDNE NEMA BOLJE OD NAŠE POLICIJE...

PENIDREK N

Što bi povećanje policijskih ovlasti trebalo značiti u praksi vidljivo je iz nekih odredbi prijedloga novog zakona o policiji koje su procurile u medije: olakšana uporaba vatrenog oružja, olakšan pretres vozila i stanova, naoružavanje policije novim oružjima kao što su električni pendrek i suzavac u spreju... Teško je sa sigurnošću reći jesi li takve mjere rezultat nečijeg svjesnog interesa da ojača policijsku kontrolu u svakodnevnom životu ili je pak riječ samo o pobiranju jeftinih političkih poena kod preplašene javnosti, no i jedno i drugo u pitanju je zakona koji zadire u temeljna ljudska prava te zahtijeva snažnu reakciju civilnog društva

A STRUJU

— piše **Eugen Vuković**

U posljednjih nekoliko mjeseci sve se češće čuju zahtjevi, odnosno najave skorog značajnog povećanja policijskih ovlasti. Što bi to u praksi trebalo značiti vidljivo je iz nekih odredbi prijedloga novog zakona o policiji koje su dosad procurile u medije: olakšana uporaba vatrenog oružja, olakšan pretres vozila i stanova, naoružavanje policije novim oružjima kao što su električni pendrek i suzavac u spreju... Iako prijedlog zakona još nije dostupan javnosti, najviši dužnosnici MUP-a i Ravnateljstva policije potvrdili su da je on u pripremi, dok postojanje navedenih odredbi nisu demantirali. Znamo li uz to da sâm ministar unutarnjih poslova daje izjave poput onih da se dosada "sve stavljalo u istu košaru, i kruške i jabuke", a da sada "od tih krušaka i jabuka treba odvojiti pokvarene, prema kojima će drugačije postupati"; te kako smo upravo svjedoci trenda ozbiljnog porasta oružanih pljački koje bi uplašenu javnost mogle dodatno potaknuti da nekritički i bez pogovora prihvati predložena "rješenja", imamo doista dobrih razloga biti zabrinuti.

Najava novog zakona, međutim, nije jedini simptom kursa koji očito hvata hrvatska policija. Prvi znak toga trenda vjerojatno je bilo donošenje Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima (poznatog i kao zakon o navijačima).

Njegovo se donošenje branilo zabrinutošću (dijelom doista opravdanom, a dijelom opet izazvanom iracionalnom panikom) zbog nekoliko težih navijačkih incidenata koji su se u to vrijeme dogodili. Ipak, izgleda da zakon nije bio ozbiljnije eksploatiran sve do početka 2005. Tada su se Bad Blue Boysi prilikom prosvjeda kojim su ispred Dinamovog stadiona tražili ostavku Zdravka Mamića sukobili s policijom i pritom prevrnuli jedan policijski auto. Dan nakon toga jedan je visoki dužnosnik PU zagrebačke najavio striktno provođenje zakona o navijačima, dok je glasnogovornik Ministarstva unutarnjih poslova u svojoj izjavi medijima potvrdio da je shvatio ono na što su neki upozoravali i ranije: da se nakon donošenja zakona koji je strogo sankcionirao nasilničko ponašanje u neposrednoj blizini stadiona ono počelo širiti svuda naokolo. Ponuđeno rješenje bilo je očekivano – još represivniji zakon o navijačima koji, na sreću, još uvijek nismo dočekali.

Zanimljivo je da i sadašnji zakon policiji dopušta poprilično velike ovlasti u djelovanju izvan neposredne blizine stadiona; u članku 25., na primjer, piše sljedeće: "Policija je ovlaštena osobi koja se izjasni kao navijač ili nosi navijačke oznake ili za koju pretpostavlja da ide na športsko natjecanje, koja svojim ponašanjem izaziva osnovanu sumnju da je pod utjecajem alkohola ili opojnih droga ili se drugačije protupravno ponaša, utvrditi identitet, pretražiti je [...], udaljiti je iz sredstava javnog prometa, zabraniti joj dolazak u mjesto športskog natjecanja ili ulazak u športski objekt, zadržati je do isteka vremena od dva sata nakon završetka športskog natjecanja".

Dakle, ukoliko policijski službenik pretpostavi da ste se uputili na športsko natjecanje, moglo bi vam se dogoditi da budete zadržani "do isteka vremena od dva sata nakon završetka športskog natjecanja". U praksi je to značilo, u slučaju barem dvaju sportskih natjecanja odigra-

nih u posljednjih godinu dana, preventivno privođenje. Pojedinci su u ranu zoru odvođeni iz svojih domova i zadržavani u policijskim postajama "do isteka vremena od dva sata nakon završetka..."

Naročito je zabrinjavajuće to što ovo očito nije rađeno na osnovi sudskih naloga, nego proizvoljne procjene policije. Tako su se među preventivno privedenima u jednom slučaju našla i dva moja poznanika koji s navijačkom subkulturom ili neredima na utakmicama doslovno nikada nisu imali ništa; na crnu su listu dospjeli zbog sudjelovanja u jednoj više godina staroj maloljetničkoj tuči. Spomenuta dvojica bila su prisiljena provesti kojih petnaestak sati pred televizorom u svojoj lokalnoj policijskoj stanici, s navijačima koje u normalnim okolnostima vjerojatno ne bi izabrali kao baš najpoželjnije društvo (taj me slučaj i potakao na pisanje ovoga teksta).

Na sreću, izgleda da je preventivno *hapšenje* sa sadašnjim zakonom moguće izbjeći. Zapravo je dovoljno policajcima ne otvoriti vrata ili otići negdje na dan (jutro) održavanja sportskog natjecanja dovoljno značajnog/rizičnog da možete očekivati uhićenje. Na kraju krajeva, u vašem vlastitom domu vas se vjerojatno ne može uhititi bez valjanog sudskog naloga (a mislim da u spomenutim primjerima to nije bio slučaj), tako da je možda dovoljno jednostavno odbiti izaći iz stana; tko zna... Ako bi novi zakon o navijačima (ukoliko se doista pojavi) uključivao najavljivanu odredbu prema kojoj će se izgređnici morati sami javljati u policijsku stanicu prije svake značajnije utakmice, izbjegavanje uhićenja na ovakve načine moglo bi postati nemoguće.

Navijačko nasilje vlastima se očito pokazalo kao vrlo koristan izgovor za jačanje represije i policijske kontrole – tako se upravo ono spominjalo kao glavni razlog zbog kojega je zagrebačko Gradsko poglavarstvo u suradnji s policijom odlučilo uvesti stalni video nadzor na osam zagrebačkih ulica i trgova.

Kao još jedan od simptoma jačanja represivnih tendencija možemo promatrati i odredbe o izmjenama i dopunama Zakona o javnom okupljanju (zabrana prosvjedovanja na Markovom trgu), koje je nedavno suspendirao Ustavni sud RH. Razlog njihova odbacivanja, nažalost, tek je formalne prirode (zakon o okupljanju kao jedan od organskih zakona koji zadire u temeljna građanska i ljudska prava može biti mijenjan samo uz natpolovičnu većinu ukupnog broja zastupnika u parlamentu, što ovdje nije bio slučaj), a ne to što bi se kosile s ustavnim odredbama o pravu na okupljanje.

No, vratimo se na ono čime smo i počeli, tj. na prijedlog novog zakona o policiji. Kontekst u kojemu se ovaj prijedlog javlja, a što se, dakako, prezentira kao dokaz u korist teze o potrebi "oštrijeg pristupa", jest panika (koju obilato koriste mediji) zbog sve češćih slučajeva oružanih pljački raznih banaka, mjenjačnica i kladionica. Službene potvrde o postojanju nacrtu prijedloga novog zakona, zajedno s još gomilom zabrinjavajućih izvjava raznih dužnosnika policije i MUP-a, stižu ubrzo nakon doista brutalne pljačke zagrebačke poslovnice FINA-e s početka rujna ove godine, prilikom koje su ubijena dva zaštitara. Ravnatelj policije Ivica Franić zatražio je smrtnu kaznu za napadače na policiju, a ministar unutarnjih poslova prilikom posjete tvornici pištolja, gdje se usput deklarirao i kao veliki ljubitelj oružja(!), najavio je novi, oštriji policijski pristup.

U intervjuu koji je uslijedio nedugo zatim ministar najavljuje da će "policija svoj posao raditi i razlikovat će dvije vrste građana: one koji se pridržavaju propisa i one koji se ne pridržavaju propisa – prema prvima policajci će biti prijatelji, ali prema skupini profesionalnih huligana, notornih nasilnika, policija će se ponašati drugačije" te da (što bi valjda trebalo zvučati utješno) "nitko tko to nije zaslužio neće dobiti pendrek".

Čini se da su policajci s pojavom novoga vala kriminalnih djela u kojima su kriminalci spremni pucati na bilo koga (pa tako i na policiju) postali iskreno preplašeni, ali razmislimo koliko predložene mjere doista mogu doprinijeti sigurnosti, kako građana općenito, tako, na kraju krajeva, i samih policajaca. Pozabavio bih se ovdje detaljnije samo jednim primjerom, a to je električni pendrek.

Električni se pendrek od običnog razlikuje po jednom vrlo zanimljivom featureu – sposoban vam je pružiti električni šok strujom napona od kojih 10.000 do 50.000 V niske amperaze. Izloženost ovakvom elektrošoku izaziva izuzetno snažnu bol, grčenje mišića i konfuziju, zbog čega ćete idućih nekoliko minuta vjerojatno ostati nepokretni na podu, a možda se i nekontrolirano usrati u gaće (bez šale). Vrlo je teško zamisliti kako bi oružje ovakvih karakteristika moglo koristiti u situacijama ozbiljne ugroze nečijeg života ili tjelesnog integriteta. Jasno je da električni pendrek nije upotrebljiv na daljinu i da ne bi mogao gotovo nikako pomoći, na primjer, u sprječavanju oružane pljačke, tj. kada je napadač doista opremljen i spreman nekoga ozlijediti.

Pretražujući Internet nisam našao nikakva svjedočanstva o stvarnoj koristi električnog pendreka u sprječavanju kriminalnih djela; ono što je, međutim, vrlo dobro dokumentirano jest njegova uporaba kao oruđa za torturu. Amnesty International ima nekoliko posebnih izvještaja o upotrebi različitih elektrošokirajućih naprava kao sredstava za mučenje.

U Amnestyjevom izvještaju iz 1997. nabrojano je 50 zemalja u kojima je zabilježeno korištenje električnih naprava za torturu u režiji različitih državnih službi (najčešće policije); tu su, između ostalog, i države toliko "civilizirane" poput Austrije i SAD-a. Problem je s električnim pendrecima to što su im tehničke karakteristike upravo idealne za torturu, i to torturu koju je vrlo teško dokazati (jer struja takvih karakteristika gotovo da ne ostavlja tragove). Dosad su policajci ipak morali paziti kako i koliko će vas maltretirati. Ukoliko bi ozljede koje ste zaradili prilikom boravka u stanici bile previše vidljive, postojala je određena vjerojatnost da, primjerice, na sudu dokažete da su vas tukli (iako osobno ne znam niti za jedan uspješni slučaj te vrste). S ovakvom opremom to bi bilo znatno teže.

"Prenosivost i lakoća s kojom naprave za elektrošok mogu biti skrivene", piše u izvještaju Amnesty Internationala, "razlog su zbog kojeg paralizirajući, bolni i drugi efekti takvog oružja mogu biti vrlo privlačni beskrupuloznim obavještajnim, policijskim i zatvorskim službenicima, posebice stoga što je tragove njihove uporabe kasnije vrlo teško otkriti [...] Kao prvi preventivni korak, organizacija traži od vlada da hitno zabrane transfer takvih oružja u zemlje u kojima je zabilježena rutinska tortura ili slučajevi mučenja strujom i zlostavljanja".

Osobno poznajem popriličan broj ljudi koji su bili izloženi nekom obliku policijske torture: od šamara i ponižavanja do pravog psihičkog i fizičkog mučenja, uglavnom zbog nenasilnih prekršaja poput remećenja javnog reda i mira, posjedovanja ilegalnih supstanci (droga) ili pak bez ikakvog određenog razloga (preventivno?). Vjerujem da i većina čitatelja Nulačetvorke zna za barem jedan takav primjer (a možda su torturu iskusili i na vlastitoj koži).

Nadam se da je iz navedenog svima jasno da naše policajce ne bi trebalo dovoditi u iskušenje igrčkama poput ove. O opasnostima do kojih može dovesti olakšana uporaba vatrenog oružja vjerojatno ne treba previše govoriti.

Ovaj je zahtjev, dvjema ozbiljnim policijskim greškama, diskreditiran upravo u vrijeme kada je i najglasnije postavljan: čovjek koji je navodno zatečen pri pokušaju provale propucan je (u trenutku kada je već imao lisice na rukama) kroz stražnjicu, dok je nešto kasnije, prilikom progona Ivica Matekovića, napucan građevinski radnik iz BiH koji se slučajno našao na licu mjesta; o mogućim nedostacima ostalih predloženih mjera dalje ne bih razglabao.

Teško je sa sigurnošću reći javljaju li se zahtjevi za ovakvim mjerama kao rezultat nečijeg svjesnog interesa da ojača policijsku kontrolu u svakodnevnom životu ili je pak riječ samo o pobiranju jeftinih političkih poena kod preplašene javnosti. U svakom slučaju, i jedno i drugo u pitanju je zakona koji tako duboko i podjednako zabrinjavajuće zadire u temeljna ljudska prava te zahtijeva (ukoliko se doista ne radi samo o prigodnom blefu) snažnu reakciju svega onoga što nazivamo civilnim društvom.

A black and white photograph showing a barbed wire fence in the foreground. The fence is made of several strands of wire, with sharp barbs at regular intervals. The wires are silhouetted against a light, grainy background. A dark horizontal banner is stretched across the middle of the frame, partially obscured by the wires. On the banner, the text "[K]RAJ NA" is printed in a bold, yellow, serif font. The overall image has a high-contrast, grainy texture, suggesting it might be a scan of a printed document or a photograph taken in low light.

[K]RAJ NA

RAZGOVOR — GORDAN BOSANAC, aktivist
Centra za mirovne studije, o kampanji za
afirmaciju prava na azil

A ZEMILJI

Posebno nas je zabrinulo kada smo shvatili da će, kada jednoga dana netko i dobije azil u Hrvatskoj, ta osoba biti prepuštena manje-više samoj sebi jer ne postoji razvijen sustav koji bi azilante/ice integrirao u hrvatsko društvo

Nakon otpočinjanja pregovora o ulasku Hrvatske u Europsku Uniju i budućem pomicanju schengenske granice prema istoku, država Hrvatska preuzet će ulogu čuvanja Europe u ovom dijelu svijeta. A Europa se čuva od stranaca, raznih bijednika koji pokušavaju iz neimaštine pobjeći u bolji život, izbjeglica iz ratnih područja. Već danas, izuzev droge, oružja i cigareta, preko Hrvatske ide i put koji koriste ljudi – budući azilanti. Nekima od njih Hrvatska ostane jedina stanica, a o toj temi razgovaramo s aktivistom Centra za mirovne studije, Gordanom Bosancem.

04: Otkud ideja da CMS pokrene kampanju HRVATSKA – (K)RAJ NA ZEMLJI koja se odnosi na afirmaciju i zaštitu prava na azil?

CMS se odlučio baviti azilom tijekom 2004. godine, kada je u sklopu Mirovnih studija grupa polaznika/ca studija počela raditi istraživanje o azilu u Hrvatskoj, čije smo rezultate objavili u travnju 2005. Jedna od prekretnica djelovanja u smjeru azila, ali i imigranata, svakako su bili događaji oko izgradnje doma za azilante u Stubičkoj Slatini. Kao što je široj javnosti sigurno poznato, Ministarstvo unutarnjih poslova u tom je gradiću željelo sagraditi dom za azilante i naišlo je na velik otpor lokalne zajednice. U tom je sukobu CMS vidio nekoliko problema: latentan, ali često i eksplicitan rasizam lokalne zajednice, zakašnjelu i neadekvatnu komunikaciju MUP-a s lokalnom zajednicom i na kraju povlačenje institucija države pred neadekvatnim porukama lokalne zajednice.

Istovremeno, u srpnju 2004. stupio je na snagu Zakon o azilu i bilo nam je važno vidjeti što se s tim zakonom događa u stvarnom životu, koliko je funkcionalan i koliko ga se primjenjuje. Na kraju, u CMS su znali navraćati imigranti tražeći savjete. Nažalost, nismo im mogli previše pomoći jer je problem imigranata u Hrvatskoj bio, a i dalje je kompleksan. Posebno nas je zabrinulo kada smo shvatili da će, kada jednoga dana netko i dobije azil u Hrvatskoj, ta osoba biti prepuštena manje-više samoj sebi jer ne postoji razvijen sustav koji bi azilante/ice integrirao u hrvatsko društvo. Četiri su važne integracijske politike koje bi morale postojati, a danas ne postoje: zapošljavanje, smještaj, edukacija i zdravstvena zaštita. Sve to skupa dovelo je do kampanje Hrvatska – (k)raj na zemlji.

04: Zašto takvu odluku smatrate "hrabrijom potezom involviranja u cijeli proces"? Koga još želite vidjeti involviranog u problematiku azilanata?

Smatramo je hrabrijom zato što ni sami na početku nismo bili sigurni u što se upuštamo. Naglašavam kako je pravo na azil relativno novo pravo u javnom diskursu u Hrvatskoj. Malo tko je radio na toj problematici u devedesetima, iako su istovremeno mnogi građani RH dobivali azil

u inozemstvu. Bili smo svjesni da i sami moramo puno toga naučiti. Ipak, naša početna nesigurnost nije nas spriječila da krenemo u kampanju. Potrebe koje sam ranije nabrojio bile su nam jasan signal da se nešto mora raditi.

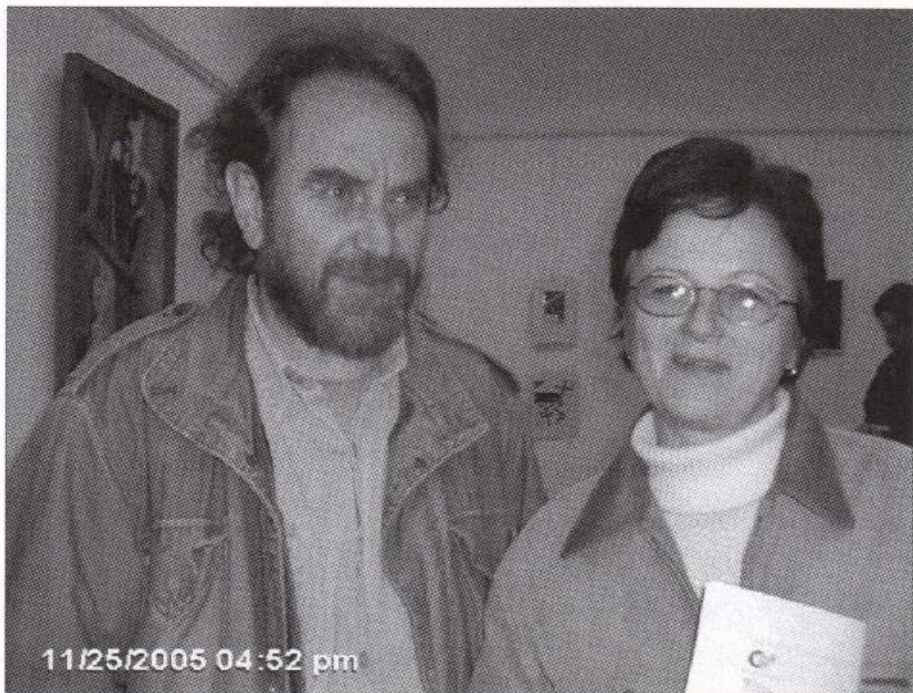
Danas bismo prvenstveno voljeli da mjerodavne institucije kvalitetno odrađuju svoje poslove oko azila, ali to se ne događa. Mi prepoznajemo četiri ključna ministarstva koja se moraju baviti azilom: MUP, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi i Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva. Danas jedino unutar MUP-a postoje strukturirane jedinice koje se bave azilom. Ostala ministarstva rade površno ili uopće ne rade na ovoj problematici. A nadamo se da će se uskoro i veći broj nevladinih udruga uključiti u direktan rad s tražiteljima azila i imigrantima, pružajući im podršku u onome u čemu su stručni.

04: Radite i na pitanju ksenofobije u Hrvatskoj. Koliko je to velik problem i ispada li da su hrvatski građani izuzetno ksenofobični prema različitim strancima uopće?

U Hrvatskoj ne postoje sustavna istraživanja iz kojih bi se moglo zaključiti da su hrvatski građani izuzetno ksenofobični. No, postoji nekoliko indirektnih stvari koje upućuju na ksenofobiju. Npr., na ulicama hrvatskih gradova gotovo da i nećete vidjeti osobu druge boje kože. Jednako tako u Zagrebu ne postoje vidljivi tragovi drugih kultura, kao što su, primjerice, brojni etnički restorani. Zasad su vidljivi samo tragovi kineske kulture. Vrijedne su inicijative koje putem kulturnih formi predstavljaju različite etničke kulture. Ono što bih ja volio još više jest to da dane indijske kulture organiziraju Indijci/ke, afričke Afrikanci/ke, itd.

04: Smatrate li da je važećim Zakonom o azilu na dobar način riješeno pitanje azilanata?

Hrvatski Zakon o azilu nije savršen, ali nije ni loš. Mi u CMS-u, nažalost, procjenjujemo da će se on pogoršati ulaskom Hrvatske u EU jer je u EU također prisutan sve restriktivniji tretman stranaca. To se upravo događa sa Slovenijom, koja je nakon ulaska u EU pooštrila svoje politike vezane uz imigrante. Rekao bih da postoji jedan načelan problem unutar većine Zakona o azilu, a to je taj da se kršenje ekonomsko-

socijalnih prava ne percipira jednako kao i kršenje građanskih i političkih prava.

Naime, poznato je da se azil može dobiti ukoliko vas se proganja zbog kršenja vaših građanskih prava kao što su sloboda mišljenja, javnog govora, vjeroispovijesti, itd. Istovremeno, ukoliko neka zemlja sustavno krši tvoje pravo na rad i time ugrožava tvoju egzistenciju (ne proganja te direktno, ali ti direktno ugrožava egzistenciju!), ti nikada nećeš moći dobiti azil u većini zemalja koje priznaju pravo na azil. Iako su 1948. godine države potpisale Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima u kojoj se, između ostalog, kaže da su ljudska prava nedjeljiva, države i te kako dijele prava.

04: Prema raspoloživim podacima, dosad je 587 osoba uputilo zahtjev za azil, ali nijedan od tih zahtjeva nije prihvaćen. Što je razlog takve politike hrvatskih vlasti?

Postoji nekoliko odgovora na to pitanje, koji dolaze sa različitih strana. Tako npr. MUP tvrdi da nijedan zahtjev nije zadovo-

ljio odredbe Zakona o azilu, tj. da nijedna osoba nije ispunila uvjete čl. 4. Zakona o azilu, koje jasno govore da se azil može dodijeliti zbog osnovnog straha od proganjanja zbog svoje rasne, vjerske ili nacionalne pripadnosti, zbog pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili zbog političkog mišljenja.

S druge strane, meni se čini da jedan od problema može biti to što MUP zasigurno traži "savršenog" prvog azilanta ili prvu azilanticu. Odnosno, žele da osoba kojoj će se dodijeliti prvi azil bude 100 provjerena i da nema nijedne mrlje u njejoj priči. Naravno, bit će teško naći takvu "čistu" priču jer sami tražitelji azila osobe su koje su prošle puno prepreka kroz svoja putovanja i njihovo povjerenje u bilo koje institucije za očekivati je nisko. Ljudi će ponekad možda imati kontradiktornih izjava, ali te stvari ne bi smjele utjecati na cjelokupnu sliku argumenta zbog kojih netko traži azil.

Isto tako zna se da je velika većina tražitelja azila u Hrvatskoj još uvijek u prolazu. Većina ih želi preći granice EU, a ne ostati u Hrvatskoj. Taj trend može indirektno utjecati na one koji analiziraju molbe tražitelja azila na način da se u graničnim slučajevima ipak ide sa zaključkom da će

tako i tako ta osoba brzo nestati iz Hrvatske. Pretpostavljam da je jedna od noćnih mora MUP-a da odobre azil osobi koja bi ubrzo pobjegla na zapad.

Ono što nas zabrinjava jest to da je MUP stavio u zadnje vrijeme veto na čitav niz informacija oko azila. Kao prvo, mi danas ne znamo koje se lokacije razmatraju za građenje doma za azilante (Ličko Petrovo Selo nije nikada bilo službeno potvrđeno). Kao drugo, MUP nam već mjesec dana odbija dati rješenja kojima su do danas u Hrvatskoj odbijeni svi zahtjevi za azil. Mi bismo željeli znanstveno analizirati ta rješenja i vidjeti što u njima piše. Budući da nam ih MUP ne želi dostaviti, otvara se prostor spekulaciji da nešto ipak nije u redu s rješenjima. No, zasad je to samo na razini spekulacije.

04: U okviru vaše kampanje često putujete na teren, pogotovo u Šašnu Gredu kod Siska, gdje se trenutno nalazi privremeno Prihvatilište za tražitelje azila. U kakvim uvjetima ti ljudi žive i poštuju li se njihova ljudska prava?

Šašna Greda malo je naselje od nekoliko baraka koje su tamo ostale još od proteklog rata. U njima su živjele izbjeglice.

Kampom upravlja Crveni križ i svi stanovnici dobivaju tri obroka na dan. Formalno postoje i prostori za djecu, za vježbu, za gledanje televizije. Ipak, mi nismo zadovoljni sa socijalnim programima koji se provode u Šašnoj Gredi, tj. nema sustavnih, konstantnih programa koji bi direktno uključivali tražitelje azila.

Problem je Šašne Grede u tome što je izolirana, relativno daleko od Zagreba. Tražitelji azila tada su najčešće izolirani od protoka informacija i upoznavanja građana RH. Nisu izolirani u smislu da im se brani kretanje, već su izolirani vlastitom besparicom, nepoznavanjem jezika i nepostojanjem bližeg javnog prijevoza. Mi vjerujemo da je Šašna Greda uistinu samo privremeno rješenje jer bi se uvjeti i kvaliteta života znatno popravili kada bi tražitelji azila imali centar u kojemu će moći dobivati i razmjenjivati informacije te imati više socijalnih institucionalnih mehanizama za kvalitetniji život.

04: Kako komentirate posljednje najave izgradnje Centra za azilante u Ličkom Petrovom Selu i podršku lokalnog stanovništva za izgradnju centra takvog tipa u njihovoj sredini, što predstavlja presedan u dosadašnjim reakcijama lokalnih zajednica u Hrvatskoj?

CMS pozdravlja volju lokalne zajednice u Ličkom Petrovom Selu za prihvat azilanata,

ali smo jednako tako jasno protiv te ideje. Nekoliko je razloga tome. Čini se da je glavna motivacija prihvata azilanata ekonomske prirode, tj. ljudima su se obećala radna mjesta. Tko poznaje Liku, zna da se radi o regiji s izrazito velikom nezaposlenošću i ljudi imaju veliku motivaciju raditi bilo što. No, ekonomska motiviranost ne smije biti ispred istinskog prihvatanja stranca. Želimo biti sigurni prvenstveno da stranci neće biti izloženi ksenofobiji i rasizmu. Rasizam i ksenofobija se ne mogu ukloniti plaćanjem, već sustavnim radom s ljudima.

Osim toga, CMS zagovara da Centar za azilante mora biti u Zagrebu. Jednostavan je razlog tome. Sve institucije koje odlučuju o sudbinama tražitelja azila nalaze se u Zagrebu i jako je važno da su te institucije i fizičke dostupne potencijalnim azilantima. Većina ljudi koji daju zahtjev za azil nemaju mnogo novca koji mogu potrošiti na putovanja do Zagreba.

04: Kakva su vaša dosadašnja iskustva u radu s institucijama države koje se bave pitanjima tražitelja azila?

Kao što sam već spomenuo, trenutačno imamo problem s MUP-om koji nam uskraćuje podatke, tj. rješenja kojim su odbili sve dosadašnje zahtjeve za azil. To nam je sada najveća prepreka. Inače imamo korektnu suradnju s djelatnicima MUP-a koji su mjerodavni za funkcioniranje rada centra u Šašnoj Gredi. Ljudi iz preostalih ministarstava redovno posjećuju naše okrugle stolove, ali ne vidimo da se nakon toga nešto događa. Dakle, rekao bih da postoji suradnja na deklarativnom nivou, ali nema kvalitetnije suradnje. Uskoro ćemo objaviti priručnik za ministarstva o

tome kako napraviti integracijsku politiku azilanata i sigurno ćemo uporno kucati na njihova vrata sve dok ne budu postojali barem prvi nacrti tih politika u Hrvatskoj.

Apsolutno nam je neprihvatljivo da nas Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva otpili rečenicom: "Smatramo da u sadašnjoj situaciji doista nije realno za očekivati donošenje posebnog programa zapošljavanja azilanata/ica kroz programe zapošljavanja ranjivih i teško zapošljivih skupina, kao niti veći angažman Vlade RH oko ove problematike jer zakonski okvir postoji, a u Hrvatskoj trenutno nema nijednog azilanta, dok istovremeno imamo veliki broj nezaposlenih građana, i to ne samo pripadnika ranjivih i teško zapošljivih skupina." Takav stav jasno poručuje da će se problem rješavati tek kada se pojave azilanti. Naravno, to će ići preko leđa azilanata jer su institucije nezainteresirane da pripreme sustav koji se neće lomiti ni preko čijih leđa.

04: Otkuda najčešće dolaze ljudi koji traže azil u Hrvatskoj?

Prema podacima za prvih pet mjeseci 2005. godine, najviše zahtjeva za azil došlo je od državljanina Bangladeša, Indije te Srbije i Crne Gore.

QUEER LINGVISTIKA

**KAKO NADVLADATI OGRANIČENJA
RIGIDNE ŽENSKO-MUŠKE PODJELE
U JEZIKU I ZADOVOLJITI POTREBE
GOVORNIKA KOJI SE NE DAJU SVR-
STATI U DVODIJELNI KALUP**

Sa svojom tijesnom M-Ž binarnošću, jezik danas više očito ne zadovoljava potrebe svojih govornika. Izbor koji stoji na raspolaganju nije dovoljan osobama koje se ne identificiraju ni kao žensko ni kao muško; iznevjeren je tako de Saussureov ideal jezika kao sudruga društvenog razvoja, a nastali problem tiče se svih nas, a ne samo tamo nekih transvestita

— piše Maja Hrgović

Pokušavam prijatelju objasniti tko je moja nova cimerica. Kažem mu: "Znaš ona Davorka, ima plave oči i crnu kosu." Ništa. "Studirala je na našem fucksu." Sliježe ramenima. "Iz Pule je." Nula. "Ma, znaš, ona cura, ona... s nosom", kažem – i moj prijatelj se sjeti: "Aha, s tom Davorkom živiš!"

Kasnije mi se vrti po glavi taj isječak iz našeg susreta. Razmišljam: kako to da je, pored svih Davorkinih divnih osobina (plavih očiju i pjevnog pulskog slenga; kulinarske vještine i organizacijske sposobnosti da i ne spominjem), baš nos ključ njezine identifikacije? Kako to da je moj prijatelj samo na spomen nosa – ne i na njegov detaljan opis – uspio odgonetnuti tko mu je vlasnica?

Ne mozgam dugo: stvar je u tome što je Davorkin nos zbilja neobičan, izbliza neodoljivo podsjeća na planet Malog Princa, asteroid B612, s pripadajućim mu kraterima; a u predmenstrualnim razdobljima, kada pubertetski prištevci slave svoj *grand style revival*, mogu se nazrijeti čak i stabla mladih baobaba. A samo "znakovito" referiranje na nečiju tjelesnu osobinu (ili karakternu, svejedno) implicira da je ta osobina neobična, devijantna, da predstavlja nekakav otklon od norme, da je po nečemu različita od onoga što je uobičajeno.

Ne spomeni ime heteroseksualne norme uzalud!

Kao u svakodnevnom životu, tako i u lingvistici – prijedimo na stvar – pažnju ne privlači ono što je prema širem shvaćanju "normalno", nego ono što, prema širem shvaćanju, nije. Teško

ćete, uz sav trud, naići na jezikoslovna istraživanja o jeziku heteroseksualaca, dok se od hrpetine tekstova, članaka i rasprava nećete moći obraniti ukucate li u Google "lingvističke manifestacije homoseksualnosti" ili "jezik lezbijki". Heteroseksualnost je norma, a homoseksualnost njezina devijacija, svjedoči Google, najmanje potkupljiv od svih potkupljivih svjedoka.

"*Normalno* se nikada ne imenuje, samo se otkloni od *normalnog* imenuju. Kao mirisi; nitko ništa ne kaže ako 'nema mirisa', ali komentira ako 'ima mirisa'. Naravno, uvijek osjećamo neki miris, ali obično je to neutralan miris, onaj za koji ne možemo reći da je ugodan ili neugodan, onaj neimenovani, koji je norma", kaže Michael Gilbert, deklarirani transvestit (*committed cross dresser*, veli on za sebe) i profesor filozofije na Sveučilištu York u Torontu.

Ako vas ni Google ni profesor Gilbert nisu uvjerali u to da je heteroseksualnost norma, svakodnevni život zacijelo jest. Naša je kultura nedvosmisleno bipolarna: postoje dva društveno identificirana roda – muški i ženski – i od svakoga se od najranije dobi očekuje da se glatko uklopi u jednu od ove dvije kategorije. Ako imaš penis, muško si i ponašaj se tako; ako imaš vaginu, žensko si i točka. Jednostavna pravila. Naravno, ne uklape se baš svi. Ne uklape se transrodne i interseksualne osobe (na zapadu su aktualne i mnogo finije klasifikacije unutar ovih skupina, pa se spominju, na primjer, *pre-, post- and non-op transsexuals, butches, femmes...*). Kako god da se zvali, izbjeci mehanizme društvene kontrole – neće. Čeka ih ostracizam

svakojakih oblika: od ismijavanja (u najmanju ruku) i sustavne diskriminacije, pravnog i socijalnog progona, preko tjelesnog sakaćenja, institucionalne izolacije, do zlostavljanja od strane državnih organa, ponekad čak i smrti.

Bipolarni rodni sustav nije tek kulturni fenomen hranjen društvenim običajima, nego je on i svojevrsna pravna institucija. Tako, primjerice, Vrhovni sud u SAD-u ne kažnjava – a nekažnjavanjem implicitno potiče! – diskriminaciju na temelju transgresije roda.

Jezik kojim govorimo (eto nas konačno na predmetu na kojemu ćemo se zadržati do kraja stranice i ovoga teksta!), pak, pupčanom je vrpcom vezan za društvene pojavnosti – on ne samo da reflektira društvenu zbilju, nego je čak aktivno konstruirao. Drugim riječima, ne svrstava jezik žive jedinke u dvije kategorije – muški i ženski rod – zbog toga što je u stvarnosti (izvanjezičnoj zbilji) ta podjela neki nedodirljivi, nepromjenjivi, unaprijed zadan apsolut. Upravo je suprotno: prisvojivši jezik i upotrijebivši ga za svoje prljave poslove, svijet je na dvoje svojom ružnom despotskom ručetiinom podijelio mrski nam patrijarhat, tjelohranitelja heteronormativnosti, i to zato da bi jezičnim demoniziranjem Drugoga sebi osigurao vlast.

**Tko griješi protiv jezične norme, griješi protiv društva.
A društvo uzvraća udarac**

Evo i primjera kako društvo hrani (na sreću, danas zamjetno oslabljenu) vlast patrijarhata i hetero-norme. Kada trogodišnji dječak kaže "popiškila sam

se", roditelji ga ispravljaju: "Popiški-o, ne popiški-la". Ako se sa sedam godina dječak namaže maminom šminkom i dalje o sebi govori u ženskom rodu, nastaje PROBLEM, koji na Balkanu roditelji rješavaju batinama, a drugdje zazivanjem psihološke i institucionalne pomoći. (Sjećate se dramatične scene u filmu *Ma vie en rose*, kada se onaj preslatki dječak pojavi na majčinoj vrtnoj zabavi u njezinoj haljini i štiklama, i to nepopravljivo pokvari provod, a majka kasnije sjedi na bračnom krevetu i sva rastrojena dlanovima pridržava sljepoočnice?) Možete li se sjetiti nečega što u američkim filmovima pobudi strašniji biblijski bijes macho muškarca od onoga kad ga netko nazove pogrđnim "curice" (girl), osobito ako se radnja zbiva u maskulariziranom i heteroseksualiziranom kontekstu poput vojnog? Iz istih patrijarhalnih svjetonazora proizlazi nježnost i ljubav u obraćanju djevojčicama oblikom "sine" na hrvatskom jeziku. Znakovito je da ne postoji mogućnost da se dječaku obraća oblikom "kćeri" a da to zadrži značenje iskazivanja ljubavi i naklonosti. Dalje, u jezičnoj normi ne postoji mogućnost da u javnoj, službenoj, formalnoj komunikaciji žene govore u muškome, a muškarci u ženskom rodu. I još više: polazište je da nijedan "pravi" muškarac i nijedna "prava" žena ne bi nikada niti poželjeli tako nešto.

Sa svojom tijesnom M-Ž binarnošću, jezik danas više očito ne zadovoljava potrebe svojih govornika. Izbor koji stoji na raspolaganju nije dovoljan osobama koje se ne identificiraju ni kao žensko ni kao muško; iznevjeren je tako de

Saussureov ideal jezika kao sudruga društvenog razvoja, a nastali problem tiče se svih nas, a ne samo *tamo nekih transvestita*.

Za izlaz iz dvodijelnih jezičnih kalupa ni queer lingvistika nema gotovo rješenje, iako već više od desetljeća proučava načine na koje je ljudska seksualnost konstruirana u jeziku. U polje njezinih interesa, između ostalog, ulaze transrodni identiteti i jezično (ne)snalaženje osoba koje se ne uklapaju u dominantni binarni spolni sustav. (Lingvistkinja Kira Hall im u tekstu *Exceptional Speakers Contested and Problematized Gender Identities* nadijeva termin *linguistic deviants*.)

Mislava Bertoša s Filozofskog fakulteta jedna je od rijetkih lingvistkinja koje se u Hrvatskoj bave *jezičnim devijantima*. Bertoša je nenadmašna u postavljanju pravih pitanja. U *Nekim razmišljanjima o jeziku i rodu* ona pita: "Kako u jeziku izraziti transrodnost, androginost, lezbijstvo (homoseksualizam općenito)? Kako u jeziku transcendirati rod i spolne razlike? Kako u jeziku stvoriti nešto poput trećeg, četvrtog... roda/spola?"

Slijepa ulica

Na rujanskoj Međunarodnoj konferenciji o transrodnosti, održanoj u Zagrebu, sudionici okruglog stola o jezičnoj transgresiji binarnosti predložili su neke odgovore. Tako je Liisa Tainio navela primjer finskoga jezika (koji nema rodno-označene oblike) kao uzor ne-seksističke jezične uporabe, sugerirajući da je neutralnost, brisanje binarnih

oznaka, cilj kojemu bismo trebali težiti. Bertoša pak napominje kako bez obzira na gramatičku strukturu i leksik, u ustima seksista jezik uvijek može biti upotrijebljen seksistički. Osim toga, postoji još jedna prepreka: "Kategorija gramatičkog roda ne može se ukinuti, a šanse da sama nestane su slabe. Istraživanja unutar tipološke lingvistike pokazuju da je to jako stabilna kategorija i da, ako postoji, relativno teško nestaje iz jezika", razbija Bertoša blistave iluzije utopistâ.

Druga je opcija ludičko eksperimentiranje sa zamjenicama (kada djevojčica kaže "popiškio sam se"), koje između ostalih koristi i profesor-transvestit iz uvoda, a u jednom drugom obliku i prvakinja "lezbijanizacije jezika" u Francuskoj, Monique Wittig. Tom se pristupu mora priznati kreativnost i subverzivnost, ali nažalost ne i efektivnost, budući da je on ograničen na praksu pojedinaca i prilično je neinteligentno očekivati da će ona u skorije vrijeme prerasti u globalnu pojavu.

Eto, na kraju opet ništa konstruktivno nismo zaključili. Jezik je manjkav i tu manjkavost sve više ljudi osjeća na svojoj koži. I šta sad? Nemaam pojma. Nema pojma ni queer lingvistika. Možda sam krivim putem krenula: umjesto da analizama *otklona od normalnog* zagušujem Google, mogla sam se fino pobaviti nedodirljivom hetero-normom, neutralnim mirisima, proporcionalnim nosovima – možda bi to bilo plodonosnije od, kako bi Krleža primijetio, *deranja iste stare kože*.

A onda, opet, možda i ne bi.

INTERVJU — RENATA POLJAK,
hrvatska umjetnica aktivna na
međunarodnoj art sceni

VELIKA OČEKIVANJA O KRAJU SVIJETA

**Završetak filma u principu ostaje
otvoren: nasilje se nastavlja, čak mislim
i da samo mijenja oblik iz jednog u
drugi, iz socijalizma preko kapitalizma
u novokomponirani kapitalizam, od
skinheda do malih direktora koji
maltretiraju podređene**

— razgovarao **Marijan Crtalić**

U studenome je u Galeriji SC održana izložba *Pogled* hrvatske umjetnice Renate Poljak, koja je već nekoliko godina aktivna na međunarodnoj art sceni. Foto izložba uključuje i 17-minutni film *Velika očekivanja* u kojemu Renata problematizira novohrvatsko nasilje kroz egzemplare obalne novogradnje, ističući primjer svoje obiteljske kuće čiji pogled na more zakanja veća kuća izrasla tik pred njom. Tu je i primjer navijačkog nasilja kroz priču o Renatinu rođaku, ex skinhedu koji je sada zaposlenik u nekoj firmi u kojoj se obožava izderavati na podređene mu, pogotovo starije radnike. U uvodnoj sekvenci neka bakica otvara prozor i radosno viče: "Kroj! Rodi se kroj!" (Kralj, tj. muškarac.)

Zatim kamera kreće uz nove kuće, dolazi do zaklonjene, odlazi dalje, na more i do Splita, gdje prati aute s navijačima i zaustavlja se pred zapaljenim autom, posljedicom navijačkog divljanja. Cijelim se filmom, osim glasova raznih pripovjedača (komentatora, svjedoka i sl.), prolama zvuk pucketanja vatre...

04: Kako je nastao rad, kada i zašto?

Ideja je nastala u ožujku 2004. u Amsterdamu. Već minimalno deset godina promatram arhitektonsko nasilje, koje me živcira i opterećuje, ali mi se prvotno činilo da o tome ne bih imala što za reći u takozvanom umjetničkom smislu. No, kako sam listopad i studeni 2003. provela u Bolu, živciranje zbog te kuće postalo mi je poprilično opterećujuće, a nešto kasnije, u Amsterdamu, u dva sam dana u mislima povezala fizičko i arhitektonsko nasilje, pa me zanimalo kako to prikazati. To nije samo moja osobna priča o kući koja zatvara drugu kuću, to se događa i drugima.

Usto me jako opterećivalo skinhedsko nasilje i to što sam ga imala u široj obitelji. Dosta sam razgovarala s tim momkom i uvijek mi je bilo nevjerojatno koliko u njemu ima mržnje prema svemu što je strano, prema crncima, pogotovo zato što ja imam totalno drugu poziciju jer živim svugdje i nigdje, tako da s time uopće nemam problema.

04: Što misliš, zašto je takav?

Kod njega je to bilo vezano za Hajduka i Torcida, što me čudilo jer znam puno OK ljudi iz Torcide koji, mislim, nemaju rasističke probleme. Uvijek me zanimalo što sad ta mlađa generacija misli – ljudi koji su imali 10-15 godina kad je počeo rat i to su gledali na televiziji, kao i cipelarenje glava na ulici. To se onda samo preslikava u neku njihovu realnost i postaje puno agresivnije kad se idu tući. Ja to ne pravdam; možda sam malo bezobrazna, ali mislim da to dolazi iz obitelji i odgoja. Zapravo, uvjeren sam u to jer se neke stvari rade onako kako ne treba, neke su vrijednosti i kriteriji potpuno drugačiji nego prije, kada su ljudi bili odgajani da se fino ponašaju, da budu pristojni, da idu u školu, da budu intelektualni, a ne da zarađuju novac. Uostalom, tu je i taj veliki povratak kršćanstva, ogroman i u principu nezdrav jer je to ono zatucano kršćanstvo koje se vraća u svojim najgorim primjerima.

04: Ja bih rekao – novokomponirano kršćanstvo + novokomponirani nacionalizam i, općenito, novokomponirano društvo...

Zanimalo me kako to prikazati generaciji od 1945. nadalje. U filmu se ne radi o obiteljskom nasilju jer to u Hrvatskoj znači fizičko nasilje, već o nečemu što zovem emotivnim nasiljem, odnosno o tome kako su u generaciji naših djedova žene i muškarci bili odgajani tako da muškarac ima glavnu riječ. I onda, to rađanje prvog sina nasljednika... To nije moja priča, to je priča koja je univerzalna svugdje. Zanimalo me kako to prenijeti baš na film, a ne na video.

Tu je i kraj filma koji u principu ostavlja nešto što je totalno otvoreno: idemo na to nasilje koje se nastavlja, čak mislim i da samo mijenja oblik iz jednog u drugi, iz socijalizma preko kapitalizma u novokomponirani kapitalizam, od skinheda do malih direktora koji maltretiraju podređene. To se

sve temelji na mom promatranju sa strane i na tome da većini ljudi, mojoj generaciji i generaciji mojih roditelja, to uvijek nekako postaje normalno i legitimno. I uvijek s istim pitanjem: što se ti buniš? Kad kod nas prestaneš biti buntovan i kad sve to prihvatiš, e onda lijepo ljudi kažu: eto, fala bogu, sad je ona postala zrela! To je ta takozvana zrelost i tako sam ja u svojoj tridesetj godini okružena tim zrelim ljudima koji se ne bune, i onda te neke stvari ne možeš više s nikime ni podijeliti. Recimo, to kad su se ti generali pojavljivali na fotkama, što je i u filmu. U Zagrebu ih nema, ali u Dalmaciji su baš svugdje.

04: Njih – zapravo jednog?

Ha-ha, dobro, mi imamo i Norca i Gotovinu, i to isto sve postaje normalno, to što ti proglašeni ratni zločinci, ili oni još neproglašeni, svi vise po zidovima kao heroji... I na to se ne bi trebalo tužiti ni misliti o tome, nego bi se na to lijepo trebalo naviknuti. Zato imamo kadar u kojemu se vidi Gotovina na Dioklecijanovoj palači i ide taj tekst, kako kaže moja mama, "sve se liječi s vremenom, naviknut ćeš se!" I stvarno, ljudi se lijepo naviknu, sve je, kao, najnormalnije, i što sad tu... nemoj gledati!

U filmu se isto pojavljuju kadrovi nečega što ljudi u principu ne gledaju, te ogromne kućeteretine koje se konstantno grade i ostaju tamo kao duhovi: prazno, napušteno, ružno, bez kamena, bez ičega – jer tamo nitko ne živi nikad osim tih mjesec i pol sezone. Kod nas u Dalmaciji sezona ne traje tri mjeseca, već mjesec i pol, i to po hotelima, a privatni smještaj od 1. do 20. kolovoza. Lipanj i srpanj su prazni. Za vrijeme Jugoslavije nije se smjelo pokazivati toliko bogatstvo, a nakon njenog raspada i tog rata, napokon se može. I onda su se počele graditi te kuće da bi se prikazalo koliko novca imamo, i sad idemo u totalni kič, nešto što u principu nije bilo zabranjeno, ali nije bilo preporučljivo, znači, idemo sad u onaj opozit, tuf! I kako se pojavio taj opozit, pojavio se i nov ukus, pa vidimo tko su ljudi koji imaju novca i kakvi su njihovi ukusi. Opet taj neki novi mentalitet – dakle, ne obrazovanje, ne inteligencija, ne kultura, nego se isključivo radi o ljudima koji svoj dobitak stekli snagom, a ne intelektualnim radom.

04: Fascinantno mi je to što tako velik grad kao Split nema baš nekakvu infrastrukturu, ni teoretsku, ni financijsku, ni galerijsku, općenito dovoljnu da se organizira poštena izložba suvremene umjetnosti ili nešto slično. Kako ti gledaš na to, koliko si upoznata sa splitskom scenom i zašto si općenito otišla odande?

Pa, nisam baš skupila kufere i otišla, i zbog toga sam vrlo sretna jer nemam tu traumu. Meni je Split izvrstan. Odgovara mi više nego Zagreb, uključujući mentalitet ljudi. A zašto doli ništa nema... Sad su organizirali nešto, imaju Galeriju umjetnina, scenu stripa... A i s akademije se nešto miče.

04: Tvoj CV, ukratko. Što si završila, kako, kada, kada si otišla van, zašto, i gdje si sada?

U Splitu, 1997., profesorski smjer na akademiji, na Pedagoško-matematičkom fakultetu ili kako se to već zvalo. Potom sam godinu dana radila na akademiji kao asistentica za crtanje. Rad sa studentima bio je izvrstan, ali sve drugo nije. U principu, na tom malom primjeru akademije skužiš kako funkcionira cijela država. Institucija je institucija, velika ili mala. Pa podmetanje nogu, tračevi, pa ovo, pa ono, ne možeš to i to, imaš previše izložbi, previše govoriš studentima, previše im prevodiš, previše im daješ, bitno je da gradiš autoritet profesora, a ne da nešto učiš studente... Mislim, ima nekih stvari protiv kojih ja u 25. imam apsolutno sve protiv.

Onda sam se prijavila na postdiplomski, stipendiju u Francuskoj, i na sreću to i dobila. U Nantesu, dva sata od Pariza. Baš mi je bilo dobro, onako, internacionalno, la, la, la, godinu dana je trajalo. Bilo nas je desetero i svi smo bili iz različitih zemalja. Dosta smo putovali, dosta izložbi imali, dosta radili, baš je bilo OK. I potom sam se ja, normalno, vratila u Split i tu živjela 2-3 mjeseca, ili 4-5... jer onda sam imala izložbe u Parizu, Torinu, pa ovamo, pa tamo. Onako, nekako sam se puno micala, Nica, Beč, Split...

04: U Nici si bila našla dečka, pa si dulje ostala... Sad si u Beču. Koliko dugo tamo planiraš ostati?

Ne znam, sad si tamo planiram napraviti nekakvu bazu iz koje ću ići kad god hoću. Rijetko ću biti tamo i to mi nekako paše. Ove sam godine zbog filma bila dosta i u Hrvatskoj i u Francuskoj. Non-stop, ali ja se u tome osjećam nekako najnormalnije; uopće ne osjećam da sam otišla/došla i najnormalnije mi je živjeti malo ovdje, malo tamo. To je također realnost mnogih ljudi koje znam. Recimo, u Amsterdamu sam upoznala masu ljudi, nekako svi tamo ulaze, odlaze i vraćaju se, i to je konstantno, ima neki protok. S Bečom i Parizom je ista stvar. Živiš tu, pa onda te frendove iz Amsterdama vidiš u Nici, njih iz Nice vidiš u Parizu, totalno nekako mala ta Europa postaje, i to je super!

04: Zanimljivo mi je da se ti, gdje god zadnjih godina bila, u svojim radovima uvijek vraćaš na lokalne stvari. Normalno, osnova je tvoj identitet, pogotovo identitet žene, ali vezano ili uz more ili uz obalu ili, evo, sad općenito uz tu društveno-kulturnu situaciju u Dalmaciji. Kako to da nisi zabrijala u globalne stvari (smijeh)? Bush, Irak, Iran, sida, ne znam...

Recimo, onaj video rad *Skok*. "Je saute, je ne saute pas" (Skočit ću, neću skočiti). On je, recimo, refleksija na Nicu, o mom početku života tamo. U prvih 8-9 mjeseci uopće nisam skužila da živim u Nici. Stalno sam bila tu, pa tamo, i to mi uopće nije bilo jasno. Taj rad nastao je u vezi toga i u vezi te "druge" ženske pozicije koja je u Francuskoj totalno različita nego npr. u Njemačkoj.

04: U čemu je razlika?

Pa, meni se to učinilo kao jedna velika razlika, u početku. Kad sam došla u Francusku, tamo je stvarno postojala ženska sedukcija. Ne samo u normalnom životu, gdje je ona totalno prisutna, već i u umjetnosti. Barem je tako bilo prije pet godina. Meni je to s ovim mojim dalmatinskim tvrdoglavim stavom bilo grozno glupo. Te neke stvari i nisu toliko glupe, nego ti ne pašu, ne čitaš ih dublje, već samo na taj prvi balun. Dakle, zanimalo me gdje je tu moja pozicija. Tu je i more i sve je isto, a sve različito. U radu su prisutna dva jezika: "Je saute..." i "Ako skočim, skinut će mi se sva šminka", na hrvatskom. Rad ima ponavljajući ritam, to je opsesivno ludilo. Masu ljudi je mislilo da je napravljen na Bolu. U principu se radi o moru, što mi je blisko i užasno bitno, nešto s čime sam odrasla; na moru provodim najmanje 3 do 5 mjeseci godišnje jer mi je to nekako najnormalnije.

04: Vratimo se filmiću: kako je napravljen, otkuda ti pare?

Lijepo, školski, otišla sam na Internet i potražila što ima. Prijavila sam se na CNC (Centre National de la Cinématographie) koji financira sve francuske filmove i radi masu koprodukcije. I još sam se prijavila na GREC (Groupe de Recherches et d'Essais Cinématographiques) koji potiče istraživanja i pokušaje u filmskoj umjetnosti; to je nešto pri ministarstvu, samo daju manji budžet i on je, kao, za početnike. Na Internetu sam lijepo naučila kako se pišu scenariji i sinopsisi, pa sam to nekako napravila i poslala na GREC. Oni su rekli da im je ideja izvrsna, ali da scenarij nije dovoljno dobro napisan, pa su me potom nazvali i u 45 minuta telefonski točno objasnili što mi fali. U vezi jezika, recimo, riječ "apartmani". Njima moraš napisati da se radi o apartmanima koji se iznajmljuju. Neke stvari koje su tebi jasne njima uopće nisu. Uglavnom, popravila sam to i odmah dobila GREC.

Onda sam dosje poslala na CNC, pa sam i to dobila. Potom su me iz CNC-a nazvali da mi kažu da je to izvrsno, ali da mi ne mogu dati novac jer nemam producenta, pa sam nekako i njega našla. U žiriju je sjedio tip koji je s France 2 televizije i koji me automatski nazvao da bi kupio film, odnosno da bi ušli u predkupnju. U međuvremenu sam se s istim scenarijem preko HFS-a (Hrvatski filmski savez) prijavila na Ministarstvo kulture, pa smo i tu dobili neki novac, tako da smo imali s tri strane zatvorenu financijsku konstrukciju.

04: Koliko je iznosio budžet? I, da, zanimljiv mi je zvuk vatre koji se prolama cijelim filmom, pa ako možeš o tome malo...

Budžet je bio 68.000 eura, što je nenormalno ogromna lova. U životu sve radim s budžetom od maksimalno 2000 kuna. Kužiš, to je stvarno ogroman novac, a dobila sam ga na osnovu onoga što sam napisala. Nevjerojatno!

No, na filmu je radilo oko 50 ljudi, a i kratki film zahtjeva sve pripreme kao i dugi. Sniman je super 16mm kamerom, a nekih četiri sata laboratorija koštalo nas je 14.000 eura. Pa ekipa putuje... Kamerman je 3-4 puta morao

putovati iz Pariza u Split, ja iz Beča za Split, itd. U projekt sam inače ušla s Jean Louis Vialardom, koji je izvrstan kameraman i super osoba, a upoznala sam ga slučajno, na snimanju neke reklame. To mi je bio bitan susret. Zapravo mi je cijeli film predstavljao jako bitne susrete u životu.

Razlika je između videa i filma u tome što ovdje moraš raditi s profesionalcima, pa definitivno dolazi do nekih susreta koji su otkrivenje za mene osobno, plus za film. To je veliki input, uopće taj razgovor i konstantni fajt – zašto hoćeš tako, zašto onako, objasni ovo, objasni ono – tako da ti sam sa sobom moraš biti 100 posto siguran u svaki kadar, u sekvencu, u sve na svijetu, i to je jako zanimljivo, to opravdavanje svake sekunde, svakog pokreta kamere, svega.

I sad dolazimo na taj zvuk koji mi je konceptualno "ono nešto" u filmu. U projektu sam napisala da će zvuk dati liniju koja će objediniti cijeli film. Ni slučajno nisam htjela da mi zvuk ilustrira sliku, odnosno da, dok gledamo tu arhitekturu, imamo neke mhh mhh zvukove koji su ili tjeskobni ili evociraju tako nešto. Ili da imamo dalmatinske melose ili neku muzikicu, to bi bilo očajno.

Potom smo sreli Ramuntcha Mattu, koji je pogledao film i isti tren sve shvatio. On koji nikad nije bio u Hrvatskoj, koji nema veze s ničim ovdje, sve mu je odmah bilo jasno. Pozicija žene, pozicija muškarca, arhitektura, nasilje, kraj svijeta, ognjište, navijači, sve. Skužio je da taj film u principu govori o kraju svijeta i o tom nasilju koje će nas totalno uništiti, o toj transformaciji. I onda smo uzeli vatru kao simbol svega toga. Pucketanje vatre može biti fino i ugodno, ali može biti i nešto drugo. Imamo na filmu paljenje auta, što se referira i na fizičko nasilje. A kad čujem to pucketanje vatre i kad gledam te slike ogromnih kuća, e onda mi to stvarno ima smisla i tu imidž dobiva na svojoj punoj snazi.

04: Film može funkcionirati samostalno, ali si ga ti postavila u galeriju zajedno s fotkama. Zašto?

Fotke su nastale u rujnu 2004. U to sam vrijeme radila na popravljaju scenarija i skužila da mi film još nije nastao, pa su mi trebale fotke da ga upotpunim. Film je priča, a fotke su konkretni dokazi koji stoje sami po sebi. Na primjer, fotografija *Zimmer* gdje na čempresu vidimo ogroman natpis ZIMMER. Ne znam kako su se ljudi popeli gore i to napravili, a i fascinantno mi je do koje granice to može ići. Na fotkama imamo primjere te nove arhitekture, novog ukusa, tih balustrada, gipsanih kipića, plavih kuća, a kamena nigdje. Onda imamo i taj crveni auto sličan Ferarriju, s velikim plavim znakom invalida na njemu. To mi je fantastično, tip je invalid sa sportskim autom i gradi kuću od tri kata, a na njoj je, uokviren u građevinske letvice, plakat Norca: "Kriv je što je obranio Hrvatsku". Mislim, to je sve skupa kao u Alan Fordu.

04: Kod nas ima dosta problema u lancu država-institucije-kustosi-umjetnici-publika. Kako je vani?

Razlika je velika u tome što ovdje, čini mi se, ne postoje galerije koje prodaju suvremenu umjetnost; dakle, tko ovdje ide na akademiju, manje-više zna da od toga neće živjeti. U Francuskoj je to malo drugačije. Tamo postoji kritična masa ljudi i kolekcionara koji to kupuju.

Ono što ovdje smatram prednošću jest to da nismo opterećeni time hoće li se to moći prodati ili neće jer te nije ni briga. Dakle, imaš totalnu slobodu stvaranja i to je izvrsno. Mislim, to je i plus i minus. Ovdje je motivacija ipak veća jer vani, u njihovom sustavu galerija i tržišta, postoje milijuni umjetnika, konkurencija je preogromna, ali cijeli taj art svijet ide mi malo na živce; općenito, ti odnosi galerista i umjetnika i ta protekcija, to mi je sve, onako, ljudski gledajući, dosadno, glupo i nervira me. Ovdje mi je čak puno draže jer imam neke prijateljske odnose sa ženama s kojima radim, razumiš, a tamo mi je to stvarno sve naporno. Te neke face s nosovima koji se dižu do neba. Mislim, to je stvarno dosadno!

FESTIVAL NOVOGA CIRKUSA

CIRKUS/I/JAD(A) NOVOCIRKUSKIH EKVILIBRIJA

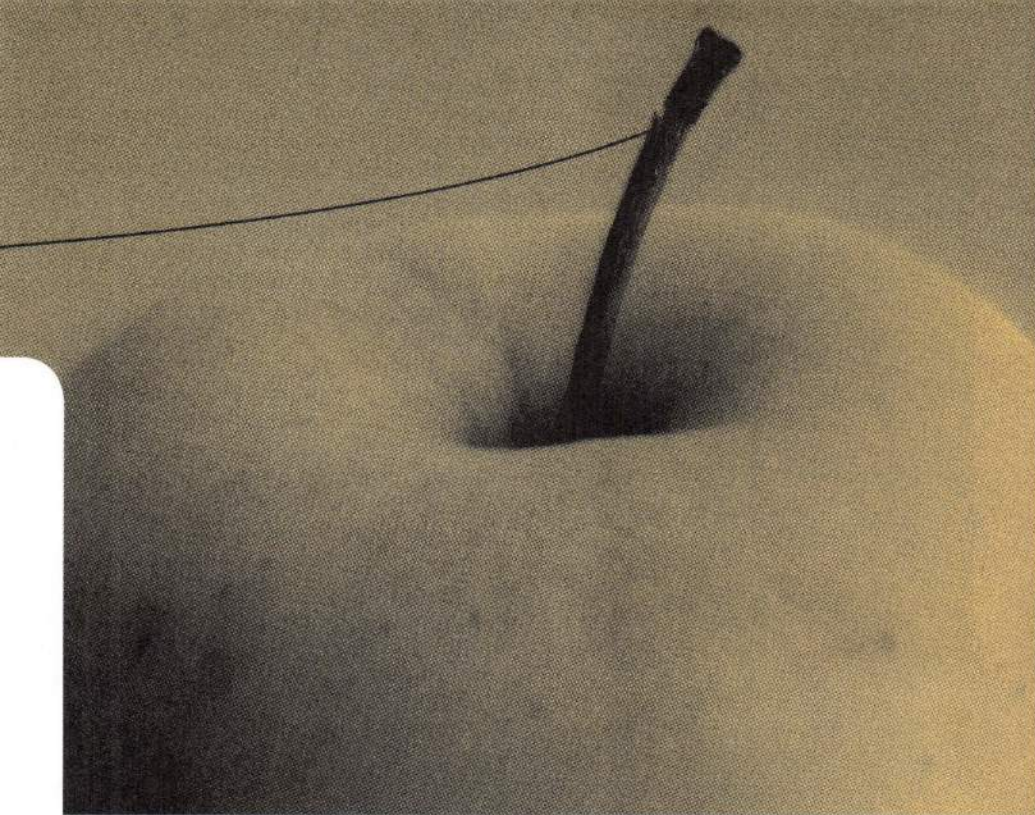
Valja dobro razmotriti što se prodaje pod uspješnice novoga medija s kojim se javnost tek treba upoznati

— piše **Ivana Slunjski**

Zagovornici "novoga cirkusa", termina izvedbene discipline koji se u uporabu uvukao još sedamdesetih godina prošloga stoljeća, tvrde da se suvremeni pandan od tradicionalnoga cirkusa, osim po izostanku životinjskog urnebesna i impresivnoga nizanja atraktivnih cirkuskih točaka, razlikuje i manje ili više uspjelom metafizičkom nadogradnjom. Hod na štulama, žongliranje, gutanje i riganje vatre, balans i akrobacije povezuju se dramaturškim, koreografskim i glazbenim intervencijama, nadopunjuju svjetlosnim efektima, scenografskim te elementima plesnoga i fizičkog teatra, s namjerom da se stvori smisljena cjelina koja publici prenosi određenu poruku. Na tome prevratničkomu putu nezaobilazna pojava novoga izvedbenog medija svakako je Cirque du Soleil, planetarno poznata trupa koja se uranjajući u kazališni ludizam prva odvažila na redefiniranje zabavljačkih odrednica cirkusa. Motom i vizualnim identitetom pozivajući se na znamenitoga fizičara Isaaca Newtona, kojemu su anegdotalno pri padu jabuke na glavu pred očima zabljesnule zakonitosti gravitacije, udruga Mala performerska scena ili Mala prsa prihvatila se organizacije prvoga Festivala novoga cirkusa čija su događanja od 10. do 18. studenoga uveseljavala zagrebačku publiku.

● RASPLINAVANJE BRZINOM MAĐIONIČARSKOGA TRIKA

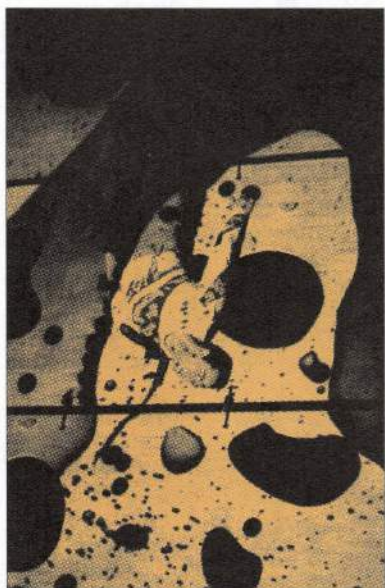
Osvrnem li se na nesvakidašnju medijsku pompoznost festivala, s obzirom na tek početno festivalsko uhođavanje, od programskih se, ali i organizacijskih izazova mogla očekivati nenadmašna prevalencija koja će zasjeniti sve dosadašnje festivalske politike. Kako su festivalski dani odmicali, sve se više doimalo da se pozitivne nakane selektora i ravnatelja festivala Ivana Kralja rasplinjavaju brzinom mađioničarskoga trika. Nipošto se ne protivim invadiranju novocirkuske izvedbene prakse u hrvatski reprezentacijski poligon, dapače, ali valja dobro razmotriti što se prodaje pod uspješnice novoga medija s kojim se javnost tek treba upoznati.

Ni čekanje pola sata ili više na početak predstave koja potom traje svega pola sata također ne služi na čast festivalu koji se želi nametnuti svojom smjernošću. Onim sudionic/ima/ama izvedbenih događanja koj/i/e su se dosad susrel/i/e samo s klasičnim cirkuskim konvencijama iznenadni val predstava novoga cirkusa svakako je izgledao kao svojevrsan inovativan odmak. No, nešto upućenij/i/e i izbirljivij/i/e participanti/ce umjetničkih događanja koj/i/e u potrazi za uzbuđenjima redovito pohode Eurokaz, Tjedan suvremenoga plesa, Festival neverbalnoga kazališta, Festival svjetskoga kazališta (ili pak koji od brojnih inozemnih festivala) te su se već načudil/i/e spoju impresivnih akrobatskih vještina i kazališnoga umijeća australskoga cirkusa i skupina Acrobat i The Happy Sideshow, zapamćenih po razornoj energiji i namjernoj sirovosti izvedbe, i profinjene estetike francuske Compagnie 111, program Festivala novoga cirkusa mogao se činiti dosadnjikavim i pomalo zamorno ispraznim. Publiku koju se jednom navikne na određeni kvalitativni prag teško da može podražiti nešto je ispod te razine.

● MIGOLJENJE GMAZOVA I MAJMNOLIKO TRČANJE

U rangu s navedenim skupinama jedina se ravnopravno može nositi poetika Erica Lecomtea u predstavi *9,81*. U Lecomteovoj imaginaciji gravitacijske sile posebno veseli činjenica da je visoke estetske kriterije postigao relativno jednostavnim scenskim sredstvima. Osim osmometarske metalne konstrukcije na koju je pričvrstio drvenu kućicu nalik onoj za ptice i nešto užadi, Lecomte se poslužio običnim školskim grafoskopom, malim akvarijem ribica te dvjema raznobojnim tintama. Pozadinska slika stvara se grafoskopskim prijenosom uvećanih sjena ribica ili rastuće mrlje tinte. Bez neke velike tehnologije krcate projektorima, video snimkama, virtualnim uranjanjem i sličnim nadomjescima, oslanjajući se na iznimnu gipkost tijela i fizičku snagu, u čijoj se pozadini zacijelo kriju naporni treninzi i mnogo rada, Lecomte zorno dočarava povezanost evolucije sa

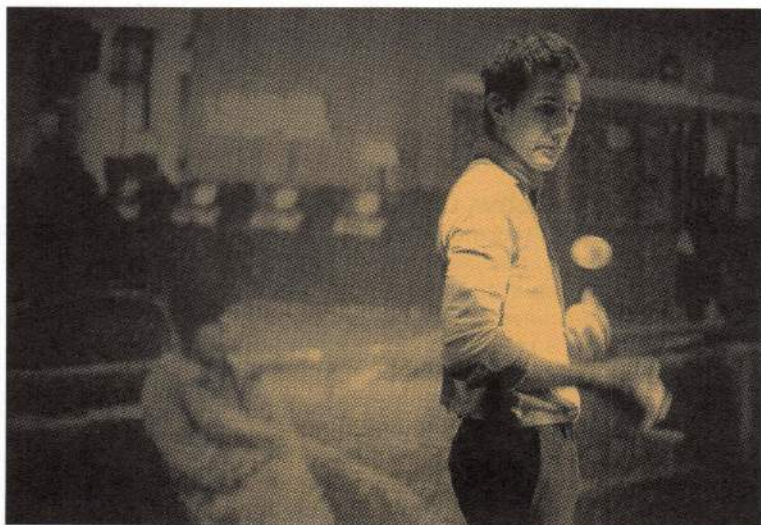
zakonitošću gravitacije. Lecomteov izlazak iz «mišje» rupe doskora se pretvara u migoljenje gmazova, potom u zamahe peraja, pa u majmunoliko trčanje po vertikalnoj osi konstrukcije. Kretanjem po vertikali Lecomte prkosi gravitaciji krećući se jednako kao da se kreće po horizontali. Priča o gravitaciji bila bi nepotpuna da se Lecomte nije osvrnuo na vječnu ljudsku želju za letenjem i odlaskom u svemir.

Odotustila, finski naziv za *Čekaonicu*, motivacijski je okidač istoimene predstave koju su uprizarili Ville Walo i Kalle Hakkarainen. *Čekaonica* je prijedlog dvojice umjetnika kako vrijeme utrošeno na čekanje iskoristiti kreativno. Za razliku od tehnologijom skromne *9,81*, *Čekaonica* se gotovo razmeće video zapisima, interakcijama događanja na sceni s unaprijed snimljenim materijalom, prožimanjem filmskoga vremena sa stvarnim scenskim vremenom, gdje su predviđeni i do najmanjih detalja izračunani trenuci susreta fikcije i metafikcije. Izvježbanost žonglera paravan je iluzije kojom

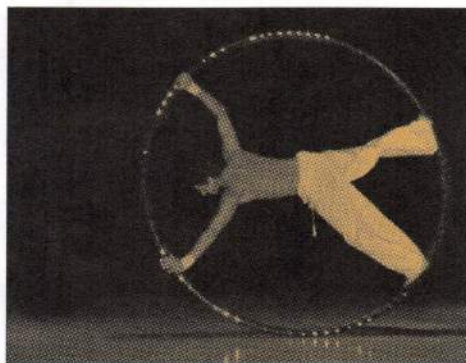
izvođači na sceni izmjenjuju loptice i čunjeve s izvođačima sa snimke. Nizanjem prividnih interakcija, stalnih izmjena izvođača koji jednom žongliraju lopticama, drugi put čunjevima, a treći "vožnjom" loptice po tijelu, te umnažanjem snimljenih izvođača koji si dobacuju rekvizite ili povećanjem broja rekvizita, varira se samo stupanj vještine izvođača, dok se prizori ponavljaju u istoj maniri sadržajno se ne nadograđujući niti se razvijajući dramaturški. Stoga je *Čekaonica* unatoč angažmanu autora ostala samo u dometu raskazivanja vještina. Poigravanje izvedbenom stvarnošću i snimljenim materijalom već dugo nije nepoznanica; kao primjer navest ću koreografiju hrvatske autorice Aleksandre Janeve *Ja²* iz 2001. godine, u kojoj je izvođačica umjesto za lopticom ili čunjem posegnula za jabukom i pritom nije žonglirala, ali je zato domišljato plasirala zaokruženu cjelinu.

● PRISTANEMO LI NA KATAPULTIRANJE JAJETA

Boje ulične performativne cirkuserije branili su britanski suvremeni klaun Richard Paul Allan umjetničkoga imena Maynard Flipflap i zadarski ekvilibrist Antun Juraj Gracin. Performans Maynarda Flipflapa *Glupav kao če-*

tka izvršno funkcionira promatra li se u fokusu pomaknute logike, jer posve je normalno da se jaje izbačeno katalpultom ne ispusti na tlo, već uhvati u kacicu, ako već pristanemo na to da se jaje uopće mora katalpultirati. Provociranje komičnih obrata uspješno je u onoj mjeri u kojoj je okupljeno mnoštvo spremno prihvatiti

Flipflapove prijedloge. Lociranje performansa pred studentsku menzu u dvorištu Studentskoga centra poprima nešto drukčije konotacije podsjetimo li se nekadašnjega značaja SC-a i njegova udjela u razvoju urbane kulture, koji je potom devedesetih godina 20. stoljeća sustavno zanemaran i prepušten na milost i nemilost smjeni politika čelnika SC-a. Je li jaje hrana ili objekt umjetničkih intencija jednako je, dakle, pitanju je li SC besprekorno hranilište studentskih želudaca ili mjesto kulturne ponude/potražnje i realizacije umjetničkih potreba studenata.

Odabir mjesta performansa *Ni za rep* Antuna Juraja Gracina u Gajevoj ulici u blizini hotela Dubrovnik, na kojemu se ovoga ekvilibrista izvan festivalskoga okruženja može zateći u radnoj sredini kako žonglira vatrom, te njegov akt skupljanja novčića po svršetku izvedbe, referira se na različite aspekte umjetničkoga rada. Gracin manipulira činjenicom da se izvedbeni materijal stvara u trenutku izvođenja, čemu svjedoči i neplanirani pad s užeta. Prostor manipulativnoga manevriranja promišlja njegovu psihičku spremnost na suočavanje s neuspjehom/padom i tjelesnu ne/pripremljenost, mjesto izvođenja te iščekivanje i napetost gledatelj/ic/a. Kao i Maynardu Flipflapu, i Gracinu je komunikacija s publikom važan segment performansa. Uz Gracina, kao jedina hrvatska kazališna grupa na festivalu koja primjenjuje cirkuske vještine, splitski Hram uprizorio je predstavu *Tri vezujuće sile* temeljenu na motivima iz Bhagavadgite, kombinirajući breakdance, mimu, jogu, akrobacije i žongljanje.

Premda se i nije moglo očekivati da radionica cirkuskih vještina *Cirkus Factory* u kratko vrijeme održavanja od polazni/ka/ca stvori virtuoze, prezentacija je bila očit dokaz da je za ovladavanje svakom vještinom potrebna koncentracija, disciplina, upornost i dobra volja. Možda se najvažnija vrijednost prvoga izdanja Festivala novoga cirkusa otkriva u socijalnom aspektu radionice, u ravnopravnom uključivanju i sudjelovanju pripadnika romske nacionalne manjine, a taj bi se primjer mogao slijediti i u drugim sferama ljudskoga djelovanja.

**ISTI FILM U RAZLIČITIM KONTEKSTIMA
POSVE JE RAZLIČITO ISKUSTVO**

HUMAN RIGHTS FILM FESTIVAL

**Sjedeći s Jakeom Perlinom na kavi,
pitali smo ga kako se osjeća u
Zagrebu: "Evo, sjedim, pričam, pijem
kavu i pušim cigaretu na javnom
mjestu. Nevjerojatan osjećaj slobode.
To je za mene ljudsko pravo."**

— pišu **Barbara Majstorović Ivezic & Sven Cvek**

U Zagrebu je od 9. do 14. prosinca održan treći Human Rights Film Festival koji se temom ljudskih prava pozabavio kroz različite filmske vrste kao što su dokumentarni, kratki i igrani film. Organizatori festivala, Multimedijalni institut i Udruženje za razvoj kulture, za svoj su cilj istakli potrebu da temu ljudskih prava putem filma kao popularnog i umjetničkog medija nametnu kao predmet diskusije koja bi se samim tim infiltrirala u medijski prostor te doprla do šire javnosti. Osim u iznimno kvalitetnom filmskom programu s četrdesetak radova, imali smo priliku uživati u popratnom festivalskom programu koji se sastojao od niza događanja kao što su gostovanja, okrugli stolovi, izložbe i koncerti.

● TRILOGIJA LECHA KOWALSKOG

Po našem sudu, najzanimljivije je ostvarenje festivala trilogija o divljem Istoku redatelja Lecha Kowalskog, amerikaniziranog Poljaka, dobitnika nagrade na festivalu u Veneciji. Riječ je tri dokumentarno-eksperimentalna filma naziva *Tvornica čizama*, *Na Hitlerovu putu* i *Istočno od raja* kojima je zajednička posvećenost zemljama Istoka, iako nisu fabularno povezani.

Tvornica čizama prikazuje postolare iz Krakowa koji poslu pristupaju kao punk-rockeri, žive prema vlastitim pravilima, ručno izrađuju čizme ujednačeno mašući glavama u ritmu glazbe omiljenih bendova. Dok se oni između pijanki, braka i ovisnosti o drogama bore za opstanak svojih malenih obrta, Kowalski razotkriva rastuću napetost u njihovom životu i

olakšanje koje pronalaze u glazbi. Film nas svojom crno-bijelom tehnikom vrlo brzo uvodi u njihov mikrokozmos, koji stvara vlastita pravila dok istovremeno ostaje dijelom sustava koji odbija. **Tvorac filma prati ovu malu skupinu obrtnika u njihovoj svakodnevici, čiji ritam određuju udarci čekića i pjevanje anarhističkih pjesama, a veze se isprepliću između igala za šivanje i igala za špricu.** Korak po korak, proizvodnja napreduje, život postaje organiziran, a filmu je u drugom dijelu, kada se počinju osjećati promjene, vraćena boja.

U filmu *Na Hitlerovu putu* Lech Kowalski putuje najstarijim autoputom u Poljskoj koji je kao invazijsku rutu prema istoku izgradio Hitler. Kurva iz Bugarske, pod kišobranom, boji se da će se pojaviti svodnik i vidjeti koliko je "promet" loš za vrijeme kiše. Čovjek bez jedne noge u invalidskim kolicima prodaje gljive pored jurećih kamiona, opisujući kako najbolje skuhati to što prodaje. Siromašni Ukrajinci, skrivajući se u bivšoj nuklearnoj zračnoj bazi Varšavskog pakta, poslužuju čaj bivšem policajcu koji još uvijek patrolira tim područjem. Mladi ljudi bježe od stvarnosti u podzemne bunke koje su izgradili nacisti. Ruševine ostale nakon bombardiranja još uvijek se nalaze uz dijelove asfaltne ceste. Cigani na hodočašću u Auschwitz preokreću radnju; odjednom se nalazimo u ciganskom selu, u kolibi obasjanoj svjetlom svijeća, te slušamo priču čovjeka koji je za vrijeme holokausta izgubio oca. Pratimo ga autocestom na putu u posjet starom prijatelju. **Ljudi na Hitlerovom autoputu dokazuju da je on puno više od povijesnog ostatka te da ne završava na poljskoj granici.**

Kako bi što bolje dočarala vizuru koju ima putnik dok se vozi u kombiju, kamera je postavljena na posebnu konstrukciju unutar kombija, čime je omogućeno snimanje vožnje, što je cijelom filmu daje posebnu dinamiku. Izuzetna stvar je iritantna zvučna kulisa, brutalni zvuk autoceste.

Neke utiske o filmu prenio nam je i sam autor, Lech Kowalski: "Htio sam ovim filmom stvoriti osjećaj fluidnosti, slobodnoga toka. Preko sto sati materijala bilo je vrlo teško montirati. Sviđa mi se ideja filma ceste, ta zanimljiva američka ideja o kretanju na Zapad, o neizvjesnosti i namjernom gubljenju. To je osjećaj koji sam htio stvoriti ovim filmom, nisam htio objašnjavati povijest ceste izravno."

Govoreći o problemima s budžetom, Kowalski se prisjetio kako ga je jedan od potencijalnih financijera s Channela 4 pitao hoće li platiti prostitutkama sudjelovanje u filmu.

"Shvatio sam na što cilja i rekao da hoću. Odgovorio mi je da si oni ne mogu dopustiti da mediji počnu pisati o tome kako BBC financira prostituciju. No, ja ne mislim tako. Moj budžet je malen, ali radi se o tome da svi ti ljudi moraju nekako preživjeti. Ja sam plaćen za rad na filmu, televizija na njemu zarađuje, pa ne vidim zašto ne bih platio 15-50 eura tim ljudima da provedu neko vrijeme sa mnom."

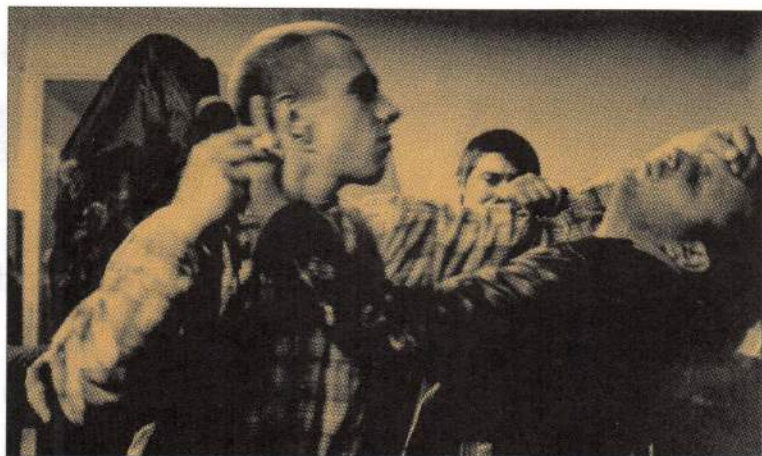
Pankerski duh prožima i *Istočno od raja*, iako je ovaj film drukčiji i, po riječima autora, najeksperimentalniji njegov rad dosad. Film je podijeljen u dvije cjeline: u prvom dijelu Lechova majka govori o svom iskustvu sovjetskih gulaga s početka Drugog svjetskog rata. Ova vrlo potresna priča prikazana je u potpunosti kroz majčino pripovijedanje, dok kamera nenametljivo i pažljivo prati pokrete njezina lica. Slijedi Kowalskova priča o njegovu životu u New Yorku. **Nižu se arhivske snimke pankera (između ostalog, Kowalski je pokušao snimiti i film o Sex Pistolsima u Americi), beskućnika, narkomana, transvestita, porno glumica - svih pripadnika newyorške underground scene među kojima je živio.** Međutim, Kowalskome nije cilj ni moralizirati, ni šokirati; on nastoji politizirati. Film završava autorovim komentarom koji povezuje dvije priče: i svoju majku i stanovnike s ruba New Yorka vidi kao žrtve povijesno različito artikuliranih "strukturna moći". U poljskoj priči to je represivni sovjetski državni aparat, u američkoj "zidovi, zakoni, odvjetnici, sudovi i policija" kapitalističke velesile.

● PROGRAM POSVEĆEN SUSAN SONTAG

Jake Perlin, voditelj kinotečnog programa u Brooklyn Academy of Music i kurator ovogodišnjeg filmskog programa posvećenog Susan Sontag, odao je četiri filma koja su, po njegovim riječima, povezana s idejama ove američke intelektualke te je održao predavanje na istu temu. Riječ je o filmovima Andy Warhol: Screen Tests koji su zapravo filmski portreti američkog umjetnika snimljeni između 1964. i 1996., zatim *Cuba Si*, film poznatog Chrisa Markera snimljen u siječnju 1961. na Kubi u nastojanju da nam prenese vibracije revolucije, Godardov dvominutni film *Pozdravljam te, Sarajevo* snimljen 1994. i posvećen ratom razrušenom Sarajevu, te posljednji, *Razgovori s My Lai veteranima*, film Josepha Stricka snimljen 1971. koji se sastoji se od razgovora s petoricom muškaraca, bivših vojnika koji su sudjelovali u akciji uništenja My Lai sela u Vijetnamu.

Pitali smo Perlina zašto se odlučio za takav koncept, odnosno, kakva je veza prikazanih filmova i Susan Sontag?

"Idejna: na primjer, Godardov film nisam prikazao zato što je Sontag voljela njegove filmove ili pisala o njemu, već zato što se film bavi Sarajevom i fotografijom. **Sontag je pisala o svom prvom iskustvu fotografija nacističkih koncentracijskih logora, a posljednja stvar o kojoj je objavila tekst bila su mučenja u zatvoru Abu Ghraib. Dakle, prikazujući ove filmove htio sam naglasiti kako se radi o tekućim i cikličkim problemima i nadam se da je publika mogla zamijetiti tu vezu.** Cilj je ovog programa promovirati ideje bitne za

Susan Sontag i povezati ih s redateljima koji su joj bili bitni. A njezina je središnja ideja humanost."

Sontag je pisala o (barem) tri rata: u Vijetnamu, Bosni i Iraku, a u prva dva se i aktivno angažirala. Koju su ulogu odigrale slike u ovim ratovima?

"Sontag je pisala o tome kako je ona sama, kao i drugi novinari u Sarajevu za vrijeme opsade, mislila da će svijet, čim vidi slike iz opkoljenoga grada, pohrliti u pomoć. No, to se nije dogodilo. U Americi je uvriježeno mišljenje da je rat u Vijetnamu bio prvi domaći, televizijski rat, i medijske su slike odigrale bitnu ulogu u antiratnom pokretu. **Ono što je zanimljivo kod Godardovog filma, u kojemu on secira jednu fotografiju iz ratnog Sarajeva, i filma iz Vijetnama, koji se bavi jednim masakrom, jest to da oba govore o moći slika da potaknu ili ne potaknu na djelovanje.** Susan Sontag šokiralo je to što slike rata u Bosni *nisu* potakle svijet na akciju. Ponovno je to doživjela pred kraj života, kada su objavljene fotografije mučenja u Abu Ghraibu. To doista jest šokiralo Ameriku, ali nitko iz Vlade nije izgubio posao. Samo je jedna mlada žena pretvorena u žrtveno janje za cijelu stvar. I meni se činilo da bi te stravične slike seksualnog zlostavljanja mogle zaustaviti rat, ali nisu. Ideja ovoga programa je u tom skoku, od Susan Sontag koja kao četrnaestogodišnjakinja gleda slike iz konc-logora do Abu Ghraiba, posljednje teme o kojoj je pisala u New York Timesu."

Kakva je razlika u prikazivanju ovog programa u Americi i u Europi?

"Gledajući ove filmove u Europi, čujem stvari koje nikada ne bih mogao čuti u Americi. Za vrijeme filma o Vijetnamu, brooklynjska je publika bila skamenjena, činilo se kao da gledaju film o sadašnjim zbivanjima. Kada američki vojnik iz 1975. godine na pitanje 'što je ratni zločin?' odgovori 'ratni zločin je to što smo u Vijetnamu', i kada na pitanje 'kako ovo zaustaviti?' odgovori 'moramo se povući iz Vijetnama', svi u publici čuju 'Irak', a ne 'Vijetnam'. Dakle, to nešto znači, to je bilo jedno od najintenzivnijih filmskih iskustava u mom životu. No, ovdje taj film izgleda drukčije. Recimo, iako sam film gledao 3 ili 4 puta, tek sam ovdje postao svjestan komentara jednoga vojnika o nagaznim minama kao psihološkom oružju. Izgledalo je drukčije jer se sada taj vojnik obraćao ljudima koji imaju slično iskustvo. Ja ne mogu ni zamisliti situaciju u kojoj bih se susreo s nagaznom minom. To je kao da se to na nekim dijelovima filma pojača, a na drugima stiša. Isti film je u različitim kontekstima posve različito iskustvo."

Sjedeći s Perlinom na kavi, pitali smo ga kako se osjeća u Zagrebu. On nam je odgovorio: "Evo, sjedim, pričam, pijem kavu i pušim cigaretu na javnom mjestu. Nevjerojatan osjećaj slobode. To je za mene ljudsko pravo."

KADA BI ORGANSKE MOLEKULE MOGLE GOVORITI, I SRETAN ROĐ

Albert Hofmann, dugovječni djedica čije je slavno i psihonauta, proslavit će 11. siječnja 2006. godine

Čudan, ali ne i neugodan nemir omeo je 16. travnja ratne 1943. godine marljivog Sandozovog zaposlenika Alberta Hofmanna u obavljanju njegova uobičajenog laboratorijskog posla. Sistematičan čovjek, kakav je spomenuti doktor kemijskih znanosti zasigurno bio, posumnjao je otpočetka kako je posao kojim se u tome trenutku bavio na neki neodređeni način povezan sa "snolikim stanjem" koje je doživio. Pretpostavka je, srećom, bila pun pogodak – spoj na kojemu je toga dana radio zvao se dietilamid tartrat lizergijske kiseline, a Hofmann je njegovo djelovanje odlučio najprije isprobati na sebi. Za početak eksperimenta uzeo je gotovo neopisivo malu količinu, onu u kakvoj niti jedna tada poznata tvar nije bila aktivna u ljudskom organizmu, svega 0.25 miligrama, odnosno tek četvrtinu tisućitog dijela grama!

Gledano današnjim mjerilima, pedantni švicarski znanstvenik uzeo je barem dva do tri solidna tripa, količinu koja je više kurčevitih tatinih sinova poslala na višednevno promatranje na psihijatrijskom odjelu. No, doktor se nije želio predati, sjeo je na bicikl i uputio se kući sa zastrašujućim kaosom u glavi, uvjeren da je u potpunosti i nepovratno poludio. U tom trenutku zacijelo nije mogao pretpostaviti da će njegovo iskustvo, kao prvi acid trip ikad, poprimiti kultni status, a zahvaljujući nadljudskom postignuću vožnje bicikla na 250 µg LSD-a, događaj će postati poznat kao "Dan bicikla".

SD BI POVIKAO:

ENDAN, TATA!

otkriće postalo sveti sakrament zajednica čudaka stoljeće života

— piše Miroslav Zec

Totalno razbijen, kakav je sigurno bio, nije mogao pretpostaviti ni to da je "porodio" jedan od najviše uzdizanih i najstrastvenije osuđivanih kemijskih spojeva u dvadesetom stoljeću.

Psihodelični alkemičar rođen je davne 1906. godine u Badenu u Švicarskoj. Uz sintezu LSD-a, baš je njemu pošlo za rukom i izolirati "prirodni acid" iz sjemena Morning Glorya, ali i aktivne tvari svetih gljiva kojima su se tada bezuspješno bavili američki znanstvenici. Tajna alkemičarevog uspjeha u odnosu na ostale bila je jednostavna i nije je krio – dok su drugi uzorke testirali na životinjama, on se nije ustručavao isprobati ih na sebi i svojim asistentima.

Cijeli (još uvijek tekući) život brani svoje otkriće kao čudesno sredstvo za razvoj ljudske psihe. S druge strane, uvijek se trudio spriječiti da dospje u krive ruke. Kada je Timothy Leary za svoje eksperimente zatražio od Sandoza milijun doza LSD-a i dva i pol milijuna doza psilocibina, doktor H. je bio taj koji je rekao ne.

Acid je, doduše, ipak dospio u krive ruke jer se za njega ubrzo počela zanimati CIA. U opsežnom istraživačkom projektu pod nazivom MK ULTRA tajna je služba drogirala tisuće američkih građana LSD-om bez njihovog znanja i odobrenja.

Nakon godina testiranja na psihijatrijskim pacijentima, lopovima, kurvama, gangsterima i vlastitim agentima, CIA ipak odustaje – djelovanje LSD-a nije dovoljno predvidivo da bi ga se moglo iskoristiti u vojne i obavještajne svrhe.

No, veliki paradoks je ipak pokrenut; američka vlada sama je donijela LSD na ulice, odakle će ga kasnije po svaku cijenu nastojati ukloniti. U sklopu testiranja na građanima svoj sakrament će primiti još jedan veliki apostol acida – pisac Ken Kesey. On će, pak, zagovarati upravo ono što je Hofmann htio izbjeći – opću i neobuzdanu konzumaciju. U želji da svi probaju acid, Kesey je radio velike javne partije na kojima ga je dijelio besplatno u ogromnim količinama. Tako je LSD-a uskoro bilo posvuda, a vlasti su ga se počele bojati. Time je doktor H. doživio za svakoga roditelja strašnu sudbinu – njegovo je čudesno dijete postalo kriminalac.

Zakon ipak nije dostigao jednog drugog velikog zagovornika acida, Aldousa Huxleya, koji je umro na isti dan kad i Kennedy – 22. studenog 1963. godine. Kako nije mogao govoriti, Huxley je posljednju poruku napisao na komadu papira, a ona je glasila: "LSD 100 µg, i.m." Zatražio je, naime, da mu se intramuskularno ubrizga sto mikrograma LSD-a, nakon čega je mirno preminuo u snu.

"[...] svi mi zahvalno svjedočimo da smo primili dragocjenu pomoć na putu k onome što je Aldous Huxley nazvao krajnjom svrhom u ljudskom životu – prosvjetljenju, viziji blaženstva, ljubavi. Sva ta radosna svjedočanstva neprocjenjive pomoći LSD-a trebala bi, konačno, biti dovoljna da uvjere odgovorne u zdravstvu kako je besmislena prohibicija LSD-a i sličnih psihodelika", izjavio je doktor Hofmann na proslavi 50. godišnjice legendarne vožnje biciklom.

Sretan mu rođendan.

O

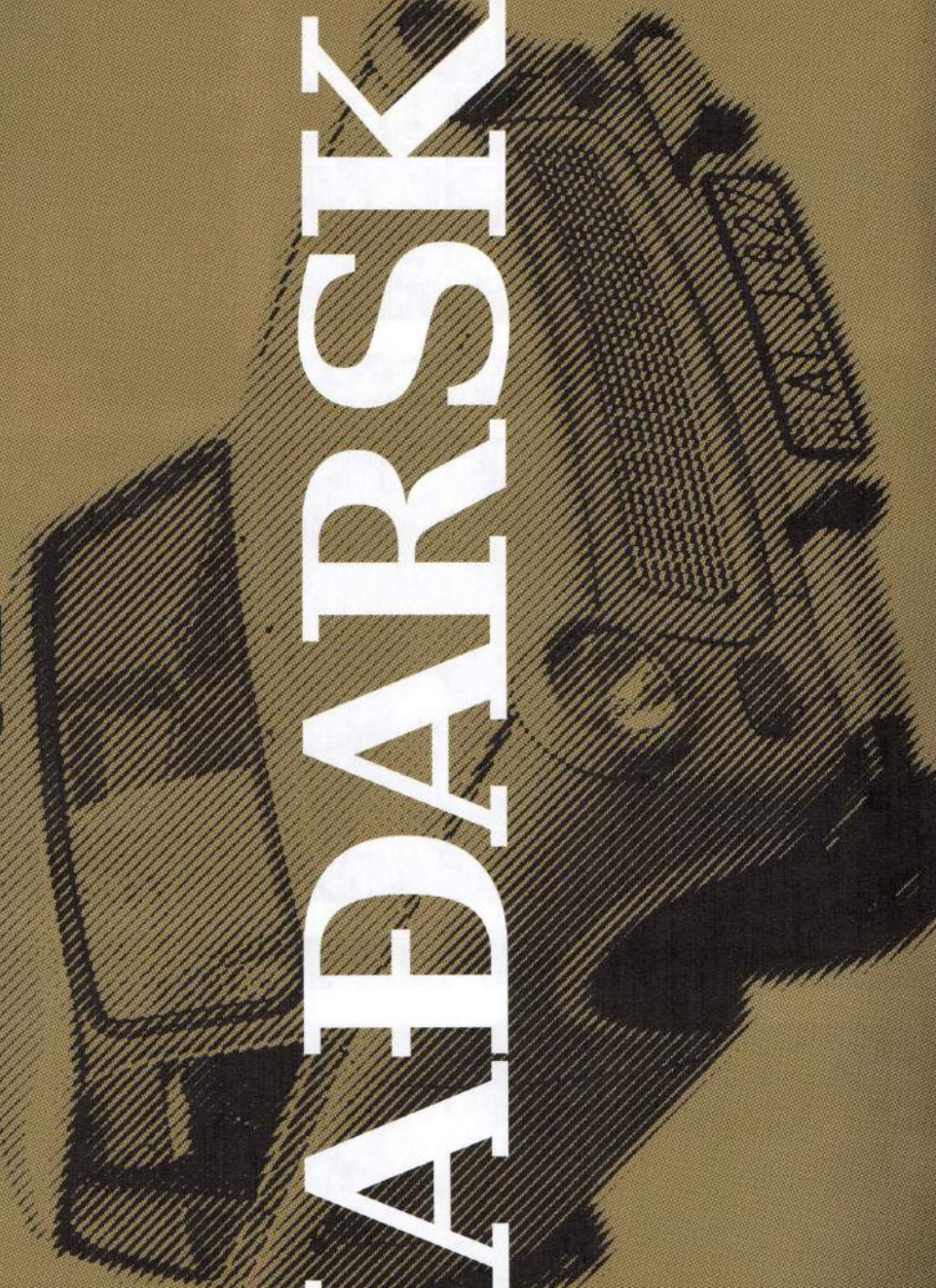

4

ZOOROPA

IMMAGINARSKA

CINIZAM NAKON EU-FORIJE

Nije baš neki optimizam, ali više optimizam nego pesimizam

— piše Vid Jeraj
— foto flickr.com

Umjesto da se suočimo sa svojim problemima, radije gledamo preko susjedove ograde te nastavljamo s feljtonom Zooropa. Preko e-ntervjua pratimo zemlje koje su od svibnja 2004. postale članicama Europske Unije. Pojam Zooropa s jedne se strane referira na Kolodvor Zoo, kao aluzija na Berlin, grad u kojemu se Europa nekada zidom dijelila na Istočnu i Zapadnu. Zooropa je, s druge strane, novotvorba za paradoks sa životinjama u zoološkom vrtu: divimo im se, ali samo ako su u kavezu, a mi smo sigurni i na slobodi. Implikacije oko Berlinskog zida nekad i granice Schengena danas nameću se same od sebe jer je intimi Europe egzotično sve ono od čega službeno zazire.

Obrativši pažnju na susjednu nam Mađarsku, popričali smo s Belom i Rolandom. Bela je pjesnik i slikar koji organizira koncerte u jednom jazz-klubu u Budimpešti, dok je Roland student iz Szegeda, grada na jugoistoku zemlje, vrlo blizu sjevera Vojvodine. Obojica su vojvođanski Mađari koji već dulje vrijeme žive u Mađarskoj. Rado su nam prijavili sve promjene u toj zemlji u posljednjih godinu i pol, otkako je postala članicom EU, izvršivši time svoju kozmopolitsku dužnost.

04: Kakvo je bilo kretanje cijena u posljednjih godinu i pol?

Bela: Svake godine imamo inflaciju, koja je u trendu opadanja. Ove će godine biti između 3 i 4 posto. Cijene rastu, ali znatno više u onoj sferi koju si mogu dopustiti novi bogataši. Cijena nekretnina u Budimpešti kreće se od 400 do 4000 eura po četvornome metru. Velike su razlike između glavnog grada i ostatka zemlje, u kojemu je sve mnogo jeftinije, ali je opet mnogo teže naći posao i zaraditi. Kvaliteta hrane ostala je ista, pala je cijena krumpiru, mesu i tehničkoj robi, a pojavila se i jeftina kineska odjeća. Najviše su porasle cijene struje, goriva, prijevoza i tome slično.

Roland: Ne znam točno jer političari skoro svako poskupljenje tumače pristupašnjem Uniji. Sjećam se da je i prije ulaska u EU retorika glasila "moramo se pripremiti na standard Unije" i slično, a traje još uvijek. O kretanju cijena nekretnina bolje me ne pitaj. Meni se čini da su veoma mnogo

skočile, kao i cijene goriva, svakidašnjih namirnica poput kruha, mlijeka, itd. Sniženje cijena postalo je glavna metafora potrošačkog društva, čiji sam dio i ja. S tom metaforom se manipulira ponajviše, pa čovjek juri od supermarketa do supermarketa zbog raznih sniženja. No, uvijek se mora paziti; nešto je sniženo, i ludo jeftino, a nešto je drugo mnogo skuplje nego u običnim prodavaonicama.

04: Je li sad lakše doći do posla?

Bela: Lakše je samo za one koji imaju tražene kvalifikacije u vezi s uslužnim djelatnostima i ekonomijom. Izrasla je nova generacija menadžera, bankovnih stručnjaka, osiguravajućih radnika, sloj novih uspješnih ljudi. U sferi kulture i obrazovanja zarade su sve manje i manje, izuzev tankog sloja na vrhu, koji dobro živi.

Roland: Nove vrste profitabilnih poslova pojavljuju se isključivo u domeni informatike. Definitivno je teže naći posao u provinciji jer je sav novac koncentriran u

Pešti. Ja živim na jugu zemlje i studiram komparativnu književnost na fakultetu. I nadam se da neću morati ići raditi na gradilište kad završim studij.

04: Je li lakše podići kredit?

Bela: Kredite je jako lako dići, pogotovo ako imaš nekretninsku garanciju, mada se već sad može čak i bez toga. Bankama je cilj da vrte pare, sustav je prilično siguran, kamate su do 10-14 posto godišnje, s inflacijom. Obično su izračunate na osnovu stranih valuta – eura, dolara ili švicarskih franaka.

04: Je li otvaranje granica dovelo do porasta kriminala?

Bela: Kriminal dolazi s Istoka i prisutan je neovisno o granicama. Ukrajinski i ruski mafijaši svuda su prisutni, pa i u Europi, a zbog pomicanja schengenskih granica prema istočnoj granici Mađarske, pomakao se i lokalni centar FBI-ja za Europu te je kriminal postepeno potisnut u pozadinu.

Roland: Cvjeta! Ali ponajviše u parlamentu. Tamo možemo naći cio vrt budala, legalnih lopova!

04: Kako se u novoj situaciji snalaze euroskeptici, ima li ih u parlamentu?

Bela: Euroskepticizam je neznatan, točnije, skoro nije prisutan. Mnogo je više debata kako da zemlja dođe do više koristi i pomoći od EU. Skoro su svi načisto s činjenicom da je zemlja dobila učlanjenjem u Uniju.

04: Je li otvoreno puno supermarketa?

Roland: Čak previše. Ti veliki supermarketi uništili su male prodavaonice. A da o pogaženoj prirodi i ne govorimo.

04: Je li došlo do znatnog iseljavanja stanovništva prema velikim gradskim centrima ili stranim zemljama?

Bela: Ne.

Roland: Prema gradskim centrima da. No, prema stranim zemljama ne toliko. Samo doktori bježe iz ove zemlje jer su im plaća i infrastruktura katastrofalni.

04: Je li prisutan optimizam zbog ulaska u Uniju, što se promijenilo na bolje?

Bela: Nije baš neki optimizam, ali više optimizam nego pesimizam.

Roland: Na početku je bilo "EU-forije", za kojom je uslijedila depresija, a nakon toga cinizam. Međutim, postoje vjera i nada u novac Unije, do kojeg se može doći preko raznih natječaja.

04: Dolaze li stanovnici susjednih zemalja u shopping?

Bela: Šverc-turizam postoji, najviše u balkanske zemlje i Ukrajinu, ali nije naročito znatan. Mađari idu u Ukrajinu po benzin i cigarete.

Roland: Da. Hrvati, Slovenci, Srbi.

04: Što mađarski privrednici izvoze u EU?

Bela: Kvalitetne prehrambene proizvode, salame, vina, sireve, i one proizvode koji se stvaraju u mađarskim kompanijama. Ako nisu mađarske tvrtke poput Suzuki-jevih, Audi-jevih i sličnih auta.

Roland: Jeftinu radnu snagu.

04: Govori li se o mađarskom identitetu u EU, što je to? Je li to world-music, mogućnosti ulaganja ili nešto treće?

Bela: Identitet se s tog aspekta mijenja u neki mađarski identitet "unutar Europske Unije", koji podrazumijeva neku kulturno-lošku specifičnost, ali to ne može biti ništa naročito. EU ponekad baš potiče neke nacionalne specifičnosti i očekuje da se zemlje članice ponašaju po nekom "kulturnološki specifičnom ključu".

Roland: Recimo, primijetili smo da, npr. u književnosti, mnogo više ljudi ima mogućnosti ostvariti pravo na europske stipendije i mađarske se autore mnogo više prevodi na razne europske jezike.

ARNIE & BIRCIKI

Bio si moj uzor do devete godine, a ni s deset mi ni rotirajući top potreban svakoj kući, zbog tebe sam će nasilje popraviti svijet. Hvala ti što si pokazao

Ultranasilni filmski junak Arnie neki je dan ubio čovjeka – akcijski junak kojemu nijedno veliko oružje nije strano našao je najveće oružje dosad. Velika birokratska puška na otrovne strelice, sastavljena od tisuća uredskih štakora, bahatih sudaca, debelih policajaca, jednog popa i drugih sjajnih ljudi, dala je Terminatoru priliku da povuče okidač i on ju je, po običaju, iskoristio.

Ubio je ostarjelog crnca po imenu Stanley Tookie Williams, čija je banda jednom ubila četvero ljudi.

Arnie mu je zavidio jer nikada nije nikoga ubio, a glumio je kao da je.

Nakon što sam proučio dokaze, istražio povijesne okolnosti, saslušao argumente i razmotrio posljedice, nisam našao niti jednoga razloga da odobrim pomilovanje, objasnio je Schwarzenegger, guverner Kalifornije, svoju odluku da ne pomiluje Williamsa.

A činjenica da je Tookie imao u zatvoru kvarat stoljeća za razmišljanje o svojim mladenačkim postupcima očito nije bila dovoljna, kao ni činjenica da je plodove svojih razmišljanja sabrao i objavio te da je zbog toga nominiran za Nobelovu nagradu za mir.

Jer Terminator je istražio sve povijesne okolnosti. Pa onda, dakako, i one povijesne okolnosti koje su dovele do toga da ljudi čija se boja kože razlikuje od "normalne" žive kao stoka u kvartovima u koje i policija nerado zalazi. I da su im nedostupni normalni poslovi, kvalitetno obrazovanje ili zdravstvena zaštita.

A razmotrio je guverner i povijesne okolnosti koje su dovele do toga da prečke današnjih kriminalaca prisilno dovedu trgovci robljem.

Terminator je saslušao argumente i razmotrio posljedice. A da je ostavio Tookiea na životu, posljedice bi bile strašne. On bi organizirao bandu nasilnika u San Quentinu koja bi onda

RAJSKA PUŠKA

si bio mrzak. Zbog tebe sam shvatio da je prenosivi shvatio da bicepsi čine čovjeka, ti si me naučio da da se niti jedan od loših neće izvući! Hvala ti.

— piše Miroslav Zec

podigla pobunu, ubila na desetke policajaca i provalila iz zatvora. Izvan zatvora odmah bi se povezali s kriminalnim sindikatom, trgovcima crackom i oružjem. Pokrenuli bi ulični rat, nemilice silujuć i ubijajući sve koje dohvate, neovisno o spolu i životnoj dobi, ali ne i o rasi. Ulični bi rat poslužio samo da prikrije stvarne aktivnosti skupine. Zapravo bi Tookie odmah po izlasku iz zatvora napravio plastičnu operaciju i uputio se u Iran, na tajni sastanak s najekstremnijim islamskim fundamentalistima. Tamo bi im ruska mafija prodala termonuklearnu bombu dovoljno malu da stane u aktovku. Onda bi se svi skupa opustili silujući male bijele dječake. Tookie bi nakon toga, pretvarajući se da je "obični" protivnik smrtno kazne otišao prosvjedovati ispred Bijele kuće.

A svi znamo da bi ga nakon toga mogla spriječiti samo jedna osoba. Ta osoba je Terminator. I već ga vidim kako trči kroz gomilu prosvjednika ispranih mozgova, koji do zadnjeg trenutka kliču u čast Kyoto protokola, ljudskih prava i ostalih besmislica...

Q statak priče znamo: Arnie bi ga zaustavio u posljednji tren, dok bi atomska bomba, maskirana u transparent "STOP GLOBAL WARMING NOW!!!", otkucavala zadnje sekunde koje dijele čovječanstvo od apsolutne tragedije – pogibije američkog predsjednika.

Gledajući unatrag, sve ove godine proučavanja Schwarzeneggerovih filmova uvjerile su me da se Tookie ne bi predao lako, i Arnijevi mišići bili bi prekriveni znojem, uljem i ranama prije nego što bi dotukao zlikovca.

Q vako je Williamsova smrt bila разочaravajuće mirna, bez opiranja je dopustio čuvarima da ga zavežu za stolicu, podigao je glavu nekoliko puta dok su pripremali injekciju, a onda je zaspao.

I tako je čovjek ubijen u ime pravde, dok su njegovi bogati i slavni zaštitnici davali intervjuje...

TERMINATOR
ekonomski/politički in

TERMINATOR TERMINATOR

Dovoljan je i kratak san o
u kojemu je ta tehnologija
supermarkete, pa sada imamo
priliku izboriti se za budućnost
koju nam pripremaju pr
povezani centri moći

TEHNOLOGIJA
teresi vezani uz GMO

EAT THE NATOR

...a se probudimo u svijetu
...ja preplavila naša polja i
...mamo možda posljednju
...učnost drugaciju od one
...oizvođači GMO i s njima

— piše Ivan Šamija

U posljednjih nekoliko godina pojmovi, pitanja i nedoumice vezane uz genetički modificirane organizme (GMO) polako su infiltrirali medijski prostor i ušli u svakodnevni rječnik hrvatskih građana. Svejedno, teško se oteti dojmu da se informiranost naših građana u smislu stvarne kompetencije za davanje informiranog (ne)pristanka (da se poslužim popularnim terminom iz nekih drugih bioetičkih rasprava) nije nimalo povećala. Stoga bi bilo poželjno jasnije artikulirati politička pitanja vezana uz GMO i takve ih postaviti građanima. Upravo je u tome smislu globalna kampanja protiv komercijalizacije terminator tehnologije koja je upravo u jeku dobar primjer politizacije pitanja GMO kojom se iznose na vidjelo temeljni ekonomski i politički interesi pobornika GMO.

● BORBE OKO IMENA

Što je ta terminator tehnologija koja je digla na noge nevladine udruge i aktivističke grupe širom svijeta? Radi se o genetskoj modifikaciji biljaka kojom se njihovo sjeme u drugoj generaciji čini sterilnim. Sam termin "terminator tehnologija", iako može zvučati kao proizvod muške autistične fantazije znanstvenika, skovale su nevladine udruge koje su njime htjele upozoriti na svu monstruoznost i opasnost te tehnologije. Terminator tehnologija poznata je i pod nazivom "tehnologija genetskog ograničavanja upotrebe" (Genetic Use Restriction Technology, skraćeno GURT), koji su smislile tvrtke koje od te tehnologije žele ostvarivati zaradu.

Već se iz nesuglasica oko imena tehnologije mogu iščitati interesi vezani uz nju, pa čak i predvidjeti strategije borbe za njih. Naime, to neodređeno, komplicirano, dosadno, neseksi i nimalo zastrašujuće ime "tehnologija genetskog ograničavanja upotrebe" ima za očiti cilj stvoriti percepciju te tehnologije kao samo još jedne u nizu tehnoloških sofisticacija kojima se javnost ne bi trebala zamarati. Manevar sličan onoj omiljenoj mantri zaštitnika GMO: "GMO su tek tehnološko sofisticiraniji oblik križanja i oplemenjivanja biljaka, pa se javnost ne treba brinuti i može stvar prepustiti sigurnim rukama neutralne znanosti i brižne države".

Termin GURT uz samu terminator tehnologiju pokriva i neke druge vrste genetskih modifikacija koje se postižu sličnim genetičkim tehnikama. Time se pobornicima komercijalizacije te tehnologije omogućuje skretanje rasprave s pitanja tko će imati i kakvu korist a tko štetu od te tehnologije, na njima ugodniji teritorij znanstveno-tehnoloških rasprava koje javnosti prije ili kasnije postanu nerazumljive i dosadne, gotovo uspavljujuće. A dovoljan je i kratak san da se probudimo u svijet u kojemu je ta tehnologija preplavila naša polja i supermarkete. I kada se upitamo kako se to moglo dogoditi reći će nam da smo mi sami našom društveno-političkom pasivnošću i nezainteresiranošću dali pristanak za to.

● KAKO SE ZARAĐUJE OD GMO

Dakle, pokušajmo isplivati iz mutnih voda samo naizgled bistrog znanstveno-tehničkog diskursa u koje nas mame zagovornici komercijalizacije terminator tehnologije i odgovoriti na, po mišljenju autora ovog teksta, ključno pitanje u raspravi o terminator tehnologiji: tko će, na kakav način i po koju cijenu imati korist od terminator tehnologije, odnosno njene komercijalne primjene.

Da bismo jasno odgovorili na to pitanje potrebno je sagledati strukturu globalnog tržišta GM biljkama. Među službenim podacima o strukturi tržišta GM biljkama za ovu je raspravu posebno zanimljiv onaj da se od ukupno 81 milijun hektara, koliko je u cijelom svijetu 2004. godine bilo prekriveno GM usjevima, čak 81 posto odnosilo na biljke genetski modificirane da budu otporne na određene herbicide. Ako ste pratili javnu raspravu o GMO, možda se pitate gdje su tu riža genetski modificirana da proizvodi provitamin A i tako riješi problem pothranjenosti i druge zdravstvene probleme stanovništva trećeg svijeta ili razne biljke genetski

modificirane tako da uspijevaju u nepovoljnim uvjetima koje se nude kao moguće rješenje problema gladi u svijetu? Njih nema ni među preostalih 19 posto GM usjeva. Možda ste naivno pomislili da te biljke čekaju u laboratorijima da se usavrše i temeljito ispituju njihovi mogući nepovoljni utjecaji na okoliš i ljude koji će ih konzumirati. Nažalost, ni to nije točan odgovor.

Za pravi odgovor na ovo pitanje treba stvari sagledati iz perspektive proizvođača GM biljaka, što će reći prihvatiti logiku profita pod svaku cijenu. Tada nam postaje bjelodano jasno da treći svijet koji bi mogao biti životno zainteresiran za ovakve GM biljke zbog svoje niske kupovne moći jednostavno nije zanimljivo tržište. GM riži obogaćenom provitaminom A mjesto je tek u odjelu za marketing i odnose s javnošću proizvođača GMO, kao prilično djelotvornom sredstvu za popravljjanje imidža tvrtki, ali i cjelokupne industrije GMO, te za diskreditiranje protivnika.

Zašto su proizvođačima GMO baš biljke genetski modificirane da budu otporne na herbicide posebno zanimljive kao izvor zarade? Najveći proizvođači GM biljaka ujedno su i proizvođači herbicida i oni plasiraju na tržište biljke genetski modificirane tako da budu otporne upravo na njihove herbicide. Vrlo domišljato. Međutim, i dalje postoji opasnost slobodne volje kupaca koji možda neće shvatiti svu poduzetničku domišljatost ovakvog paket-aranžmana. Kako bi "sačuvali" kupce od "iracionalnog" razmišljanja koje bi moglo potkopati njihov tako genijalan plan zarade, proizvođači herbicida i GM biljaka otpornih na te herbicide sastavili su ugovore po kojima se kupci obavezuju da će na GM usjevima koristiti isključivo herbicide istog proizvođača te da će za svaku sljedeću sjetvu ponovo kupovati GM sjeme od iste tvrtke, a neće koristiti sjeme spremljeno nakon žetve GM usjeva.

● TKO ĆE ZARADITI...

Tu sada u igru ulazi terminator tehnologija kao dodatna garancija da zemljoradnik neće iskoristiti sjeme GM biljaka za sljedeću sjetvu i tako smanjiti zaradu proizvođaču. Možda se pitate zašto je proizvođačima GM biljaka toliko stalo do terminator tehnologije kada je ona uz ovakve ugovore redundantni mehanizam ostvarivanja zarade. **No, iako terminator tehnologija osigurava istu zaradu koja je već osigurana ugovorima, ona to čini na način mnogo elegantniji za tvrtke, odnosno podmukliji za zemljoradnike.** Naime, s terminator tehnologijom tvrtke su pošteđene pravnih i sudskih sporova sa zemljoradnicima koji se usude posaditi sjeme dobiveno nakon žetve GM biljaka i tako liše tvrtku moguće zarade. Koliko god ti pravni sporovi tvrtkama redovito ne donose financijsku štetu, budući da im je pobjeda gotovo zagarantirana zakonodavstvom koje je prilagođeno njihovim interesima (barem u SAD-u, gdje se nalaze sjedišta većine tvrtki proizvođača GM biljaka i gdje je zasijano oko 60 posto svih svjetskih GM usjeva), oni štete imidžu tvrtke. Uz terminator tehnologiju tvrtke se također ne moraju brinuti kako kontrolirati poštuju li kupci njihove ugovore, kada je na ovaj način potpuna kontrola ugrađena u sam proizvod.

I opet je ovaj oblik kontrole putem terminator tehnologije puno bolji za imidž tvrtke, budući da više nije potrebno fizički upadati na privatne posjede zemljoradnika i protiv njihove volje uzimati sjeme za kontrolu. Za proizvođače GM biljaka terminator tehnologija ima kao sredstvo osiguravanja maksimalne zarade još jednu značajnu prednost u odnosu na

pravne mehanizme. Naime, ugovori koje sklapaju proizvođači GM biljaka i herbicida sa zemljoradnicima i koji ih dovode u gotovo feudalni odnos pravno su utemeljeni na patentnim pravima koja se odnose na tehnologiju genetske modifikacije. No, patentna prava imaju rok trajanja najčešće 20 godina. **Tu terminator tehnologija tvrtkama dolazi kao slamka spasa od bauka njima nepoželjne budućnosti u kojoj su znanje i inovacija neka vrsta javnog dobra, a ne više monopol i izvor samo njihove zarade.** Jer terminator tehnologija vrlo podmuklo i lukavo osigurava dugotrajni monopol kakvog se pravnim mehanizmima ne može zaštititi čak ni u okviru korporacijama maksimalno naklonjenog tržišno-liberalnog zakonodavstva SAD-a.

●.A TKO ĆE NASTRADATI

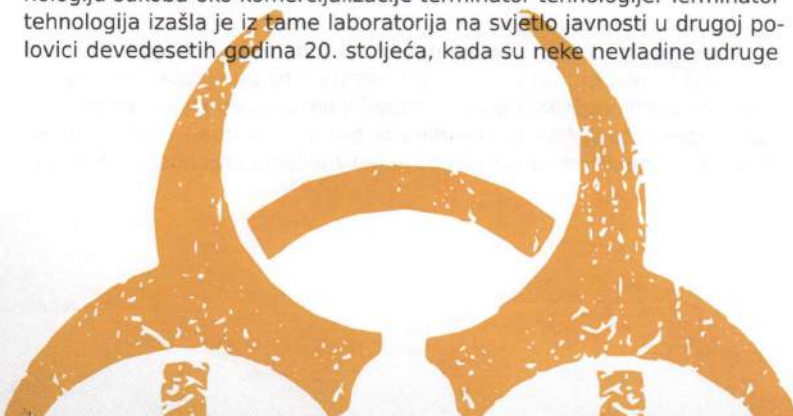
Iako su navedene koristi od terminator tehnologije za proizvođače u najvećoj mjeri ekonomske prirode, štete od nje mogu biti širih i dalekosežnijih razmjera. Po mnogim procjenama, više od 1,4 milijarde ljudi, uglavnom stanovnika trećeg svijeta, preživljava koristeći sjeme skupljeno nakon žetve za sljedeću sjetvu. Čuvanje i razmjena sjemena tim ljudima nije samo najisplativiji oblik poljoprivrede, za njih je to dio kulture, tradicije i odnosa s prirodom. **Dokidanje takve prakse do kojeg može dovesti terminator tehnologija moglo bi dovesti do propasti lokalnih mikroekonomskih odnosa, tradicionalnih sustava znanja i poljoprivrede koja se temelji na načelima održivog razvoja. Sagledana na takav način, terminator tehnologija postaje sredstvom suvremenog kolonijalizma.**

Posebno je zabrinjavajuće to što se terminator-tehnologijom represija i nadzor premještaju iz sfere javnog i političkog života u sam genetski kod organizama. Jer koliko god fanatični vjernici slobodnog tržišta pokušali predstaviti njegove zakone ponude i potražnje kao pravedne i nepobitne zakone same prirode, oni se vrlo često provode, nameću i održavaju putem represije. No, represija sama rađa otpor, i što je vidljivija u javnosti, to je mogućnost i snaga kritike sustava koji se održava tom represijom veća. I kada tako sagledamo stvari, u terminator tehnologiji možemo prepoznati nagovještaj zastrašujuće kapitalističke (anti)utopije u kojoj ljudi s odobravajućim smiješkom dopuštaju korporacijama i vladama da im dokidaju slobodu i krše prava, budući da su mehanizmi kojima se to provodi toliko nevidljivi i sofisticirani, a linije sukoba složene i zamučene, da je otpor i građanski neposluh gotovo nemoguće zamisliti.

● KRONOLOGIJA SUKOBA

Sada imamo možda posljednju priliku ne dopustiti komercijalizaciju terminator tehnologije i na taj se način izboriti za budućnost drugačiju od one koju nam pripremaju proizvođači GMO i s njima povezani centri gospodarske i političke moći.

Kako bismo shvatili zašto je pitanje terminator tehnologije sada vjerojatno aktualnije nego ikada ranije, potrebno je ukratko prikazati kronologiju sukoba oko komercijalizacije terminator tehnologije. Terminator tehnologija izašla je iz tame laboratorija na svjetlo javnosti u drugoj polovici devedesetih godina 20. stoljeća, kada su neke nevladine udruge

otkrile patente odobrene za terminator tehnologiju tvrtci Delta and Pine Land Company i Ministarstvu poljoprivrede SAD-a. Budući da su patentni redovito samo korak na putu do komercijalne primjene, pokrenuta je kampanja protiv komercijalizacije te tehnologije. Uspjeh te kampanje očitovao se kada su Monsanto i Astra Zeneca (danas Syngenta), jedni od najvećih proizvođača GM biljaka, 1999. godine javno obećali da neće komercijalizirati terminator-tehnologiju. Nimalo obvezujuće obećanje koje je popravilo imidž tih tvrtki i sigurno im donijelo dodatnu zaradu. Konvencija o biološkoj raznolikosti 2000. godine donijela je takozvani de facto moratorij kojim se preporuča svim potpisnicama Konvencije da ne dopuste ispitivanje u okolišu i komercijalizaciju terminator tehnologije.

Tada je izgledalo da je bitka dobivena i pažnja javnosti se odmakla od problema terminator tehnologije. Međutim, cijelo su vrijeme proizvođači usavršavali terminator tehnologiju i štitili buduću komercijalnu primjenu brojnim patentima. Zanimljivo je da se među nositeljima patenata na terminator tehnologiju nalaze i oni isti Monsanto i Syngenta koji su obećali da tu tehnologiju neće komercijalizirati. I onda je došla veljača 2005. i sastanak Pomoćnog tijela za znanstvene, tehničke i tehnološke savjete Konvencije o biološkoj raznolikosti u Bangkoku, na kojemu su predstavnici kanadske vlade pokušali prekinuti de facto moratorij. Taj očito pomno pripremljen podmukli blitzkrieg ipak nije uspio i moratorij je i dalje ostao na snazi, ali taj je događaj označio početak ofenzive zagovaratelja komercijalizacije terminator tehnologije.

Ta se ofenziva, između ostalog, provodi i intenzivnom i agresivnom kampanjom kojom se terminator tehnologija promiče kao moguće rješenje problema prijenosa svojstava GM biljaka na biljke koje nisu genetski modificirane. Takav prijenos svojstava jedna je od najvećih opasnosti kojima GM biljke prijete okolišu, što u najgorem scenariju može dovesti do katastrofalnih i nesagledivih posljedice za čitav ekosustav. Međutim, terminator tehnologija iz više razloga nije dobro rješenje ovog problema. Njena učinkovitost u sprečavanju prijenosa svojstava na okolne biljke upitna je. Također, teško je prihvatiti kao najbolje rješenje problema koje može prouzročiti jedna tehnologija drugu sličnu, ali još sofisticiraniju tehnologiju koja sama može uzrokovati dodatne probleme. Ova kampanja zagovaratelja komercijalizacije terminator tehnologije dobar je primjer "greenwashinga", sve popularnije marketinške strategije kojom se imidž cijele tvrtke ili u ovom slučaju pojedini proizvod lažno pokušavaju predstaviti kao ekološki prihvatljivi, iako im je jedina svrha ostvarivanje zarade, često i po cijenu nepovoljnog utjecaja na okoliš koji se svim sredstvima pokušava zataškati ili opovrgnuti.

● JOŠ IMA NADE

Ovakva ofenziva zagovornika terminator tehnologije digla je na noge brojne nevladine organizacije i aktivističke grupe širom svijeta koje su pokrenule zajedničku globalnu kampanju protiv komercijalizacije terminator tehnologije. Među organizatorima te kampanje su i ETC Group (Action Group on Erosion, Technology and Concentration), GRAIN, Via Campesina te Third World Network. Kampanja je u velikoj mjeri usmjerena prema konferenciji stranaka Konvencije o biološkoj raznolikosti koja će se održati od 23. do 31. ožujka 2006. u Curitibau u Brazilu; ondje će se raspravljati o terminator tehnologiji i to je prilika da se jednom zauvijek zabrani njena komercijalizacija.

Informacije o tome kako sami možete pomoći ili se priključiti kampanji možete saznati na stranici www.banterminator.org. Zato, ne budite lijeni, posjetite web-stranicu kampanje i ne prepustite bezobzirnim interesima multinacionalnih kompanija proizvođača GMO da po vlastitim mjerilima kreiraju vašu budućnost.

PRIVATIZACIJA VODE — ekološko/socijalne posljedice njezina pretvaranja u robu

Ne pitaj ko

Kada su počeli prodavati običnu vodu u bocama, činilo nam se da je to šala; bili smo seljačići i mislili smo da nam u mineralnoj naplaćuju mjehuriće. Za koji kurac da kupujem vodu kad je mogu natočiti iz špine, pitali smo se i mislili da je voda iz slavine besplatna. No, nema džabe ni u stare babe, rekli su. Ti su dani iza nas, a gospodari vode odlučili su prisvojiti sav H₂O na planetu i prodavati ga ljudima za pare; tko nema para, neka crkne

— piše Miroslav Zec

Trgovina vodom danas je ogroman posao, težak oko 500 milijardi američkih dolara, a predviđa se da će u nekoliko narednih godina dosegnuti i tri bilijarde. To je ujedno i jedan od najbrže rastućih sektora globalne privrede; 1990. godine privatne vodoopskrbne usluge postojale su u svega 12 država, a danas postoje u njih 56 i opslužuju 545 milijuna ljudi, što je 9 posto čovječanstva. Riječ je o iznimno centraliziranom biznisu - tri najveće korporacije države veluski SUEZ, koji opslužuje 117,4 milijuna ljudi. Drugo mjesto sa 108,2 milijuna mušterija drži također francuska kompanija - Veolia Environment, bivši Vivendi. Njemačka korporacija RWE je treća, ona napaja 69,5 milijuna grla. "Nacionalnost" ovih tvrtki nije nevažna; voda je, naime, pretežno europski biznis - od sedam najvećih, šest je europskih korporacija. Čak su i ogromne američke korporacije poput Enrona i Bechtela naučile važnu lekciju kada su se upustile u posao s vodom - dopušteno im je obavljati samo manje projekte koji ne privuku pozornost francuskih divova.

javnog sektora, a nekad i izravno nagovaranje siromašnih vlada na privatizaciju vode kako bi smanjile vanjski dug.

No, te dvije nisu i jedine nadnacionalne institucije koje se aktivno zalažu za privatizaciju vodnih bogatstava; taj je proces visoko i na listi prioriteta Europske banke za obnovu i razvoj, ali i same Europske Unije. S "približavanjem Hrvatske europskim integracijama", što je omiljena fraza naših političara, bilo bi ravno čudu kada bi proces privatizacije zaobišao naše vodene resurse. Strani nam primjeri, nažalost, sugeriraju kako to neće biti nimalo ugodno iskustvo.

● VLASNICI KIŠE

Jedna od zemalja koja je najdalje odmakla u procesu privatizacije vode jest Velika Britanija, u kojoj je vodoopskrbni sustav privatiziran još osamdesetih godina, za vladavine Margaret Thatcher. Kao kolijevka kapitalizma, to je i zemlja u kojoj je voda najtemeljitiije privatizirana - dok se obično privatiziraju usluge ili daje koncesija na korištenje izvora, u Britaniji su vodna bogatstva u cijelosti prešla u

ome zvoniti

Razvijene i nerazvijene zemlje u jednoj su stvari jednake, a to je postojanje pritiska da se voda privatizira. No, dok su u razvijenim zemljama ti pritisci rezultat unutarnje politike i lobiranja moćnih korporacija, pritisak na nerazvijene dolazi izvana - institucije koje najintenzivnije "pritišću" jesu Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka.

Taktika koju MMF i SB koriste pri nagovaranju zemalja u razvoju trostruka je - ponekad je to nametanje privatizacije kao uvjeta za dobivanje kredita i zajmova, drugi put davanje prednosti pri financiranju privatnih projekata naspram inicijativa

privatne ruke. Cijene vode diljem zemlje otad su prosječno porasle 67 posto, s pojedinačnim poskupljenjima i do 450 posto. Divljanje cijena rezultiralo je, pak, isključenjima više tisuća korisnika koji si vodu više nisu mogli priuštiti, a opće smanjenje dostupnosti pitke vode dovelo je do šesterostrukog porasta učestalosti dizenterije. Privatizacija vode tako je privukla i prilično neočekivanu osudu Britanskog medicinskog udruženja.

Koliko su neobuzdani apetiti privatnih kompanija pokazuje slučaj engleskog seljaka koji je bio prisiljen plaćati vodu premda se opskrbljivao iz vlastitog bunara. Objašnjenje je glasilo – kiša koja mu puni bunar u protivnom bi se slila u vodoopskrbni sustav, pa je dužan obeštetiti vlasnika.

Koliko god to čudno zvučalo, privajanje kiše nije rijedak primjer ni drugdje u svijetu; kao u Australiji, gdje su lokalne vlasti na više mjesta potpuno zabranile skupljanje kišnice te pročišćavanje i upotrebu mutne vode iz okoliša, ili u Boliviji, gdje je zbog vode izbio pravi ulični rat. U bolivijskom gradu Cochabambi prava na distribuciju vode kupio je igrač s hrvatske autoceste – američki Bechtel, odnosno njegov ogranak Aguas de Tunari. Pravo na distribuciju gradske vode tada je naplaćeno manje od 20 tisuća dolara, a koncesionar je odmah po sklapanju ugovora najavio kako će udvostručiti, potom i utrostručiti cijenu vode. Kako u Boliviji, najsiromašnijoj zemlji Južne Amerike, prosječna mjesečna plaća iznosi svega 67 američkih dolara, računi za vodu mnogima su premašivali trećinu ukupnih prihoda, pa je došlo do vala štrajkova i uličnih prosvjeda. Diktator Hugo Banzer, koji je Bolivijce navikao tući još od sedamdesetih godina, na prosvjede je silovito odgovorio. Nakon gotovo četiri mjeseca neobuzdanog uličnog nasilja u kojemu je, među ostalim, policija ubila 17-godišnjeg dječaka hicem u lice, vlasti su ipak bile prisiljene popustiti, a Bechtel se morao povući iz Bolivije. Slučaj je sada na sudu, a ošteta Bechtelu zbog kršenja ugovora zacijelo će biti milijunska.

● PAD KVALITETE VODE, LAŽI I KORUPCIJA

Monolitni argument kojim se redovito prava privatizacija vode jest navodno usavršavanje vodovodnih sustava zahvaljujući privatnim investicijama. U praksi se ta laž otkriva u svojoj punoj veličini, i to čak i u razvijenim zemljama, a o trećem svijetu da i ne govorimo. Udio vodoopskrbnih instalacija čije se stanje može okarakterizirati lošim u Velikoj je Britaniji između 1993.

i 1998. godine porastao s 9 na 11 posto. S druge strane, izvješće Inspektorata za kvalitetu pitke vode (DWI) iz 1998. godine pokazuje kako je porasla i zagađenost vode; u čak 80 posto mreže premašene su dozvoljene količine nitrata, željeza, olova te raznih pesticida.

U Francuskoj je podignuta tužba protiv privatnih kompanija nakon što je otkriveno da 5,2 milijuna Francuza pije "bakteriološki neprihvatljivu" vodu, i to usprkos činjenici da je voda u prosjeku 30 posto skuplja tamo gdje su usluge privatizirane.

Još je gora situacija u Južnoafričkoj Republici, u kojoj nakon privatizacije u nekim krajevima zemlje vode, i to prljave, ima svega par sati na dan, s tim da ponegdje svakodnevno iz slavina nekoliko sati dnevno izlazi samo zrak, a da se pritom mjerila za potrošnju uredno "vrte".

Laži i korupcija također su čest pratitelj prodora privatnih kompanija u vodoopskrbu. U Buenos Airesu francuska kompanija obvezala se uložiti milijardu američkih dolara u vodovodni sustav; uložili su 30 milijuna. Obećali su i smanjiti cijene za 27 posto; povećali su ih za 20 posto. Obećali su i izgradnju postrojenja za pročišćavanje kanalizacije, ali, dakako, ni to nije ostvareno, pa se čak 95 posto masivne gradske kanalizacije izliva u rijeku Plata.

U Jakarti su ugovori dodijeljeni kompanijama Thames Water (ogranak RWE) i Lyonnaise des Eaux, i to zato što su se u posao uključile kompanije u vlasništvu dobrih prijatelja predsjednika Suhartoa.

Češki primjer, s druge strane, nije zakonski upitan, ali upućuje na nevidljivu moć vodovlasničkog lobija – lokalne su se vlasti ondje obvezale kompanijama koncesionarima nadoknaditi svaki mogući gubitak u poslovanju.

● SOCIJALNA, HUMANITARNA I EKOLOŠKA KATASTROFA

Što se tiče socijalnih troškova, oni su golemi i neravnopravno raspodijeljeni. Uz brojne otkaze koji gotovo neizbježno prate prijelaz vodoopskrbne djelatnosti u privatne ruke, neizbježna su i već spominjana masivna isključenja siromašnih korisnika.

U zemlji u kojoj je pitanje siromaštva uvijek i rasno pitanje, Južnoafričkoj Republici, isključivanje vode doseglo je razmjere humanitarne i zdravstvene katastrofe. **Čak deset milijuna siromašnih Južnoafrikanaca isključeno je iz sustava, a od te je brojke dva milijuna i izbačeno iz svojih domova zbog neplaćenih računa za vodu. Kao izravna posljedica masovnog isključenja pitke vode izbi-la je najgora epidemija kolere ikad zabilježena u toj zemlji. Oboljelo je 250 tisuća ljudi, tristotinjak je umrlo.**

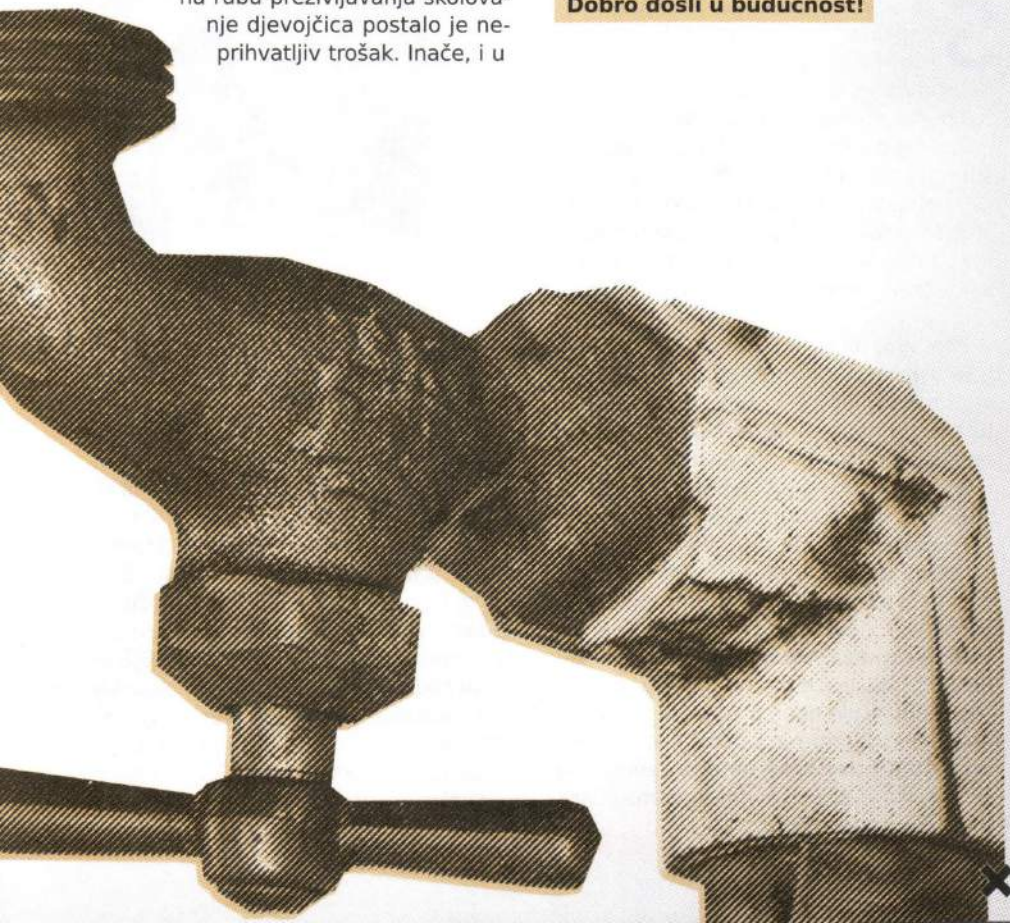
Da problem nije "samo" zdravstvene prirode, već da poprima i razne druge konotacije, vidljivo je na primjeru Gane. Kako je u Gani uobičajeno da žene obavljaju poslove poput nabavke vode, kao izravna posljedica isključivanja vodovodnih korisnika opada kvaliteta obrazovanja u djevojčica – one sada, umjesto da idu u školu, moraju u udaljena mjesta po često ionako nepitku vodu. Zapravo je stupanj obrazovanja djevojčica u opadanju čak i u obiteljima koje uspijevaju platiti račune za vodu – kako su usluge poskupile, mnogim obiteljima na rubu preživljavanja školovanje djevojčica postalo je neprihvatljiv trošak. Inače, i u

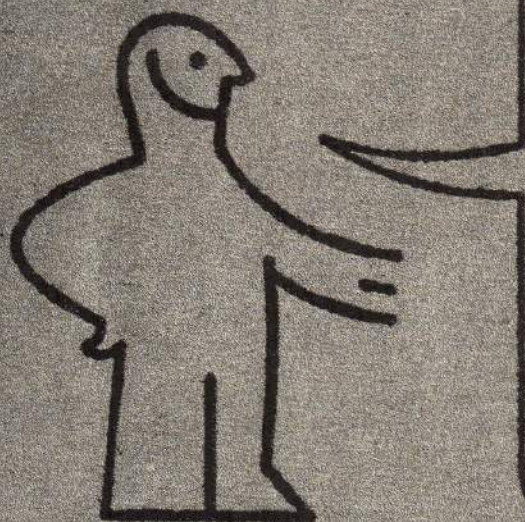
toj državi je kolera u porastu, a dospjela je i na neslavno drugo mjesto po učestalosti neugodnog pa razita Gvinejskog crva.

U nastanku je i ekološka katastrofa koju će privatizacija vode, dokidajući konzervacijsku praksu, zasigurno iznjedruti. Kada voda postane roba, proizvođači i distributeri s njom rade isto što i s drugom robom – nastoje potaknuti povećanje potrošnje. Vodovodi se, osim toga, obično privatiziraju zajedno s kanalizacijom, a privatnici potom upravo na sustavima za pročišćavanje nastoje srezati troškove (kao u Buenos Airesu).

U američkoj saveznoj državi Michigan vodi se sudski spor između lokalne zajednice i Nestleovog ogranka Ice Mountain Spring Water, koji, crpeći gotovo 40 tisuća litara vode na sat, uništava tamošnja jezera i močvarno stanište. A ta je priča metafora 21. stoljeća – zastrašujuća slika moćnog i bezobzirnog sustava koji crpi okoliš do uništenja kako bi privilegiranim potrošačima prodao zadnju preostalu robu na Zemlji – pravo na život.

Dobro došli u budućnost!

Spadate li u ljubitelje/ice "labilne ravnoteže" kojima je, kako se već moglo pročitati na stranicama Nulačetvorke, "bicikliranje veće od života", zasigurno vam je sto puta palo na pamet da i svoje dvokotačne ljubimce trebate zaštititi od *ozljeda* i raznoraznih drugih vanjskih utjecaja. Možda ste neke metode, štoviše, odavno i iskušali, a u ovome izdanju rubrike Sam svoj haker nudimo vam još jednu koju veoma lako možete primijeniti.

Zapravo, toliko lako da će po uputama koje prenosimo, a osmislio ih je Saul i objavio na www.instructables.com, svoj bajk bez većih napora uspjeti zaštititi i skroz nevješti/e rukovatelji/ce alatima kojima je to ekološko prometalo zapravo najučinkovitiji način da na automobilima zagušenim prometnicama dođu s točke A na točku B, pri čemu ga se ne namjeravaju odreći čak ni u zimskim (kišno/snježnim) uvjetima. Koristite li, pak, bicikl isključivo kao sredstvo za rekreaciju i zato planirate pričekati proljeće da biste ga ponovno stavili u pogon, godišnje doba u kojemu se upravo nalazimo i u tome je slučaju baš idealno vrijeme da se pozabavite *opremanjem* svog bajka kako bi s prvim zrakama sunca bio spreman za vožnju.

Uzmite jednu ili dvije unutarnje gume i odstranite ventil/e.

Upućeniji tvrde da je okvir, odnosno kostur, ili ono što kolokvijalno nazivamo ramom, najvažniji dio bicikla, pa da je stoga i kod kupovine posebno bitno razmišljati o trajnosti toga dijela bajka. Okvir ćete, vele, vjerojatno najdulje *voziti*, pa je zato bolje kupiti bicikl koji ima kvalitetniju ramu i slabije druge dijelove, koje ćete ionako mijenjati. Čelične su rame teže, ali ujedno i izdržljivije od aluminijskih, a bez obzira na materijal od kojega su sačinjene, sve su podložne oštećenjima. I to najčešće ogrebotinama, što je također i najlakše spriječiti uz pomoć jedne ili dvije stare unutarnje gume koje ćete izrezati i omotati oko okvira.

ZAŠTITITE BAJK

Okvir, kostur iliti ramu bicikla možete lako zaštititi od ogrebotina korištenjem stare unutarnje gume

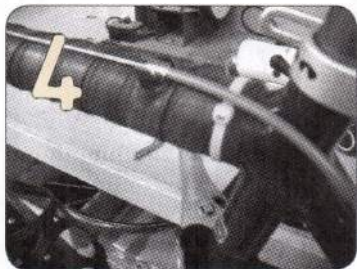
— izvor www.instructables.com/ex/u/saul/

Izrežite gumu/e po sredini kako biste dobili trake. I, da, tanke su gume bolje jer su lakše i uže.

Omotajte gumu/e oko rame, pri čemu ćete vjerojatno morati (privremeno) ukloniti kočnice i druge kablove kako ih ne biste zarobili trakama gume.

Učvrstite oba kraja gume, i to najbolje posebnim plastičnim vrpcama.

Gotovo! Omotana guma zaštitit će okvir bicikla od ogrebotina i drugih oštećenja, a posebno će biti korisna ako na rami imate U-Lock. Plus što će tako odjeven bajk dobro izgledati u urbanim okruženjima.

Recepti za zdrav i

Još par revolucionarnih recepata koji će vaš život učiniti

Hummus Patlidžanov (ruski olimpijac)

- + 675 g patlidžana
- + 4 češnja češnjaka
- + 2 žličice tahinija (paste od sezamovih sjemenki)
- + 1/4 šalice svježeg soka od limuna
- + 2 žlice vruće vode
- + 1 žlica kima
- + 1 žlica čili praška ili umaka

Zagrijte rernu i stavite grill. Stavite patlidžan na lim za pečenje.

Grilajte na srednjoj rešetki 6-7 min dok kora ne bude opaljena.

Prebacite pećnicu na pečenje i pecite 12-15 min na 230°C.

Kad bude gotovo, patlidžan stavite s ostalim sastojcima u mixer te dobro izmiksajte, ohladite i poslužite.

Hummus Slanutkov® (povijesna kirgistsanska ličnost)

- + 540 g slanutka (može biti iz limenke, ali to je uvijek s kemijom, tako da je bolje namočiti, skuhati i biti sretan)
- + svi isti sastojci kao i kod Patlidžanovog (ipak su prije bili prsti iste ruke)

Smixajte tako da vam cijeli mix dolazi do - 4 decibela te ga pošaljite na mastering u fridž; da se skulira!

U receptu nije stavljeno možda par vaših omiljenih začina, ali super je s dumbirom, bosiljkom...

Isto tako možete raditi ove pripravke i s grahom, lećom, bobom...

duž život

luđim...

— piše Salvador Weiss

Chai

Indijsko hippy sredstvo koje se pije toplo, na partijima, kod kuće.

Ima mnogo načina da se pripremi, mnogo začina koji pašu raznim ljudima, pa ćemo ovaj put samo dati smjernice, a vi si domeka sami isprobajte.

- + crni čaj
- + đumbir
- + klinčić
- + kardamon
- + papar (bijeli)
- + anis
- + šećer
- + voda
- + mlijeko
- + ...

Prvo u vodu staviti začine, pa onda čaj, pa onda mlijeko.

Prokuhane stare baterije

Ovo je jedan od recepata koji se koristio u Sarajevu tijekom opsade; dakle, ima gorak okus, ali se može koristiti i u mirnodopskim vremenima. Kad vam se potroše baterije (a vi ste budala, pa još uvijek nemate punjač i baterije koje se mogu puniti), možete ih staviti u slanu vodu te kuhati neko vrijeme. Baterije će se napuniti i dati još malo od sebe – za vas!

Drage čitateljice i dragi čitatelji, i u ovome broju nastavljamo s rubrikom vezanom uz otvoreni kôd (Open source) i slobodan softver (Free software). Njezin je cilj da educira, kako o programima, tako i o vrijednostima Open source/Free software zajednice te da praktičnim savjetima potakne i olakša upotrebu slobodnog softvera ljudima koji na tom području baš i nemaju velikoga iskustva ili ga nemaju uopće.

Imate li pitanja, komentara, kritika ili prijedloga, želite li podijeliti svoje znanje/iskustvo vezano uz ovu tematiku, nemojte se sramiti, nego se javite. Ne zaboravite da ja nisam nikakav Linux guru, pa stoga nikako nemojte ni pomišljati da niste dovoljno stručni da biste se javili/e. Samo naprijed, pišite mi na perogabud@zamir.net

INTERVJU S HRVATSKIM UBUNTU MULTIINDIVIDUUMOM UBUNTU · HR LOCO TEAM

— piše **Pero Gabud**

U pretprošlom broju časopisa mogli ste čitati o **UBUNTU** distribuciji – **LINUXU** za ljudska bića. Kako je u međuvremenu osnovana lokalna Ubuntu grupa, odlučili smo je predstaviti. Intervju je rađen putem **ubuntu-hr** mailing liste koja služi za međusobnu komunikaciju članova grupe.

04: Tko je pokrenuo priču oko ubuntu-hr i zašto?

KREŠO: E, ovako. Prije dosta vremena vidio sam da je netko na **hr.comp.os.linux** newsgrupi tražio ljude da se oformi Ubuntu tim prevoditelja, budući da je Ubuntu razvio odličan web based alat za prevođenje **Rosetta** (<http://launchpad.net/rosetta>). Nakon nekog vremena korištenja Linuxa (Ubuntu) s hrvatskim prijevodima počele su me iritirati katastrofalno loši prijevodi (doslovno prevedeno, riječ po riječ, vađenje stvari iz konteksta, npr. u app "GnomeBaker About GnomeBaker" prevedeno je kao "otprilike GnomeBaker"). I, eto, sjetio sam se da je netko tražio ljude, a kako sam vidio da je ivoks (Ante Karamtić) već bio dio Ubuntu zajednice, kontaktirao sam ga te smo u kratkom roku nas dvojica te **Edgar Buršić**, **Ivica Petričić** i **Mario Đanić** jedne noći oko 12 sati na Ubuntu community council sastanku predstavili svoje argumente i dobili zeleno svjetlo za osnutak **ubuntu-hr loco** tima. **LOCO** = localization – community.

ANTE: Samo bih još dodao da smo **Mario Đanić** i ja o tome razmišljali još puno prije i u sklopu toga registrirali i **ubuntu-hr IRC kanal**. Mario je izradio i ticket sustav za pružanje supporta. Međutim, dva čovjeka su za to bila premalo.

04: Kakvi su planovi ubuntu – hr?

ANTE: Pa, recimo da sada polako prelazimo iz stanja planiranja u realizaciju. Na dnevnom je redu **dovršetak Ningi distribucije i početak prevođenja aplikacija**. Dakako, u dogledno vrijeme planiramo i promotivne akcije, a neki članovi već i rade po tom pitanju. Nećemo sada ništa odavati, ali ima par lijepih primjera. :)

04: Koje su trenutačne aktivnosti?

ANTE: Mi smo svi zaposleni i imamo svoje radno vrijeme. Izdvajamo vlastito vrijeme onda kada ga imamo. Zbog toga se neki planovi nisu realizirali na vrijeme, kako smo mi to željeli. Najbolji primjer je Ningi koji već kasni dva tjedna, a moram priznati da je to moja krivica. Nemamo neki statut ili plan akcija po kojemu članovi djeluju. **Mi nismo udruga, već skupina ljudi organizirana oko iste ideje i svatko daje doprinos koliko može i kada može.** Trenutačno želimo samo da nas se čuje. :)

04: Suradujete li s nekim udrugama?

ANTE: Naravno, **HULK** je prvo što pada na pamet i s **HULK**-om smo već imali jednu vrlo ugodnu suradnju. Na Info sajmu svaki u dan izdvojili po sat ili dva za naše prezentacije. Uskoro planiramo i s njima suradnju na lokalizaciji, što uključuje uključivanje prijevoda **OpenOffice2** sustava u Ubuntu, vjerojatno prije bilo koje druge distribucije.

04: Imate li možda planova ući u školski sustav preko projekta Edubuntu?

ANTE: Takav projekt zahtijeva ulaganje i predanost poslu. Mi kao grupa ljudi smo malobrojni i nismo orijentirani u tom smjeru. Ukoliko se netko odluči na takav projekt, mi ćemo mu pružiti podršku i informacije koliko to možemo. Međutim, takvo nešto bih ipak ostavio tvrtkama.

04: Zašto je Ubuntu toliko popularan u zadnje vrijeme?

ANTE: Hehe. Mnogi su pokušali odgovoriti na to pitanje. Osobno ne vjerujem da postoji samo jedan razlog. Ja sam dugogodišnji **Debian** korisnik, a isto tako znam dosta toga i o **RedHatu**. Uvijek sam bio mišljenja da je Debian tehnički superiorniji RedHatu, ali konceptualno je bio na sasvim drugom kraju dijagonale, ako se tako mogu izraziti. Debian nije imao "profesionalnu notu". Da, bio je tu **Progeny**, ali to nije bilo to. Ubuntu je upravo uletio u tu prazninu. Ponudio je **profesionalni Debian**. U početku samo na desktop "tržištu", gdje je polučio ogroman uspjeh, a s verzijom 6.04 će napasti i **serversko tržište**. Jednostavnost Debian sustava i background RedHat koncepta jest ono što je mene privuklo. Dakako, tu je i marketing (besplatni CD-i) i vrlo kvalitetan community support. Danas bilo tko može u bilo koje vrijeme postaviti pitanje na IRC kanalu i dobit će odgovor u svega par minuta, ako ne i sekundi.

04: Tko i kako može postati dio hrvatske Ubuntu zajednice?

DANKO: Bilo tko. Ja bih se usudio reći da ako koristiš Ubuntu, već si dio zajednice, i dio projekta populariziranja slobodnog softvera pri Hrvata. Kako pomoći?

1. Nemoj odmagati, npr. koristiti Windowse, širiti FUD.

2. Koristi Ubuntu, na hrvatskom, zapiši prijevod i program kada vidiš neki prijevod koji ti se ne sviđa, a imaš ideju kako bi bilo bolje.

Kužiš, npr. Richard Stallman kaže "**Join us now and share the software...**" (<http://www.gnu.org/music/free-software-song.html>). Uglavnom, ako koristiš Ubuntu, vjerojatno populariziraš Ubuntu, i samim tim zajednicu. Možda nisi najpoznatiji član te zajednice, ali ja vjerujem da si ipak član, bez obzira na to želiš li se poistovjećivati s operativnim sustavom za kompjutere.

EDGAR: Osoba koja bi htjela postati član hr ubuntu loco tima trebala bi se pretplatiti na mailing listu (<http://www.ubuntu-hr.org/cgi-bin/mailman/listinfo/ubuntu>), pročitati mailove iz arhive i tamo se predstaviti, objasniti kako želi doprinosti timu itd., sudjelovati u diskusijama na **irc kanalu** na **freenode.net** (#ubuntu-hr), a onda članovi nakon postavljenih pitanja glasaju za prihvaćanje novog člana.

INTERVJU — MATT DARIAUX, svirač klezmera

Skupljam stare Jugotonove ploče

U povodu 10. godišnjice benda snimamo film
o Balkanu, putujemo po balkanskim zemljama
i upoznajemo lokalne glazbenike

— razgovarao Vid Jeraj
— foto Tomislav Krišto

Klarinetist i svirač puhačkih instrumenata Matt Dariaux iz New Yorka jedno je od najzvučnijih imena povezanih s klezmerom, glazbom koja se svira na židovskim vjenčanjima i veselicama. Prvi značajniji autori klezmera pojavljuju se osamdesetih, a najznačajniji su bili Andy Statman i Klezmerim, e da bi sredinom devedesetih klezmer postao otkriće medija zahvaljujući kontroverznom manifestu o "radikalnoj židovskoj kulturi" skladatelja i saksofonista Johna Zorna, od koje se ogradila većina glazbenika s kojima je ovaj surađivao. Dariaux je uz Davea Douglasa, Aliciju Svigals, Franka Londona i Davida Krakauera jedan od predstavnika klezmera u kontekstu tzv. glazbe downtowna – prema izrazu za Manhattan – i sa svojim je sastavima Klezomatics i Paradox Trio odveo klezmer u novo tisućljeće.

U Paradox Triju, osim Dariauxa na klarinetu, saksofonu, frulama i gajdama, sviraju i Rufus Capadoccia na električnom cellu, Seido Selifoski na dumbeku i gitarist Brad Shepik. Capadoccia svira u stilu Jimija Hendrixa, a Selifoski je Makedonac iz Queensa; ne zna makedonski, ali zna dobro udarati! Grupa objavljuje na njemačkoj etiketi Enja.

S Dariauxom smo razgovarali tijekom Earwing No Jazz festivala, a blago nevoljkog glazbenika dobili smo na čašu crnog vina, kojeg je nakon koncerta vrlo brzo nestalo sa šanka Teatra &TD. Rekao je da će rado odgovoriti na tri pitanja, pristojno smo ga pitali deset minuta, na što se s njegovim pristankom razgovor protegnuo na čitav sat.

04: Židovski folklor krenuo si istraživati još prije 20 godina?

Studirao sam na New England Conservatory, gdje smo imali vrlo otvoren program. Nije bilo nužno da slušamo samo predmete iz jazz-teorije, već smo slušali i klasiku, world-music, indijsku glazbu, američki folk, a najviše me zanimala glazba Istočnog Balkana jer su mi roditelji plesali u KUD-u. Znao sam za grčku glazbu i slično.

04: Je li ti poznata glazbena i narodna baština Hrvatske?

Znam za liru, koja se svira na obali Dalmacije... Sviđa mi se glazba sjevernog Jadrana s neobičnim vokalnim akordima, mislim da je s Cresu. Uglavnom, balkanska je glazba tu već 30 godina i bila mi je prisutna u ušima cijelog mog odrastanja. Moji su roditelji bili malo čudni, održavali su plesne tulumbe kod kuće, ljudi su dolazili plesati grčke, židovske i bugarske plesove, kao i kola. Kasnije sam to doživio i na fakultetu, kad su gostovali međunarodni ansambli tradicijskog plesa. Na većini američkih sveučilišta još uvijek postoji običaj da se ljudi skupe nedjeljom uvečer, malo se popije, onda im dođe učitelj koji pokaže plesne figure i pleše se. Moj je tata znao malo svirati klavir, ja sam na fakultetu učio jazz i improvizaciju, u to mi se vrijeme prijatelj vratio iz Europe i donio kupicu ploča s bugarskim folklorom, na što sam se zakačio jer mi je ta glazba već bila u krvi. Ima zanimljiv ritam. Nastavio sam se baviti njome, sretao sam mnoge glazbenike s Balkana koji su svirali u New Yorku i Bostonu, i učio od njih.

04: Koje glazbenike?

Klarinetista Ivu Papasova upoznao sam dok sam svirao tradicijsku glazbu na sopran-saksofonu, zatim i saksofonista Mirija Janakova. Poslije me jedna druga bugarska skupina upoznala s kavalom, bugarskim tradicijskim puhaćim instrumentom koji učim svirati posljednjih pet godina. Polako sam se razvijao, svirao i vježbao jazz, istovremeno pokušavajući ući i u tradicije balkanske glazbe.

04: Je li te se dotakao trubač Duško Goković, koji je već od šezdesetih svirao jazz s balkanskim elementima i objavljivao kod velikih europskih i američkih izdavača?

Nisam ga poznao odmah, a i bio je više u jazzu. Na Enji, mojoj izdavačkoj kući, nedavno je objavio albume s balkanskim puhaćim ansamblima. On je primjer glazbenika s Balkana koji je objavio sjajne stvari u jazzu.

04: Jeste li surađivali s Vlatkom Stefanovskim?

Zapravo su na mene dosta utjecali klavirist Bojan Z i Teodosij Spasov, koji svira kaval. Vlatka sam prvi put čuo na ploči Bojana Z, "Koreni", objavljenoj za Evo Bleu. Par godina poslije, Paradox Trio pozvan je na Kumanovo Etno Jazz Festival. Kasnije sam čuo i Zig Zag Trio, u kojemu sviraju Peter Račev, Atešgan Juseinov i Stojan Jankulov. Tamo nas je vidio Vlatko, koji je ostao potpuno šokiran našom predanošću i osvježenjem balkanske glazbe našim stilom. Pozvao nas je k sebi te smo gitarist Brad Shepik i ja sjeli na autobus za Skopje, i svirali s Vlatkom session u njegovoj dnevnoj sobi.

04: Jeste li već osamdesetih padali sceni početaka klezmera u kojoj su bili Andy Statman i Klezmorim?

Zapravo ne jer smo bili manje poznati. Židovska je glazba poprilično poznata u SAD, gdje živi mnogo Židova. I danas često sviram po židovskim svadbama i onda se pročuje kako sviram. Na židovskim svadbama dosta toga prolazi jer u biti vole sastav koji zvuči istočnjački, tako da publika može podnijeti i nekoga tko svira arapsku lutnju.

04: Kako ti se svidio večerašnji koncert?

Bilo je neobično jer smo svi bili umorni od puta, pa smo započeli potihom. Odjek je bio dobar, pljesak je pao usred prve stvari, što stvarno nismo očekivali. U Mariboru, gdje smo svirali noć prije, raspoloženje je također bilo dobro, ali je publika bila malo plaha.

04: Sviraš pet raznih glazbala, između ostalih i gajde. Gdje si ih naučio svirati?

Svi smo mi bili štreberi na faksu, pa su nas zanimale stvari koje nisu zanimale druge studente. Jedna od njih bio je odlazak u Balkan Camp, nešto slično onome što postoji širom svijeta, a tiče se okupljanja glazbenika u radionicama preko vikenda, na kojima se svira. U Balkan Campu možeš naučiti nešto o narodnim plesovima, kako svirati narodne instrumente, možeš naučiti nešto o kulturi. Išao sam na te radionice unatrag nekih 10 godina i na njima sreo Sejdu, koji je podučavao sviranje dumbeka, a ja sam došao naučiti gajde. Nešto sam naučio na tim radionicama, pa sam preslušavao glazbu s ploča. Kako sam glazbeno obrazovan, znam što trebam slušati u glazbi da bih nešto i naučio. Malo sam uzimao i satove za gajde i kaval.

04: Je li na tim kampovima nastao i bend Paradox Trio?

Zapravo da. Kad sam se preselio u New York, prije 12 godina, pozvao sam Rufusa i Sejdu da sviramo glazbu u kafićima. S vremenom smo počeli svirati malo tradicionalniju glazbu, pa je i Brad počeo dolaziti. Iako smo u početku bili trojica, i s Bradovim sam dolaskom svejedno odlučio ostati pri imenu Trio.

04: Otkud ime Paradox Trio?

Nema nikakav poseban značaj, osim da dobro zvuči. U biti mi se sviđa estetika po kojoj bi glazba trebala zvučati na jedan način, a onda zapravo zvuči na neki drugi način.

04: Imate li neke veze s Tiny Bell Triom trubača Davea Douglasa, u kojemu uz vašeg gitarista Brada svira i sjajni bubnjar Jim Black?

Zapravo smo i jedni i drugi svirali petkom uvečer u Belle Cafeu. Dave me zamolio da ih zamijenim jer je postajao sve zaposleniji i nije stizao svirati svakog petka, tako da smo mi uskočili. U početku je tamo imao gažu u duetu sa švicarskom harmonikašicom, s kojom se poslije i oženio. Taj duo je zamijenio s Tiny Bell Triom, koji je na toj gaži zamijenio Paradox Trio. Brad je znao dolaziti na naše koncerte, probao je svirati s nama i postao je dijelom benda.

04: Voliš li hip-hop?

Baš sam ga nedavno iznova otkrio; ne znam puno izvođača, sviđa mi se poezija uličnih umjetnika, ne volim gangsta-rap. Recimo, Tupac Shakur... Nisam ni znao koliko je opak, ima sjajne poruke u svojoj glazbi.

04: Kako ti se sviđa židovski hip-hop, mislim na Beastie Boys?

Oni su samo Židovi koji rade hip-hop, ali, recimo, zanimljivo mi je kako to radi Socalled iz Montreala s Klezmer Madness Davida Krakauera (Earwing Booking dovodi ih u SC sjedeće godine – op. VJ). On to uistinu radi s finisom koja pripada židovskoj kulturi.

04: Što radiš u bliskoj budućnosti, hoćete li slaviti 10. godišnjicu benda?

Snimamo film o Balkanu i smislu Balkana, s redateljem, putujemo po Rumunjskoj. On želi snimiti kako putujemo po balkanskim zemljama i upoznajemo lokalne glazbenike. Želio bih raditi na proširenoj verziji Paradox Trija, vjerojatno ćemo ovog ljeta snimati s Bojanom Z i Teodosijem Spasovom. Imam još jedan bend, koji se zove Ballin The Jack, to je glazba mojih korijena. Ja sam Amerikanac, odrastao sam svirajući u big-bendovima, stari mi je Francuz. Sve je to povezano. Skupljam Jugotonove ploče, na kojima ima izvrsnih snimki, koje nikad neće biti reizdane; sva 78-inčna izdanja židovske i bugarske glazbe, kao i stare jazz-ploče. Cijeli je jazz za mene kao ethno-glazba, tako da vodim Ballin The Jack kao svoj ethno bend. Brad ponekad svira s nama jer osim gitare svira i banjo. Radije se bavim roots stvarima, nego da ganjam nove projekte kao Dave Douglas ili Kenny Garrett.

Lightning Bolt, *Hypermagic Mountain*, Load, 2005.

► Lightning Bolt je duo iz Providencea koji se sastoji od basa i bubnja. Tematski bi se mogao svrstati u noise rock, mada je istinitije da zapravo sviraju hardcore koji vodi u trance kakofoniju. Iako su samo dvojica, i obojica se zovu Brian, stvaraju dovoljno buke da bi im pozavidjeli i Patareni. Distorzirani bas uštiman kao violončelo, potpomognut žicom bendža, i bubanj koji lomi sve pred sobom, potpomognut nerazgovjetnim vokalom, na trenutke zvuče bliže eksperimentalnoj ambijentalnoj glazbi nego Ruinsima. Što je najbolje, glazba nije naporna i slušanje cijelog albuma prođe kao trenutak.

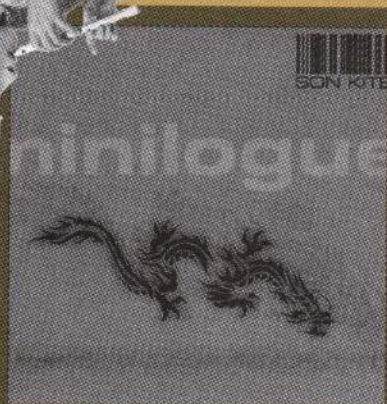
Uvjerenja sam da negdje duboko u sebi ova muzika sadrži elemente plemenskih rituala. Preporuča se za padanje u afan ili neke druge oblike svijesti, a nikako za vožnju u autu. Slušati izrazito glasno. **tk**

Dreadzone, *Once Upon A Time*, Functional/Fun, 2005.

► Glavni i odgovorni krivci za izvrsni prošlogodišnji dub/breakbeat set na Zagreb Winter Festivalu konačno su skupili dovoljno materijala za kreaciju nasljednika famoznog electro-dub albuma *Sound iz 2001*. Kroz novi materijal *Dreadzone* su - umjesto Prodigy, koji su ga pokrali! - odali počast roots reggae velikanu Max Romeu obradom njegova hita "Chase the devil". Također, *Dreadzone* su dodatno proširili svoj stvaralački horizont tekstužno nediskriminirajućim dancehallom na pjesmi "The Warriors".

Kroz ostatak albuma otkriva se činjenica da se i dalje drže svoje primarne electro-dub šablone, ali za razliku od ostalih žanrovski zagriženih autora, *Dreadzone* se usuđuju izmijeniti stvaralačku koncepciju i unutar vrlo ukočenog žanra koketirati sa zvucima karakterističnima za ska, dosad neuobičajenim za njih i scenu kojoj pripadaju. Jedina mana albuma jest očito odobravanje progressive podsmjera breakbeata, koji dosad nije izrodio nečim spektakularnim, a koji se u tragovima nazire i u ovom albumu. **ik**

Minilogue Promo,
Digital Structures, 2005.

► Sebastian Mullaert i Markus Henriksson iz švedskoga projekta SonKite znana su imena na psihodeličnoj trance sceni. Svojim stilom nadilaze žanrovske barijere elektronske glazbe, a Minilogue sadrži sve nama trenerima dobro poznate psihodelične elemente i tribal bubnjeve, spor house ritam i groove, ali bome i breakove. No, ono što oduševljava na ovom CD-u jest lagani IDM prizvuk, dakle – puno sitnih glitcheva, cutova i šumova.

Kao što to obično biva, s dosta IDM-a javlja se i melodija koja na vrhu unosi red u kaos. Pa tako ovaj album dolazi u savršeno vrijeme jer su melodije totalno zimске. Također se primjećuje želja za puno više eksperimentiranja nego u njihovom glavnom projektu SonKite, pa ćete tako na ovom CD-u, primjerice, pronaći remix stare stvari Massive Attacka "Teardrop". Seb i Marcus sigurno nemaju dozvolu za izdavanje ovog remixa, isto kao ni za remix Michael Jacksonove "Billy Jean" koji su pustili na net prije nekih godinu dana. Dakle, ovo je samo promotivni CD i stvari s njega ćete pronaći na pločama i kompilacijama raštrkanima po raznim labelima i raznim dc++ hubovima, ali ako ste zadržani kao ja, onda se zaletite do susjednog nam Beograda 13. siječnja, kada Seb i Marcus tamo nastupaju. Za više informacija i hrpu besplatnih mixeva odsurfajte na www.sonkite.com. **dovla**

The Fall, Room To Live,
Castle/Sanctuary, 2005.

► Reizdanje ove ploče, koja je prvi put objavljena daleke 1982., pojavljuje se u trenutku kad se u domaćim CD-shopovima može nabaviti šesterostruki box-set Complete Peel Sessions te novi album Fall Heads Roll. Jedini kontinuitet grupe je pjevač i frontmen Mark E. Smith, maskota otočke glazbene ljevice već skoro 30 godina. Pjeva bahato, kao da pratećeg benda uopće nema, u svom ritmu, a usprkos tome što je euforični speedfreak i alkos, na post-punk sceni uspješno plijeni potpunim autoritetom.

Uz sedam originalnih studijskih pjesama, kao bonus je priređeno njih pet live, te live-verzije "Town Called Crappy" i "Words Of Expectation". "Hard Life In The Country" dešperatna je i beznaдна socijalna pjesma s popaljivom gitarom Arthura Cadmana, saksofonima snimljenim na razini dokumenta i bas-gitarom koja vozi stvar. Na britansku intervenciju na Falklandske otoke Smith je reagirao pjesmom "Marquis Cha-Cha", a što je htio reći, nije poznato ni danas. Onima koji grupu poznaju kao uzor mnogim bendovima devedesetih, puno toga ne mora biti jasno. Makar iz razloga što su ti bendovi znatno uvježbaniji od The Fall. **vj**

— pišu Tomislav Kalousek, Igor Kozličić, Dovla & Vid Jeraj

IZDAVAČKA KUĆA TROJAN OBJAVILA
BOX-SET LEEJA "SCRATCH" PERRYA SA
SNIMKAMA OD 1968. DO 1978.

ZLATNO DOBA STAROG SCRATCHA

Nitko ne zna kojom se tehnikom Perry koristio, ali je iz malog četverokanalnog miksera u Black Ark studiju vadio barem 16 kanala

— piše Igor Kozličić

Lee "Scratch" Perry nije samo jedan od mnogobrojnih jamaicanskih producenata kojima je glazbena prošlost ostala dužna zbog njegovih doprinosa, već je i ličnost kojoj su ostali dužni mnogi tamošnji glazbenici zbog njegovog ekstravagantnog pristupa i metodike kojom je obavljao svoju ulogu. Uglavnom, direktno je zadužio većinu dub/roots producenata/vokala/fanova od kraja šezdesetih naovamo. Zlatnim godinama Perrya smatra se razdoblje od 1968. do 1978., u kojemu su nastali svi njegovi kulturni radovi. Ovo je razdoblje gotovo nemoguće dokumentirati i smjestiti u jednu skućenu cjelinu poput box-seta, ali je to pošlo za rukom engleskoj etiketi Trojan. "I Am The Upsetter" box-set pokriva najzanimljivije produkcije objavljene u tom razdoblju i s četiri CD-a pokušava educirati publiku o Lee Perryu kroz formu zvuka (CD), slike i teksta, za koji se pobrinuo poznati reggae novinar David Katz.

Trebale su proći godine da Perry dođe do svoje današnje pozicije. Njegovo školovanje kod ljudi poput Clementa "Coxsona" Dodda, Duka Reida i Princa Bustera direktno je povezano s uspjehom njegova početnog rada. **Salvom podrugljivih pjesmama poput "Doctor Dick", "Rub & Squeeze" ili "Roast Duck" koje je posvetio navedenim osobama nije samo privukao pozornost na sebe i svoj rad, nego je time započeo ono što će se u budućnosti zvati "slackness reggae".** No, naravno, da nije bio inovativan, ili sposoban, puki napad na druge producente ne bi bio dovoljan, tako da je Perry u navedene pjesme uključio i usnu harmoniku u tipičnom spaghetti western aranžmanu i time unio dovoljno originalnosti u svoj rad da bude "svima" zanimljiv.

U ovom trenutku Perry još nije imao vlastiti studio, ali koristio se tuđima, za njega "ispravnim" studijima iz kojih je lansirao još nekolicinu pjesama poput Upsettersove "Return Of Django", njegovog prvog singla koji se probio na britansko tržište i tamo zadržao tri tjedna na petom mjestu; ili U Royevog hita "Rightful Ruler", jedne od prvih pjesama koje je U Roy snimio za Perrya i jedne od prvih ikad snimljenih pjesama s nekim DJ-em. Upravo britanski hitovi stvorili su od Perrya ime na toj sceni uz koje se u kratkom razdoblju vezalo skoro 12 albuma i 125 singlica. Paralelno, to donosi Perryu veliku količinu novca i rezultira izgradnjom Black Ark studija 1975.

Tada počinje mistika. Četverokanalna mikseta u Black Ark studiju načelno je vrlo primitivan instrument, čak i za to vrijeme, sagledamo li činjenicu da su u Americi već tada radili sa 16 kanala. Reggae/roots veteran Max Romeo je na temu Black Ark studija rekao: "Uopće ne izgleda kao studio dok ga ne čuješ. Nitko ne zna koju je tehniku koristio, ali iz tog malog četverokanalnog miksera on je vadio barem 16 kanala!" Čak je i Perry na tu temu izrekao jednu šaljivu anegdodu: "Postojala su samo četiri kanala na toj mašini. Ali sam nabavio još 20 od izvanzemaljaca."

Od svog je osnutka Black Ark radio punom parom. Mirisi marihuane, piva i cigareta izlazili su iz te male kuće zajedno sa snažnim udarcima bassa. Neki od klasika roots/dub povijesti nastali su u ovome studiju. Albumi poput Junior Murvinovog "Police & Thieves", Max Romeovog "War Inna Babylon", kao i Marleyeve pjesme poput "Jah Live", "Smile Jamaica" ili "Bend Down Low", vuku svoje korijene upravo iz ovog studija. Na koncu, ovo je mjesto nastanka "Heart Of The Congos", albuma skupine The Congos koji se smatra možda najboljim radom Perrya ikad.

No, učestala konzumacija alkohola i marihuane počela je uzimati svoj danak od 1978. do 1983. Upravo te je godine Black Ark mistično spaljen. Neki izvori kažu da ga je spalio sam Perry, bijesan zbog krađe njegovih omiljenih gumenih loptica s kojima se vječno igrao i žonglirao čak i tijekom snimanja. Iстина je, međutim, kudikamo drukčija.

Mikser je odavno nestao iz Black Arka – prema nekim izvorima već 1979. – zajedno sa svim gumenim lopticama te je uslijed finansijskih problema prouzročenih prekidom ugovora između etikete Island i Perrya prizor maskiranih pljačkaša koji provaljuju u Black Ark i traže Marleyeve originale postao poprilično učestao. Pravi razlog i pravi krivac za spaljivanje studija nikada nije otkriven, a davno prije požara sve su originalne snimke pohranjene na sigurno. Određeni izvori kažu da je nakon nesreće Perry živio u ruševinama studija, obožavao banane i krstio prolaznike crijevom iz vrta.

Ipak, čak i dok je Ark bio čitav, Perry nije pokazivao previše zanimanja za njega, pa 1982. producira albume u SAD-u tamošnjim white-reggae bandovima, The Majestics i The Little Terrorists. Nakon toga pokušao je obnoviti suradnju s Islandom upravo s The Majestics te je s njima snimio solidan album "History, Mystery and Prophecy" koji je potom odbacio Chris Blackwell, glava Island etikete. **U ovome trenutku Perry gubi povjerenje u Island i pjesmom "Judgement Inna Babylon" u slackness maniri optužuje Blackwella za vampirizam te lansira mnogo ozbiljniju optužbu k Blackwellu – optužujući ga za smrt Boba Marleya.**

Unatoč razočaranju u britanske dub/roots diskografe, nekoliko mjeseci nakon spaljivanja Arka Perry se seli u Englesku, gdje snima nisku Scratch-by-Number albuma, što naposljetku rezultira suradnjom s Adrianom Sherwoodom i Mad Professorom. Album iz 1987. "Time Boom Z de Devil Dead" i singl "The Jungle" sjedinjuje Perrya sa Sherwoodovim Dub Syndicateom, na što glazbena povijest gleda kao na konačnu producentsku rehabilitaciju samog Perrya. Njegov oporavak u potpunosti je dokazan suradnjom sa starijim mentorom Clementom Doddom i njihovim zajedničkim albumom "The Upsetter and The Beat". Potom Perry provodi neko vrijeme seleći se između Nizozemske i Švicarske da bi se konačno primirio u Zürichu sa švicarskom milijunašicom Mirelle Campbell. Ostajući dosljedan vlastitoj ekstravaganciji, Perry se vjenčao u Hare Krišna hramu.

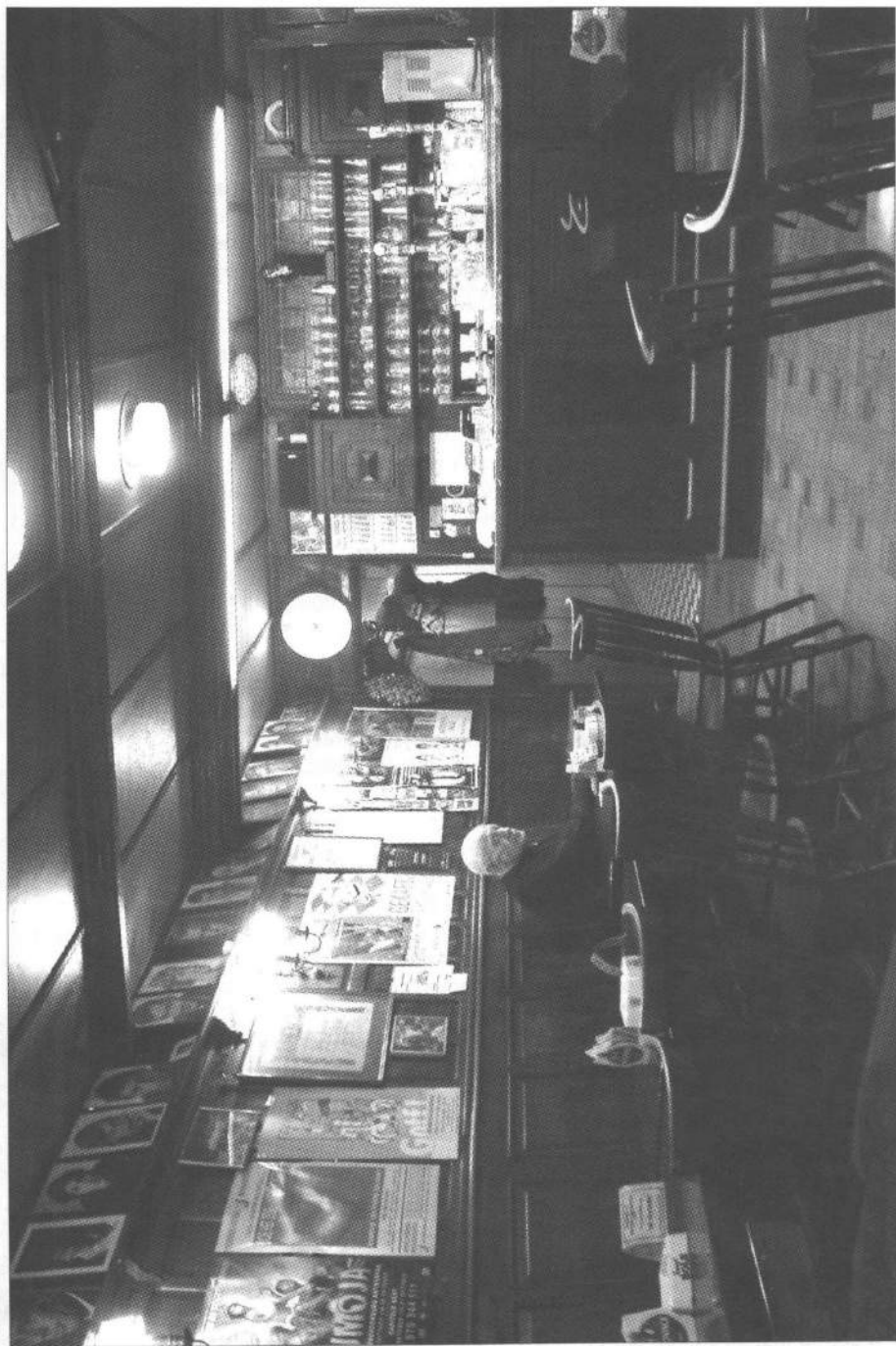
Iako se povremeno vraća na Jamaicu, ponekad čak i s idejom o ponovnom osnutku Black Arka, Zürich ipak postaje Perryev novi dom, odakle nadgleda i pokreće vlastitu mini industriju. Zajedno s Bobom Marleyem i King Tubbyem, Perry dominira reggae restock tržištem na kojemu se s vremena na vrijeme pojavljuju različite njegove kompilacije. Sa stotinama izdanih pjesama i desecima albuma koji pokrivaju svaki trenutak njegove dugotrajne karijere, Perry je i dalje u stanju inspirirati i poticati mlađe naraštaje.

DAVOR KONJIKUŠIĆ — Rođen 1979. godine. Trenutno živi u Zagrebu. Radi i živi. I fotka. To voli.

ČEKANJE

Antwerpen, Belgija 2004.

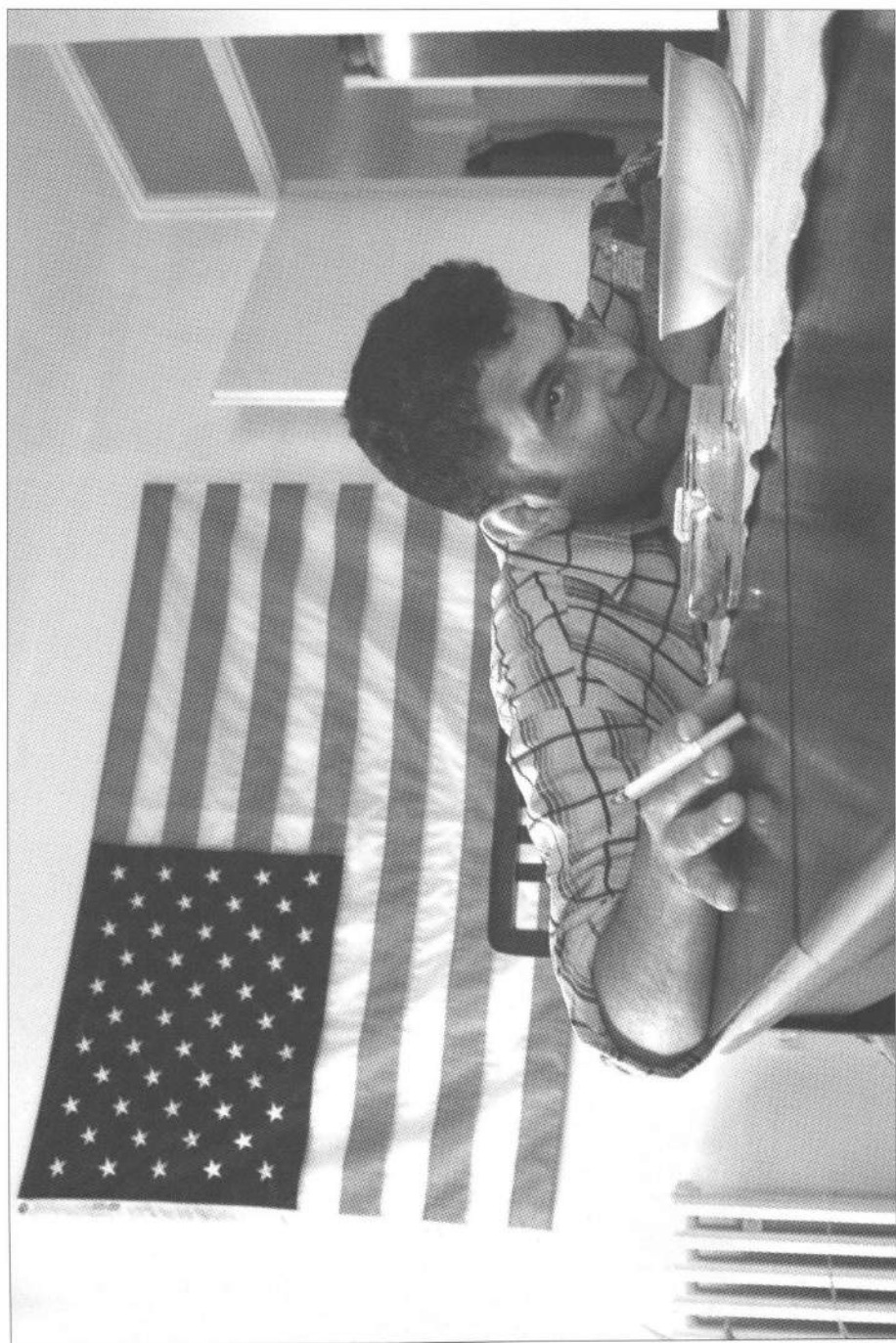
ISO 200, f 2.8, S 1/7, FUJI FinePix S602 Zoom

MISHO

Blok 45, Beograd 2005.

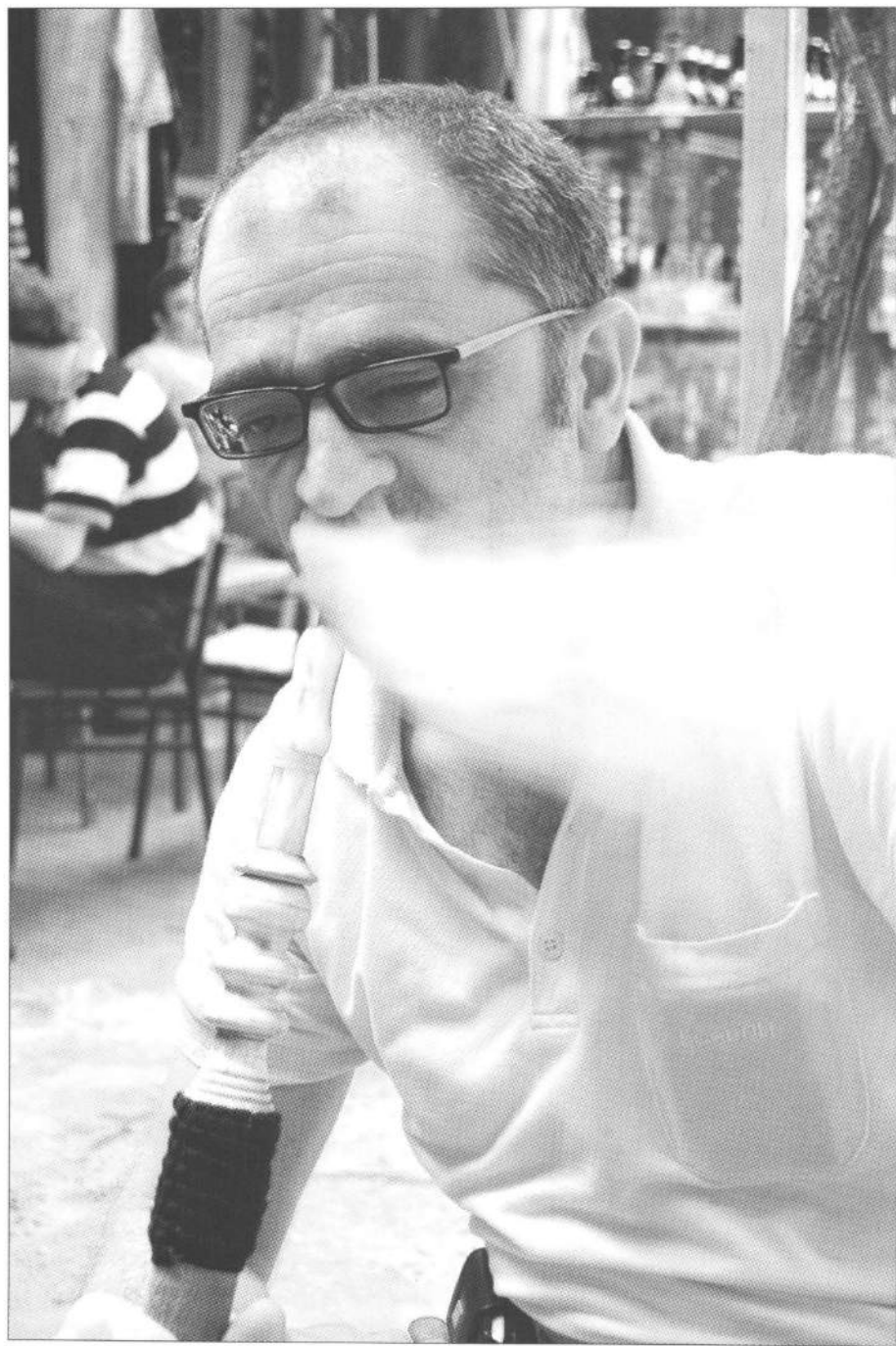
ISO 400, f 4.5, S 1/125, OLYMPUS E-300

TURČIN

Istanbul, Turska 2005.

ISO 100, f 4.6, S 1/125, OLYMPUS E-300

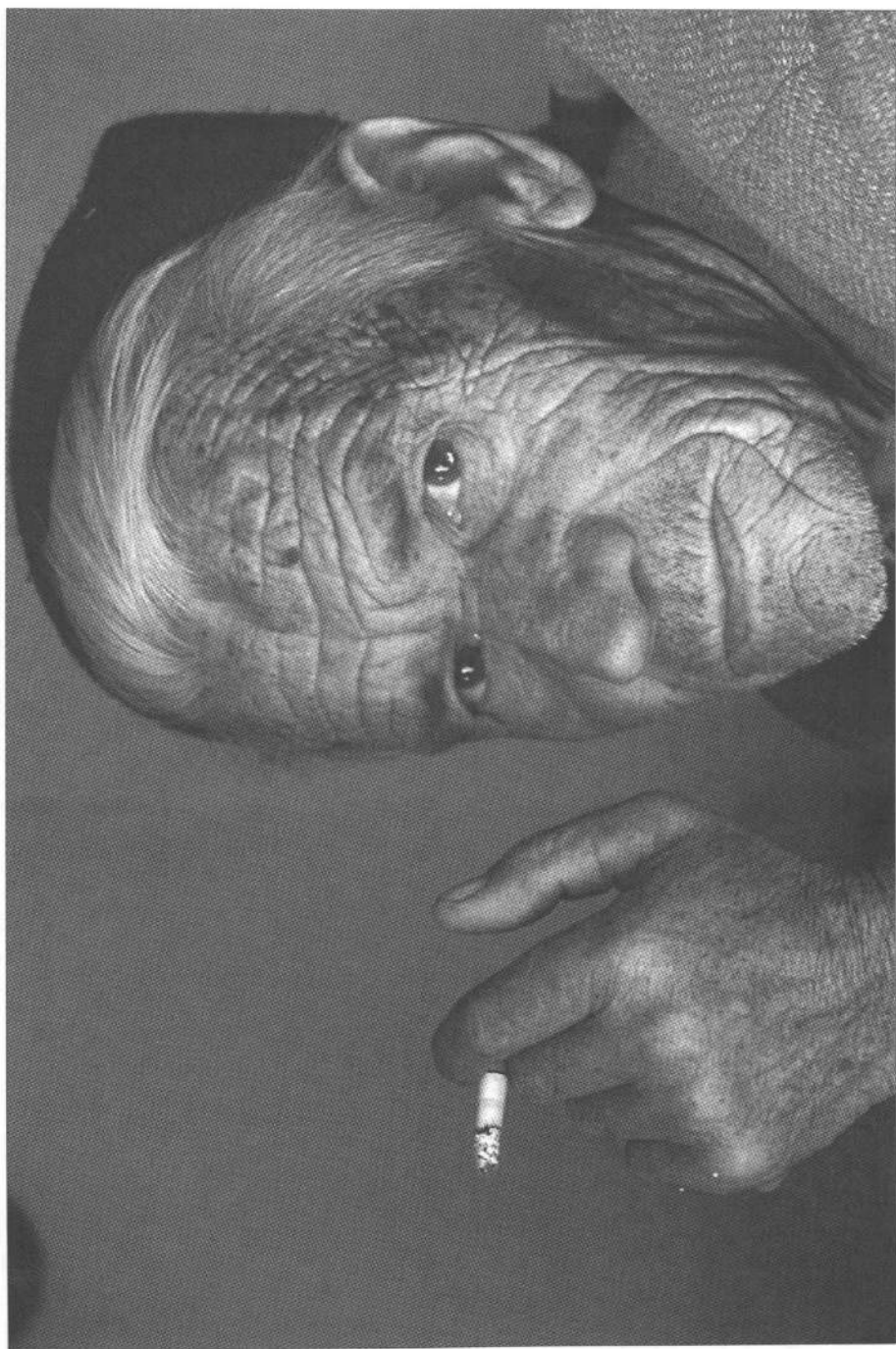

POVRATNIK

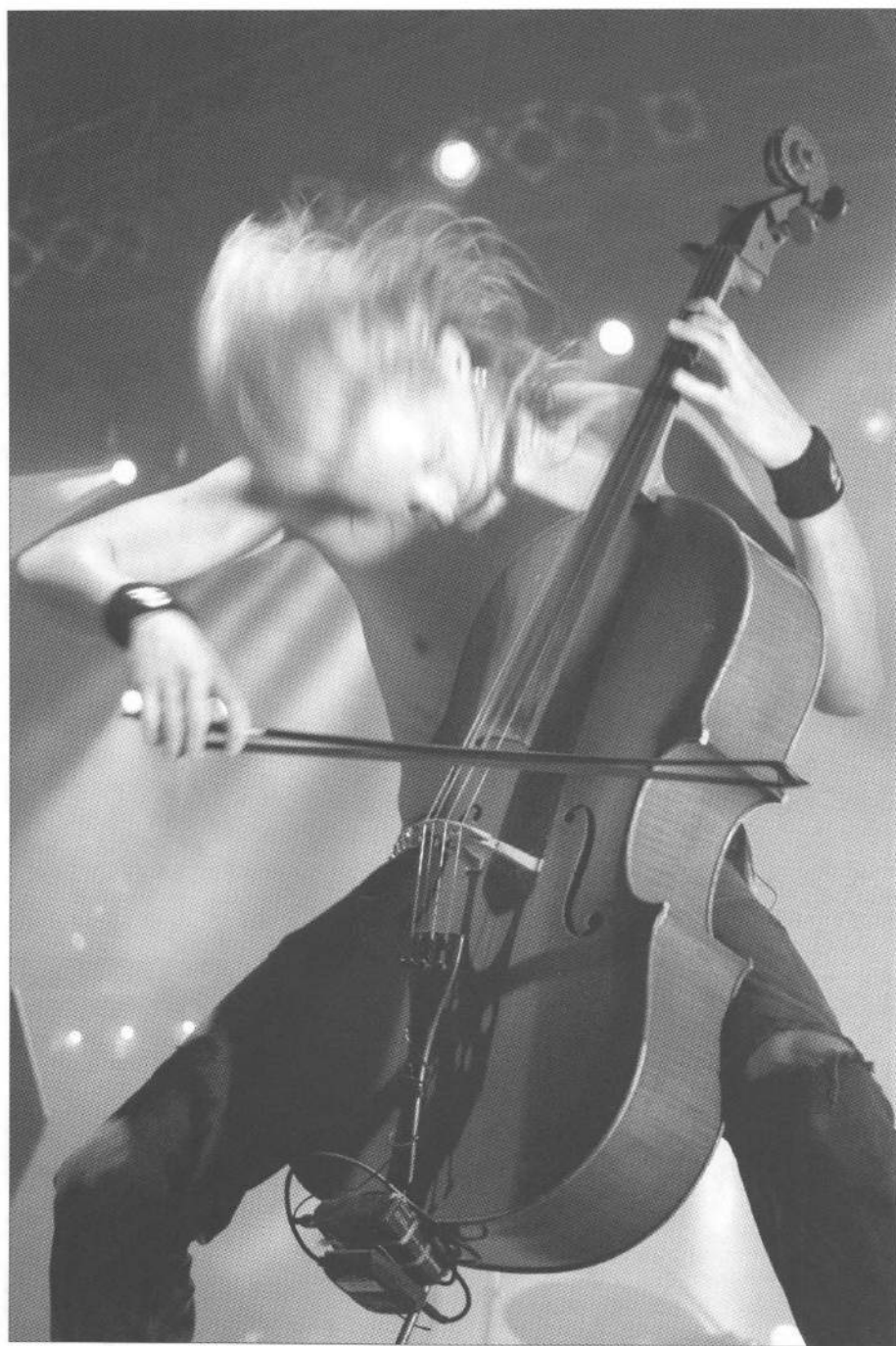
Krbavica, Hrvatska 2005.

ISO 400, f 5.2, S 1/20, OLYMPUS E-300

EXIT 00:30

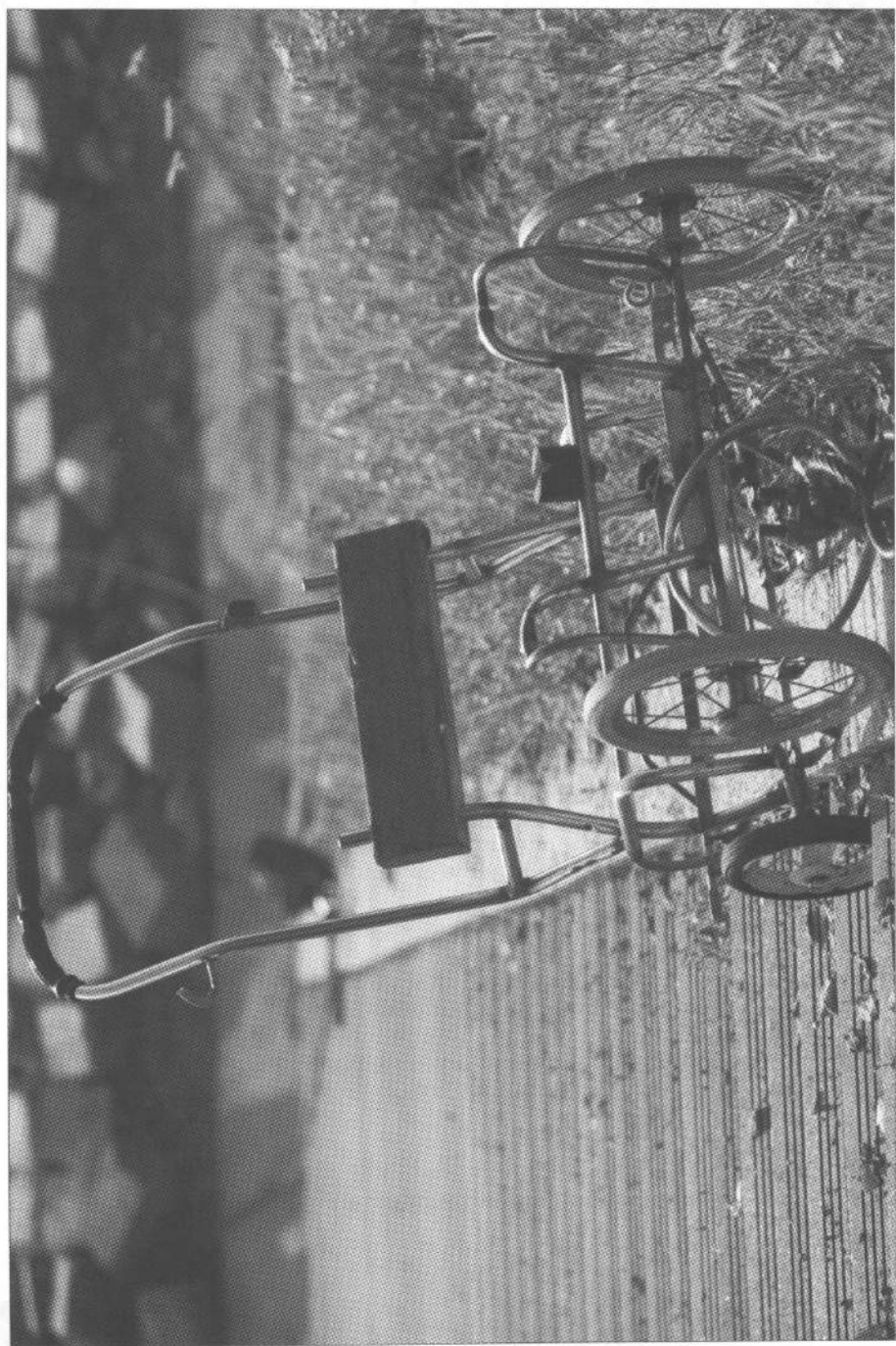
Novi Sad, Srbija i Crna Gora 2005.
ISO 800, f 3.5, S 1/100, OLYMPUS E-300

NAPUŠTENA

Sisak, Hrvatska 2005.

ISO 100, f 4.0, S 1/ 125, OLYMPUS E-300

MARIJA ANDRIJAŠEVIĆ info

da, imam taj mali problem s biografijom kad sam je svu sažela u pjesme, pa bi se zapravo svela na ovo: marija andrijašević, rođena 1984. u splitu

Zabluda, 14. 02. 2005.

Kilavi Kupidon radi prekovremeno i premoren mora zajebati (na meni)

(Ponedjeljak – kvasac za dizanje oštrog brašna proizveden u samostanu.)

Patim.

Kužiš ti to?

Bakica s respiratorom ima veće šanse za opstanak od mene.

Dok prelistam novine, bit ću mrtva, a ona će preuzimati svoj pokal s godišnjeg maratona.

Prvo mjesto.

Nije bilo ono na kojem si mi prvi put uvukao ruku u hlače. Sanjala sam svoju sobu, svoj krevet i svoje ja.

Prva žena.

Nije bila ona koju si zamišljao, ni ona koju si birao. Jel' to razlog što me sada više ne možeš vidjeti? Nadam se da je tako jednostavno.

Prva odluka.

Nije bila ona koju sam sama donijela. Umetnuli su mi je. I bila je jebena. Hranio me osjećaj da te mogu nadvladati u pola sata vrhunske daktilografije i stenografije.

Moje su oči snimale pornografiju prvog tipa: žena će dobiti svakako, jer se njemu hoće.

Navodno se i danas postavlja pitanje: «Koji ti se kurac dogodio kasnije?!»

Postoji mala centrala u malom mozgu koja šalje male informacije u mali grkljan koji prognozira propast optimista i preobraćenje na neku lucidniju vjeru.

Ja sam konvertibilna.

Vrijedim u svim valutama, samo nema konačne vrijednosti. Znači, Amerikanac bi mi rekao: «Vrijediš beskonačno mnogo dolara!», Francuz i pola Europe bi mi reklo: «Vrijediš beskonačno mnogo eura!», etc.

Onaj na Antarktiku bi mi rekao: «Vrijediš ako ga digneš!»

Ja vrijedim beskonačno mnogo.

Ljubav je galaktička nepravda nepoznate svrhe. Postoje teorije o svrhama, ali ne i konačna.

Konačnost ne postoji. Samo ono razdiranje u konačnici. O konačnici.

Mjera ne može biti prevršena jer je nema.

Granica čak nije niti u rječniku.

Osjećam kako me razdire to što te nema. Psujem. Jebem se. Živim dokoličarski.

Živim svakim danom od 8-16h.

Znaš li da sam planirala umrijeti, ali sve bih pokvarila. Više nijedna ulica ne bi izgledala isto kad je moje oči ne bi gledale.

Čak ni moja.

Previše je tuge koja se mora zaviti u crno da bi vidjeli koliko je prisutna.

Ja odbijam raditi na traci. Drugačije ću.

Ne spavam i živim «ne».

Uredna sam.

Bol je uredna.

Razbacane papirnate maramice nisu uredne.

Pati.

Dodatak, 15. 02. 2005.

Isprika jer sam jalova

(Utorak – način utjerivanja dugova.)

Dvoje ih je.

On kaže da nije čitav. Navodno cijeli život traži svoju bolju polovicu. Bilo kakvu polovicu. Nije važno kakva je. Samo neka ga voli.

Ona kaže da je postala cijela onaj tren kad je njen otac prosuo svoju spermu u njenu majku. Unutra ju je čekala njena druga polovica.

Ti si on! Ti si jebeni, lažljivi seronja!

Žao mi je zbog onog jučer.

Možda sam pretjerala.

Naime, pričala sam o konačnici koje ima beskonačno mnogo.

Ljudi su isti takvi.

Nećeš naći svoju polovicu, ali će te svaka prevariti. Bilo kako. Bilo kada. Jer svaka polovica ima još polovica sličnih i različitih od tebe samoga.

Ja bih isto tebe. Ja bih isto tebe, da se razumije, jebala do besvijesti.

Možeš biti mjesecima mrtav, a da ja to ne doznam.

To je prokletstvo različitih gradova.

Od tvog grada sam dobila samo jalovost.

Ako ikada zanesem nešto, nadam se da će to biti u vremenu mojeg oksimoronstva, a ne moronstva. I želim biti toga svjesna.

Ne kao onda...

Ubij se!

Danas sam na poslu upoznala novog asistenta.

Užasan je.

Nemjerljiv.

Nevidljiv.

Nepostojeći.

Neusporediv si s njime.

Ili sam voljenje tebe prebacila u kategoriju štovanja bogova.

Jebeni ateisti. Najprevrtljiviji ljudi. Prvi viču da ne vjeruju. Prvi traže spas od Boga kad su u govnama. Zadnji umiru.

Koji je meni onda vrag? Jesam ja stvarno tako potrebna Bogu na Zemlji?

Ti mu nisi potreban. Tvoja muškost je potrebna Zemljankama.

Čistokrvna muškost za reprodukciju.

Istina će se saznati.

Hoće.

Onda će se pisati novi zakoni.

Voljet ću, ali ne tebe.

Puzat će.

Plakat će.

Govorit ćeš u paklu, u kotlu svojih bešćutnih želja za mene.

A ono će govoriti: «Mama!»

Politikom mi isperi mozak da se lakše privikneš na moju glupost

(Srijeda – put na kojem nas zatječu mnoge kušnje, posebno one (o)srednje pozicionirane.)

Ogorčena sam. Miješam mržnju i prijezir prema tebi koji jesi danas i ljubav i obožavanje prema tebi koji si bio nekad.

Šizofrenija.

Predstavlja se teškim duševnim poremećajem. Ispočetka je blaga, ali sjebe kad se razmaše.

Voljeti tebe je šizofrenija.

Bulimija.

Anoreksija.

Pretilost.

Tumor.

Nekroza.

Dehidracija.

Triper.

Od svih ovih bolesti se mučki umire. Neke sam izabereš, neke izaberu tebe i tvoj način života. Način umiranja, bolje rečeno.

Moja lutrija je bila moja sreća u nesreći.

Ja sam samo šizofreničar.

Nisam debeli patnik za čokoladom niti je rigam kasnije. Dva prsta radije guram u nešto drugo.

Nemam dio mozga kojeg će tumor pojesti i nekroza pretvoriti u miris ustajalog parfema.

Nemam želju za žeđi i bolest koju si mi prenio.

Samo čisto, dobro, staro i jednostavno ludilo.

Polupani lončići.

Kradljivci banana.

Ja u štiklama.

Štikle? Očito sam šizo. U štikle idem samo ako će netko smanjiti postotak ega u ovoj žutoj boci. Zasićenost njime ionako je velika.

Šef me jučer uhvatio za guzicu ispred nekog seljaka. Htio mu je pokazati kako sam jebena i podatna pička.

Ispala sam samo podatna jer sam sve radila kako treba.

Ne jebem se sa seljacima dok intelektualcima dajem i u parafraziranim izdanjima. Indigo.

Šef je išao kući prije mene, žena mu je imala rođendan.

Ostala sam dovršiti dopise i faksirati fakture.

Sjedila sam u njegovom uredu i vrtila se od dosade na velikoj stolici spoznaje.

Vidjela sam da je dobio povišicu. Kurvin sin.

Znaš li da sam nekad vjerovala kako nisam bila dovoljno dobra za tebe?

To je moja muka.

Kurvin sin zarađuje više od mene jer moja pička neće da radi sa mnom.

Distancirala se.

Jednom ću te ostaviti i ja ću nedostajati tebi!

Plakat ćeš na groblju iluzija nesproman na moju slobodu.

Ja ću patiti.

Ja sam gutačica vatre.

Neće me opeći nešto što gori radi mene.

Progutan si.

Duboko, 01.03.2005.

Na rezonancu, dušo, na rezonancu...

(Utorak – stara tradicionalna pjesma o pokolju na Dan Sjebanih.)

Baš kad sam se pokrenula s mjesta, opet zastoj.
Ljudi k'o ja rođeni su s kočnicom u glavi.
Ljudmila mi nikad nije bilo «zaaaaaaaaaaakon» ime. Čovječanstvo bi patilo od
jedne takve mile. Zamisli da stvarno postoji neka koja je ljud-mila.
Serem.
Nemam koncentracije.
Sive vijuge me vežu za svagdašnju glupost namočenu u litri profinjenog Danielsa.
Jedini Jack koji istodobno pomaže i glumi facu.
Nije litra. Prije je dec. Možda dva, ako ne i tri.
Umrla je u mukama. Kladim se da si čuo i veselio se satima poslije. I ja sam. Ne
čini nas grešnima to što se veselimo njenoj smrti, čini nas to što smo je mi otjerali
u nju.
Ljudmile nemaju kočnicu u glavi.
Kladila bih se u to.
Jebote, kako možeš gledati smrti u oči i nemati kočnicu?
Sretna sam.
Znam da me neće biti u njenoj oporuci. Sigurno nije ni pisati znala.
Čudi me što još mislim na tebe.
Čudi me što se još zaklinjem u ljubav prema tebi.
Čudi me jer lažem i sebe i tebe.
Vjerojatno ne postojiš.
Luda sam.
Hodala sam s onom kopicom na glavi cijeli dan.
Mislili su da imam tumor na mozgu, ali sam imala samo pokvarene misli.
Nema razloga žaliti.
Svijet je prolupao.
Kola se okreću.
Mi nismo oni koji ih vrte, mi smo oni koji se nalaze ispod njih.
Sanjala sam te.
Morio si me.
Iskupljivao si se za svoje grijehe.
Noćna mora, da!
Hvatam svjetlo, ali u rukama držim samo noć.
Mislim da mi je gel u kosi uništio moć prosudbe. Nijedna misao više nije sukladna
sebi samoj. Pričam i znam da si ti u svakoj rečenici.
«Šefe, hoću li danas ići na poštu?»
Čaj ima nemoguće loš okus.
Ispijam čak i talog kave.
Razbila sam šalicu neki dan. Izrezala sam ruku. Živa sam.
Znam da se veseliš, trebala je umrijeti.
Jebačice poput nje strašna su konkurencija.
Sreća moja da umiru jednako i kako žive. Vrišteći.
Ne bojim se.
Dobila je moj vijenac.
Nitko neće znati koliko je zla nanijela.
Nadam se da će doživjeti Vrata Raja.
Znam da kroz njih neće proći.
Suđenima se događaju nesudbene stvari.
Osuđeni ginu od vlastite potrebe.
Gušiš me.

S*CORE

snowboarding & music festival

Organizacija **Confusion**, koja vas već četvrtu godinu okuplja na svojim **Playground!** i **Illeetric Funk** večerima, ovoga puta u suradnji s **Diskconnection** ekipom priprema nešto novo i potpuno drugačije.

Prve večeri festivala koji će spojiti sport i glazbu, u **petak, 20. siječnja**, publika će napokon imati priliku doživjeti jedinstveni **beatbox** sastav, šesteročlani **Bauchklang** iz Austrije. Dinamične nastupe, korištenjem isključivo svojih glasnica, izvode u glazbenim stilovima kao što su **ragga, drum'n'bass, hip hop**... nastojeći uvijek svojim tekstovima podići političku i socijalnu svijest ljudi. Šireći energiju koja jednostavno ostavlja bez daha, Bauchklang pruža doživljaj koji više ne ovisi o nečijem glazbenom ukusu, dobi, mentalitetu ili osobnom stilu. Tomu svjedoči oduševljenje koje ostavljaju kod publike širom svijeta te brojni pozivi na sve važnije festivale: **Sunsplash, Sziget, RomaEuropa, Transmusicales, Roskilde Festival, Montreal Jazz Festival**...

Prvijenac «**Jamzero**» izdali su **2001.** za **ecco.chamber** izdavačku kuću, a **EP**-jem koji je za **Klein i Universal music** izdan u **kolovozu 2005.** ujedno su i najavili svoj sljedeći album. U sklopu turneje u povodu njegova izlaska **27. siječnja**, album «**Many People**» ovom će prilikom predstaviti i publici u dvorani **Pauk** u **SKUC**-u.

Kao glavna zvijezda za gramofonima će nastupiti **Shorte**, Britanka koja svjetsku karijeru gradi od 2000. godine kombinirajući **turntableism** vještinom stilove **hip hop, soul, funk, afrobeat**... Sve veću reputaciju uživa i kao producentica te kao učiteljica, a glede njene umještosti dovoljno je spomenuti sudjelovanje u **Red Bull Music Academy**.

Atmosferu prije nastupa glavnih gostiju ugodit će perspektivni splitski **DJ Dubway**, dobro poznati **Radikal Dub Kolektiv** i varaždinska **MC Diyala**, dok će večer zatvoriti **Confusion** rezidenti **Phillipe, Feelipa i Funk Guru**. Tijekom večeri nastupit će i nekoliko domaćih video umjetnika, koji će uz **interaktivnu instalaciju** svojim **video radovima** dodatno naglasiti sportsku tematiku cijelog festivala.

U **subotu**, od podneva pa do 17 sati, na **livadi Cmroka** bit će postavljen **snowboard park** u kojemu će se u dva kruga odvijati **Internacionalno snowboarding natjecanje**, a koji će se nakon festivala trajno premjestiti na Sljeme. U stanci između zagrijavanja i finala odvijat će se **graffiti element jam**, a u popratnom **glazbenom programu** nastupit će **DJ Juri**.

Program će se nastaviti u **Tvornici kulture** s početkom u 19 sati, kada kreće **bmX flat natjecanje**, nakon kojega će u glazbenom dijelu večeri nastupiti domaći **Shiva, Dead By Mistake i Leut Magnetik**, francuski **Straight Away** te gost iznenađenja. Večer će dodatno obogatiti usporedan video program na pet ekrana, a posjetitelji će također moći isprobati **Skate mini ramp**.

SUPER HEROES

S H O P

www.superheroesshop.com

Jedina smo trgovina u Hrvatskoj i ovom dijelu Europe koja u svojoj jedinstvenoj ponudi predstavlja opremu za cirkus i školske dvorane, pribor za žongliranje, opremu za klaunove i mađioničare, profesionalnu šminku za teatar - Kryolan, didaktičke igračke koje potiču kreativnost te sportsko-rekreativni asortiman .

Također naša ponuda sadrži i raznovrsnu ponudu skate odjeće, piercing nakit te mogućnost tetoviranja kanom.

najave

Što čitaš?

knjižara i fairtrade dućan

www.stocitas.org

Što čitaš? je jedini specijalizirani dućan u Hrvatskoj koji nudi isključivo etički prihvatljive (fairtrade) proizvode. Važno nam je da su proizvodi koje nudimo proizvedeni u dobrim uvjetima za ljude i prirodu, te od kvalitetnih materijala. Kod nas možete pronaći knjige, časopise i drugu literaturu (tematski: aktivizam, slobodarstvo, ekologija, feminizam, socijalne i političke teorije, suvremena umjetnost, stripovi), majice, bedževe, torbice, glazbu, razne ekološke proizvode, free software i još puno toga...

Preradovićeva 34

radnim danom od 09:00 do 20:00
subotom od 09:00 do 14:00

ново! novo! novo!

▶ PRETPLATITE SE NA 04 ◀

...jer je jeftinije, jer vam stiže na kućnu adresu, jer želimo poznavati svakog čitatelja i svaku čitateljicu, jer ćete biti povlašteni u svakom pogledu...

nije luksuz, a super je! i jedinstveno – pretplata na najbolji megazin na širem prostoru Balkana! tko ne naruči, ne zna!

ZAPAD

godišnja pretplata = 35 eura
(poštanski troškovi uključeni)

godišnja pretplata

sto! kuna

(poštanski troškovi uključeni)

ISTOK

godišnja pretplata = 25 eura
(poštanski troškovi uključeni)

PRETPLATNI UPITNIK:

(da bismo znali kome poslati 04)

(a ako vam se da, nadopišite još)

ime & prezime:

e-mail:

adresa:

godine:

mjesto & poštanski broj:

što radite:

država:

ostale preferencije:

☐ VISA ☐ MASTRO ☐ PRIJENOS ☐ NALOG ZA PLAĆANJE ☐ UPLATA ☐ ISPLATA	
IZNOS kn = 100,00	
PLATITELJ: naziv (ime) i adresa IME, PREZIME ADRESA	Model: _____ Broj računa platitelja: _____ Poziv na broj zaduženja: _____
PRIMATELJ: naziv (ime) i adresa SAVEZ UDRUGA KLUBTURA, ZAGREB	Model: _____ Broj računa primatelja: 2,40,20,06-1,100,096715 Poziv na broj odobrenja: JMBG
Statističko obilježje: _____ Opis plaćanja: PRETPLATA NA ČASOPIS 04	Opis plaćanja: _____
Datum valute/uplate/isplate: _____ Datum podnošenja: _____	Ovjera nalogodavca: _____ Ovjera banke: _____
Potpis primatelja: _____	

uplate na:

SAVEZ UDRUGA KLUBTURA
Svačićev trg 1
Zagreb
10 000

inozemstvo

SWIFT CODE: ESBCHR22
IBAN: HR1124020061100096715

pretplatni upitnik zajedno s
kopijom uplatnice pošaljite na
adresu redakcije:

SAVEZ UDRUGA KLUBTURA (za 04)
Svačićev trg 1
Zagreb
10000

2402006-1100096715
Erste&Steiermarkische bank

POSTANITE KOLPORTERI/KE MEGAZINA 04

KOLPORTERI/KE SVIH ZEMALJA, UJEDINITE SE!

ZALAŽEMO SE ZA 6 PRAVILA KOLPORTERA/KI

- 4 Kolporteri/ke će od sada raditi na ljepšim mjestima, tamo gdje se skupljaju mladi, po mogućnosti festivalima ili otvaranjima događaja, na muzičkim hepeninzima.
- 7 Kolporteri/ke neće nositi velike novine, nego mali časopis, kako ne bi istegnul/e leđa.
- 10 Kolporteri/ke će biti plaćeni/e kao i svi ostali/e, ni manje ni više.
- 13 Kolporteri/ke neće morati vikati, ako baš ne žele, ali to im je plus.
- 17 Kolporteri/ke ne moraju prodati časopis osobama kojima ne žele prodati časopis.
- 21 Kolporteri/ke su sami/e odgovorni/e za svoj život i djela.

najlegere zaposlenje – sjediš s ekipom na faksu i dilaš 04
zainteresirani – javite se Tomislavu na 091 891 6449 – vrki@04zine.org

KOLPORTERIMA/KAMA NUDIMO 50% OD PRODAJE!

